

KADEM
KADIN VE DEMOKRASİ DERNEĞİ

ARALIK 2016 • CİLT 2 • SAYI 2

KADEM

Kadın Araştırmaları Dergisi

ISSN:2149-4878.

Mülakat

Prof. Dato'sri Dr. Zaleha Kamaruddin

Cinsiyet Adaleti Perspektifinden Türkiye'de Kadının İş Gücüne Katılımı

Doç. Dr. E. Sare Aydın Yılmaz

Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları

Berna Gökçen Ayan

Toplumsal Cinsiyetin Bir Aktarım Aracı Olarak Çizgi Filmler: Sindirella ve Pamuk Prenses Örneği

Prof. Dr. Dolunay Şenol, Sezgin Erdem, Zafer Uzun, Elif Erdem

Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği

Canan Coşkun

Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi içinde KADIN

Doç. Dr. Gökçen Sayar Özkan

İslam Hukukunda Toplumsal Cinsiyet Söylemi: Eşitlik mi?-Adalet mi?

Büşra Bilgin

Feminist Söylem Bağlamında Kadın Özgürlüğü

Zehra Zeynep Sadıkoğlu

Cumhuriyet'in Dindar Kadınları

Tuğba Arslan

kadem.org.tr

KADEM
Kadın
Araştırmaları
Dergisi

KADEM
KADIN VE DEMOKRASİ DERNEĞİ

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi

KADEM Journal of Women's Studies

Cilt 2 • Sayı 2 • Aralık 2016

ISSN: 2149-4878

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Kadın ve Demokrasi Derneği Adına İmtiyaz Sahibi/Owner

E. Sare Aydın Yılmaz (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

Saliha Okur Gümrükçüoğlu (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Baş Editör/Editor-in-Chief

H. Şule Albayrak (Marmara Üniversitesi)

Yardımcı Editör /Co-editor

Rabia Öter Candan (Kadın ve Demokrasi Derneği)

Zehra Zeynep Sadıkoğlu (Kadın ve Demokrasi Derneği)

Alan Editörleri/Associate Editors

Fatmanur Altun (Marmara Üniversitesi)

Afra Uysal (İstanbul Medipol Üniversitesi)

Kevser Nur Üyümez (Aksaray Üniversitesi)

Yayın Kurulu/International Editorial Board

Prof. Dr. Sevgi Kurtulmuş (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşen Gürcan (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer Çaha (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Köse (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Lütfiye Müslümanoğlu (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)

Prof. Dr. Aysun Bay Karabulut (İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. E. Sare Aydın Yılmaz (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Doç. Dr. Betül İpşirli Argit (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Merve Kavakçı (Üsküdar Üniversitesi)

Doç. Dr. İlker Kıymetli Şen (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan Basri Yalçın (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Azize Şahin (Düzce Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. İdil Tamer (İstanbul Medipol Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Belma Tokuroğlu (Gazi Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Şule Çeviker Ay (Düzce Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Nebi Miş (Sakarya Üniversitesi)

Dr. Gamze Aksan (Selçuk Üniversitesi)

Dr. Esra Albayrak (California University)

Hakem Kurulu/Board of Reviewing Editors

Prof. Dr. Ümit Meriç (Emekli Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Sevgi Kurtulmuş (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi), Prof. Dr. Ömer Çaha (Yıldız Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Sami Şener (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Mervat F. Hatem (University of Howard, ABD), Prof. Dr. Manal Abul Hassan (October 6 University, Mısır), Prof. Dr. Nigar Demircan Çakar (Düzce Üniversitesi), Prof. Dr. Sema Yıldırım Becerikli (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Songül Sallan Gül (Süleyman Demirel Üniversitesi), Prof. Dr. Ayşen Gürcan (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Prof. Dr. Jyotika Saksena (The University of Indianapolis, ABD), Prof. Dr. Aşkın Asan (Avrasya Üniversitesi), Prof. Dr. İlyas Gökhan (Nevşehir Üniversitesi), Prof. Dr. Naciye Kurtul (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi), Prof. Dr. Nurgül Keser (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Suna Başak (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Ali Köse (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Ejder Okumuş (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi), Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Hatice Arpaguş (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Hamza Kandur (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Mustafa Tekin (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Orhan Küçük (Kastamonu Üniversitesi). Doç. Dr. Halil Aydınalp (Marmara Üniversitesi), Doç. Dr. Oya Dağlar (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Doç. Dr. Merve Kavakçı (Üsküdar Üniversitesi), Doç. Dr. Ahmet Yükleken (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Doç. Dr. Huriye Martı (Necmettin Erbakan Üniversitesi), Doç. Dr. Fahrettin Altun (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa Koç (Sakarya Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Sevedgül Munğan (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Kılıç Buğra Kanat (Penn State University, ABD), Yrd. Doç. Dr. Nuray Mercan (Dumlupınar Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Hilal Can (Pamukkale Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Saliha Okur Gümürükçüoğlu (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Ayşe Esra Şahyar (Marmara Üniversitesi)

Yayıncı/Publisher

Kadın ve Demokrasi Derneği

Sertifika No/Certificate Number

30716

Yayın Türü/Type of Publication

Yaygın Süreli Dergi

Yayın Dili/Languages of Publication

Türkçe ve İngilizce/Turkish and English

Yayın Periyodu/Publishing Period

Altı ayda bir, Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır/Biannual (June & December)

Baskı ve Cilt/Press

Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.

Adres: Ak Pınar Mah. Hasan Basri Cad. No:4 Sancaktepe/İstanbul

Telefon: 0 (216) 585 90 00 Web: <http://www.tukuvazmatbaacilik.com.tr>

Elektronik posta: info@turkuvazmatbaacilik.com.tr

Basım Tarihi: Şubat 2017

KADEM
KADIN VE DEMOKRASİ DERNEĞİ

İletişim/Correspondence

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi

Karagümürük Mah. Muhtar Muhittin Sok. TOKİ Sulukule Evleri

No: 8/1 Fatih, Edirnekapı İstanbul

Telefon: +90 (212) 631 46 49 Web: kadinrastirmalari.kadem.org.tr

Elektronik posta: kadinrastirmalari@kadem.org.tr

İçindekiler/*Table of Contents*

Editörden 8

Mülâkat/*Interview* 11

Prof. Dato'sri Dr. Zaleha Kamaruddin

Makaleler/*Articles*

Cinsiyet Adaleti Perspektifinden Türkiye'de Kadının İş Gücüne Katılımı 17

Female Labor-Force Participation in Turkey From Gender Justice Perspective

Doç. Dr. E. Sare Aydın Yılmaz

Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları 35

Young Girls' Rights in Turkish Social Security Law

Berna Gökçen Ayan

Toplumsal Cinsiyetin Bir Aktarım Aracı Olarak Çizgi Filmler: Sindirella ve Pamuk Prenses
Örneği 62

Cartoons As A Transmitting Tool Of Gender: Cinderella And Snow White Case

Prof. Dr. Dolunay Şenol, Sezgin Erdem, Zafer Uzun, Elif Erdem

Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği 88

Syrian Female Refugees and Poverty: The Case of Malatya

Canan Coşkun

Bildiriler/*Papers*

Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi İçinde KADIN 106

WOMAN within The Conceptual Framework of Poverty

Doç. Dr. Gökçen Sayar Özkan

Kitap Değerlendirmeleri/*Book Reviews*

İslam Hukukunda Toplumsal Cinsiyet Söylemi: Eşitlik mi?-Adalet mi? 120

Gender Discourse in Islamic Law: Equality or Justice?

Büşra Bilgin

Feminist Söylem Bağlamında Kadın Özgürlüğü 125

Women's Freedom in the Context of Feminist Discourse

Zehra Zeynep Sadıkoğlu

Cumhuriyet'in Dindar Kadınları 130

Religious Women of the Republic

Tuğba Arslan

Yazarlara Notlar 133

Editörden...

KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) Kadın Araştırmaları Dergisi'nin dördüncü sayısıyla karşınızdayız. Dergimizin bu sayısında Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi Rektörü Prof. Zaleha Kamaruddin'le yapılmış bir söyleşiye, hakem süreçlerini tamamlamış dört makaleye, bir bildiri ve üç kitap değerlendirmesine yer veriyoruz.

Öncelikle, kadın ve aile çalışmalarıyla tanınan Malezya Uluslararası İslam Üniversitesinin ilk kadın rektörü olan Prof. Kamaruddin, KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi adına Rabia Öter Candan'ın sorularını yanıtlıyor. Malezya'daki kadın hakları ve sorunlarıyla ilgili fikir veren söyleşi, ayrıca çalışma hayatında kadının yerine, ailede şiddetin engellenmesine yönelik politikalara ve kadın haklarının savunusu için sivil toplumun çabalarına dair farklı bir tecrübeyi dikkatimize sunuyor.

Dergimizde ilk olarak Doç. Dr. E. Sare Aydın Yılmaz'a ait makale, "Cinsiyet Adaleti Perspektifinden Türkiye'de Kadının İş Gücüne Katılımı" başlığını taşıyor. Yazar, bu makalede kadın sorunlarına ve bunlar arasında kadının işgücüne katılımına cinsiyet adaleti perspektifinden bir yaklaşım getirme çabasındadır.

İkinci olarak, Berna Gökçen Ayan, "Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları" adlı makalesiyle katkı sunuyor. Makalesinde sosyal güvenlik hukukunda kız çocuğu kavramını ele alan yazar, belirlenen hakların kadın yoksulluğunun çözümündeki yerine değinmekte ve iyileştirmeye yönelik tekliflerde bulunmaktadır.

Üçüncü olarak, Prof. Dr. Dolunay şenol, Sezgin Erdem, Zafer Uzun ve Elif Erdem tarafından kaleme alınan "Toplumsal Cinsiyetin Bir Aktarım Aracı Olarak Çizgi Filmler: Sindirella ve Pamuk Prenses Örneği" başlıklı makale yer alıyor. Toplumsal cinsiyet kodlarının çizgi filmler üzerinden aktarıldığı önermesinden yola çıkan yazarlar bu makalede, Disneyland yapımı olan ve dünyanın her yerindeki çocukların çokça izlediği Sindirella ve Pamuk Prenses adlı iki çizgi filmi toplumsal cinsiyet konusu çerçevesinde içerik analizine tabi tutuyor.

Canan Coşkun'un kaleme aldığı son makale "Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği" başlığını taşıyor. Malatya'da yaşayan Suriyeli kadın sığınmacıların gündelik hayat deneyimlerini katılımlı gözleme dayalı olarak inceleyen yazar, sığınmacı-yoksulluk ilişkisine ışık tutuyor.

Dergimizin bu sayısında Kadın ve Demokrasi Derneği'nin 3 Mart 2016'da düzenlediği II. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi'nde Doç. Dr. Gökçen Sayar Özkan'ın sunduğu "Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi İçinde Kadın" başlıklı bildiri metnine de yer veriyoruz. "Yoksulluğun kadınlaşması" önermesinden yola çıkan Özkan, bu bildirisinde yoksulluğu kavramsal açıdan irdeliyor.

Kitap değerlendirmeleri bölümünde ise ilk olarak Büşra Bilgin'in değerlendiği Ju-

dith E. Tucker'a ait olan İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet adlı eser yer alıyor. İkinci olarak Evelyn Reed'in Kadın Özgürlüğü Sorunları başlıklı eseri Zehra Zeynep Sadıkoğlu tarafından; Fatma Barbarosoğlu'nun kaleme aldığı Cumhuriyet'in Dindar Kadınları başlıklı eseri ise Tuğba Arslan tarafından değerlendiriliyor.

Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi olarak dördüncü sayımıza katkı sunan yazarlarımıza, makaleleri değerlendiren hakemlerimize ve mülakat veren Sayın Prof. Kamarudine teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. H. şule Albayrak
Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi Baş Editörü

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi

Mülâkat

Prof. Dato'sri Dr. Zaleha Kamaruddin

Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi Rektörü, Hukuk Profesörü

Prof. Dato' Sri Dr. Zaleha Kamaruddin², 1985 yılında Malaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Yüksek lisansını Karşılaştırmalı Hukuk alanında, uzmanlığını Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi'nde Şer'î Hukuk ve Uygulaması üzerine, doktora'sını ise 1994 yılında Londra Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Hukuk alanında yaptı. 1986 yılında Malaya Yüksek Mahkemesi'ne dava vekili olarak kabul edildi. 28 yıldan fazla süreyle Malezya İslâm Üniversitesi'nde çeşitli düzeylerde görev yaptı. Ahmad Ibrahim Hukuk Fakültesi Dekanlığı, Lisansüstü Çalışmalar Merkezi Dekanlığı ve Malezya İslâm Anlayışı Enstitüsü Genel Direktör Yardımcılığı görevlerini üstlendi. Prof. Kamaruddin, Pahang ve Selangor Eyaletleri Fetva Komitesi üyeliğinin yanı sıra, 2003 yılından beri Selangor Din İşleri Konseyi (MAIS) üyeliği ve federal seviyede Başbakanlığa bağlı olan İslâmî Dinî İşler Bakanlığı'nda Şer'î ve Medenî Hukuk Teknik Komitesi üyeliği bulunmakta ve Ulusal Din Konseyi'nin atanmış üyesi olarak görev yapmaktadır. Aile hukuku uzmanı olarak Kadın, Aile ve Toplumsal Gelişme Bakanı tarafından Ulusal Kadın Danışma Konseyi üyesi ve Kadınların Güçlendirilmesi NAM Enstitüsü Teknik Komite üyesi olarak atanmıştır. Uluslararası düzeyde karşılaştırmalı aile hukuku konusunda önde gelen bir otorite ve hukuk camiasının saygın bir üyesidir. 2004 ve 2005 yıllarında iki kere IIUM tarafından Mükemmel Araştırmacı ödülüne (fakülte seviyesinde) lâyık görülmüştür. Prof. Kamaruddin'in yirmi kitabı ve aile hukuku, çocuk hakları ve kadın hakları ile ilgili konularda iki yüzden fazla makalesi yayımlanmıştır. Uluslararası Malezya İslâm Üniversitesi'nin ilk kadın rektörüdür.

1 Kıdemli Uzman (KADEM) ve KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi Editör Yardımcısı, rabia.oter@kadem.org.tr
2 rector@iium.edu.my, http://www.iium.edu.my/rector/

İlk olarak, Malezya'daki kadınların sosyal statüsü hakkında neler söylemek istersiniz? Ayrıca, toplum içerisindeki farklılıklardan ve çeşitlilikten bahsedebilir miyiz?

Malezya'daki kadınlara baktığımızda, oldukça iyi durumda olduklarını görebilirsiniz. Kadınların yarısından fazlası işgücüne katılıyor. Bu rakam yıldan yıla artış gösteriyor. Son rakam %46 iken şimdi %50'nin üzerinde ki, bu son derece olumlu bir gelişmedir. Ancak bildiğiniz gibi zor durumda olan kadınlar da var ve daha iyi durumda olanlara yardım ediyorlar. İlk söylemek istediğim budur. İkincisi, gerek devlet üniversitelerinde gerekse özel üniversitelerde kadınların eğitim gördüklerini görüyorsunuz. Malezya'da kadınların %60-70 kadarı üniversitelerde yükseköğrenim görmektedir. Devletin de bunu olumlu görmesini umuyoruz çünkü böylece ailelere eğitilmiş kadınlar rehberlik edecektir.

Kadınların Gelişmesi ve Aileden Sorumlu Bakanlık bünyesinde de programlarımız mevcut, özellikle girişimcilik üzerine... Bunlar da kadınların ekonomik olarak bağımsız olmalarını sağlamayı hedefliyor. Malezya'da kadınlarımız için yapılanları böyle özetleyebilirim. Malez-

ya'da okuryazarlık oranı çok yüksek, çünkü bu konuda gerek devletin gerekse sivil toplum örgütlerinin sunduğu fırsatlar çok geniştir.

Ne tür fırsatlar söz konusu? Yasalarda eşitliğe ilişkin veya kadınlara avantaj sağlayan hükümler var mı?

Anayasamızda cinsiyet temelli herhangi bir ayrımcılık yapılmaması gerektiği ifadesine yer verilmiştir. Böylece kadınlar aleyhinde ayrımcılık içeren faaliyetler veya politikalar uygulanamayacağı garanti altına alınmıştır. Malezya, aynı zamanda Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ni (CEDAW) de imzalamış ve hiçbir şekilde ayrımcılığın yapılmaya çağını taahhüt etmiştir. Karar vericiler arasında kadınların oranını %30'a çıkardık. Bu oranın daha düşük olduğu bazı alanlarda da çalışmaya devam ediyoruz. 2020 yılına geldiğimizde bu alanlarda çok daha ileride olacağımızı umuyoruz.

Bu oranlar oldukça yüksek... Kadınlara karşı şiddet veya ailede şiddet vakalarını sormak istiyorum, bunu önlemek için ne gibi uygulamalarınız var?

Ailede şiddet her yerde yaşanıyor. Malez-

ya da yaşanan vakalar olduğunu inkâr edemem. Bu birçok sebepten kaynaklanıyor ama devlet bunların yaşanmaması için kimi yapılar oluşturdu ve şiddeti önlemek için yasalarımız mevcut. Eşlerini döven erkekleri veya kadınları engellemek üzere aile içi şiddet yasamız var. Bu yasa sadece eşlerle sınırlı değil, ebeveynlere yönelik şiddeti de içeriyor. Ebeveynlere saygılı şekilde davranılmalı ve aile fertlerine yönelik şiddet olmamalı.

Bu yasa, şer'î hukuk ile mi, yoksa medenî hukuk ile mi bağlantılıdır?

Her ikisiyle de.

Peki, Müslümanlar ve gayrimüslimler için bu yasalar nasıl farklılaşıyor?

Ailede şiddet yasası hem Müslümanlar, hem de gayrimüslimler içindir. Malezyada medenî kanun ve şer'î kanun şeklinde ikili bir hukuk düzeni vardır.

Gayrimüslimler için medenî kanun uygulanırken, Müslümanlar için İslâm Aile Hukuku uygulanmaktadır. Bunun dışında örneğin, ceza kanunu hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için uygulanmaktadır. Özellikle ailevi konular ile ilgili olarak Müslüman olmayanlar için de bir kanunumuz bulunmaktadır. Aile hukukunda Müslümanlar için şeriata dayanan özel kanunlar uygulanmaktadır. Bu kanunlar eş zamanlı olarak yürürlüktedir ama şu anda taraflardan birinin Müslüman olduğu diğerinin olmadığı durumlara ilgili sorunu çözmeye çalışıyoruz. Şu

anda karşı karşıya olduğumuz zorluk, din değiştirme vakalarında gerçekleşmektedir. Bu konu dışında yasalarımız yapısal olarak sağlamdır ve iyi uygulanmaktadır. Özellikle de ailede şiddet konusunda yasalarımız hem Müslüman olanları hem de olmayanları kapsamaktadır.

Yani konu ailede şiddet olduğunda, Müslümanlara ve gayrimüslimlere eşit muamele yapılıyor?

Evet, ailede şiddet konusunda kanun herkese eşit muamele yapar. Bu, aile fertlerini ilgilendiren özel bir suçtur ve yabancılar tarafından işlenen bir suç gibi ele alınmamalıdır. Ancak, aileye karşı yabancılar tarafından işlenen bir suç, aile içi şiddet kanunu kapsamında değil, ceza kanunu kapsamındadır ve buna ceza mahkemelerimiz bakar.

Evlilik konusu nasıl düzenleniyor?

Kadının ailedeki hakları, İslâm aile hukuku içerisinde yer alır. Bizde 14 eyalet var, evlilik ve boşanmaya ilişkin 14 ayrı İslâm aile hukuku söz konusudur. Evlilik konusu altında mehir, nafaka, geçim,

kadının boşanma durumundaki hakları, kadının boşandığı veya eşinin ölümü durumundaki hakları gibi konular işlenir. Tüm bunlar İslâm aile hukukunda mevcuttur. Elhamdulillah, ben de bu yasaların taslaklarını hazırlayan teknik kurulun bir üyesiyim. Tüm eyaletlere uygulamaları için model kanunları gönderiyoruz. Temelde 14 eyaletin tümünde İslâm aile

hukukunun uygulanmasında birlik vardır. Ancak, zaman zaman bazı kısımlarında küçük farklılıklar da olabilmektedir, çünkü İslâm hukuku eyaletin yargı yetkisindedir.

Sizce Malezya'da kadınların ve erkeklerin ev içi ve ev dışındaki rolleri nasıl şekilleniyor?

Malezya bir tarım ülkesidir. Modern tarıma geçilmesi isteniyor ama kültürümüz tarıma dayalı olduğu için kadınlar tarlalarda çalışır. Bu nedenle de, kararları kadınlar alırlar. Örneğin çeltik tarlasının ne zaman ekileceğine ilişkin kararı kimin nasıl aldığına dair araştırmalar şunu göstermektedir: Kadının içinde bulunduğu durum özellikle de sağlığı bu kararda etkili olmaktadır. Bir sağlık sorunu varsa ya da doğum yapmışsa erkek evde kalarak ona bakar. Bu yüzden, kadın kendi durumuna göre çeltik tarlasının ne zaman

ekileceğine karar verir. Malezyalı kadınların mizaçlarının yumuşak olduğunu ama çelik gibi de güçlü olduklarını söyleyebilirim. Ailelerinin güçlenmesi için yumuşak güçlerini kullanırlar.

İslâm da annelere babalardan üç kat fazla saygı göstermiştir. Malezya'da erkeklerin çoğu ülkemizdeki birkaç faktörden dolayı kadınlara ev işlerinde yardım eder. Çocuklara bakarlar, onları beslerler, çocukları taşırlar. Ev işi yapan erkek sayısı diğer ülkelere göre yüksektir.

Doğum sonrası babalık izni var mı?

Çocuğu olan baba için 14 gün iznimiz var ve bunu özellikle memurlar için uyguluyoruz. Annenin doğum izni için devlet bir yıl ücretsiz ve 60 günlük ücretli izin vermektedir. Bunun sebebi kadınların tekrar çalışmaya başlamadan önce tam olarak sağlıklarına kavuşmaları ve en az 60 gün bebeklerini emzirebilmeleridir. Bu ücretli iznin 90 gün olması, böylece en az 90 gün boyunca bebeği emzirebilme talebi ile ilgili mahkemelere yapılmış birçok başvuru var ama devlet bu 30 ilâve günün ücretsiz izin olabileceğini söylüyor. Ama başlangıç olarak bu da iyi bir gelişme çünkü ilk olarak doğum izni 30 gündü ve 60 güne çıkartıldı. İşverenlerin 90 günü kabul etmesini umuyoruz. Sivil toplum örgütlerimiz doğum izninin 90 güne çıkartılmasını sağlamak için bir baskı grubu olarak çok güçlü bir çalışma yürüttüler.

Malezya'daki sivil toplum örgütleri nasıl yapılıyor? Bu örgütlerin savunuculuk faaliyetlerinden bahseder misiniz?

NCWO (The National Council of Wo-

men's Organisations, Malezya) kadınların örgütlenmesine yönelik bir ulusal konsey, Malezya'daki tüm kadın örgütlerini kendi çatısı altında toplayan bir şemsiye kuruluştur. Bu örgütler, hem kadını hem de çocuğu korumak amacıyla aile kurumunun zarar görmemesini sağlamak için birbirleri ile çok yakın çalışıyorlar. Bence bunlar kadınların en temel haklarıdır.

IIUM üniversitesinin rektörüsünüz. Dünya çapında bir İslâm Üniversite-si'nin ilk ve tek Müslüman kadın rektörü deniyor sizin için, ne dersiniz?

Ben Uluslararası İslâm Üniversitesi'nin ilk kadın rektörü olarak göreve başladım. Benim dışımda Malezya'da devlet üniversitelerinde görev yapan iki kadın rektör ve üç rektör yardımcısı kadın bulunuyor ama bunların ikisi İslâm üniversitesi değil. Ben aynı zamanda Malezya'da Müslüman Kadınlar ve İslâm Organizasyonu'nun başkanım. "Peace We" adını verdiğimiz bir beyin takımımız var. Kadın Bakanlığının Müslüman olan ve olmayan kadınları kapsıyor. Biz ise sadece Müslüman kadınları temsil ediyoruz. Malezya Yöneticiler Konseyi'nin tanıdığı bir kurumuz ve inşallah Malezya hükümetine Müslüman kadınlarla ilgili konularda tavsiyelerimizi vereceğiz.

dınları temsil ediyoruz. Malezya Yöneticiler Konseyi'nin tanıdığı bir kurumuz ve inşallah Malezya hükümetine Müslüman kadınlarla ilgili konularda tavsiyelerimizi vereceğiz.

Malezya'da bu yıl düzenlenen Müslüman Kadınlar Zirvesi ile hedeflenen nedir?

Söylemek istediklerimiz Kuala Lumpur Deklarasyonu'nda ifade edildi. Bu bugün tüm dünyadan Müslüman kadınların sesidir ve inşallah bir Uluslararası Müslüman Kadınlar Günü deklarasyonumuz da olacak. Dolayısıyla bu tarihler üzerinde çalışıyoruz ve önemli bir gün olarak bugün Kuala Lumpur Deklarasyonu'nda açıklayacağız.

Yani "Uluslararası Müslüman Kadınlar Günü" olarak anılacak sembolik bir gün mü olacak?

İlk olarak tüm dünyadan kadınlarla Uluslararası Âlimler Konseyi'ni oluşturacağız, bir web sitesi açacağız

ve kendi veri tabanımızı oluşturacağız. Uluslararası Müslüman Kadınlar Günü kadınların güçlenmesi için yeni bir dönemin başlangıcı olacak.

Cinsiyet Adaleti Perspektifinden Türkiye’de Kadının İş Gücüne Katılımı¹

Female Labor-Force Participation in Turkey From Gender Justice Perspective

Doç. Dr. E. Sare Aydın Yılmaz²

Öz

Ülkelerin insan merkezli sürdürülebilir kalkınma ve gelişmişlik düzeyi skalasında, nüfusun yarısını oluşturan kadınların sosyal adaletin bir şartı olarak iş gücü piyasasına katılımı önemli bir unsurdur. Cinsiyet, sınıf, ırk, dil, din, etnisite gözetmesizin, kadınların ekonomik özgürlüğe erişimi, fırsatlara eşit erişiminin sağlanması ve gerekli koşulların oluşturulması demokratik toplum düzeninin olmazsa olmazlarından. Tarihsel değişim sürecinde, burjuvaziyle birlikte tarih sahnesine çıkan kapitalist sanayileşme hamleleri ve yaşanan ekonomik gelişmeler, insan haklarını temel alan, demokrasiden menkul bir ilişkiler ağını ortaya çıkarmıştır. Toplumda kadınların demokratik süreçler ve sosyo-ekonomik gelişmeler arasındaki bu ilişkiden nasıl etkilendiği, bu ilişkinin kadının ekonomik özgürlüğü açısından nasıl faydalı bir pozisyon belirleyebileceği ve ekonomik koşulların insan hakları temelinde nasıl şekillendirilmesi gerektiği sorularını akla getirmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkan modern kapitalist ekonomiler, kadını kamusal alana dahil ederek üretim zincirini genişletirken ve referansını özgürleşme üzerinden kurarken, toplumu tanzim eden, aile kurumunu ayakta tutan ve neslin devamlılığında temel biyolojik, psikolojik ve fiziksel görevi gören kadının özel alan ve kamusal alanda yaşadığı ikilemi görmezden gelmektedir. Bu makalede, kadının iş gücüne katılımını etkileyen faktörler arasında; toplumsal önyargılar, toplumsal rol/cinsiyet kalıplarının yeniden üretilmesi, kadının insanî değerlerden uzaklaştırarak metalaştırıldığı enformel sektöre yönelim, ücret farklılığı, güvencesiz çalışma, üretim kaynaklarına ulaşımında yaşanan zorluklar, esnek olmayan çalışma saatleri, iş hayatı ve aile hayatı arasındaki sıkışmışlık, toplumsal ahlâkî ve manevî değerlerin erozyonu gibi sosyo-ekonomik hayatı derinden etkileyen bir

1 Bu makale, 5 Kasım 2015’te “TSV 2023, Medeniyet İnşası Türkiye Vizyonu Uluslararası Kongresi”nde bildiri olarak sunulmuştur.

2 İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Lisans Programı öğretim üyesi, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) Genel Başkanı

Başvuru: 9 Kasım 2016

Kabul: 12 Aralık 2016

DOI: 10.21798/kadem.2017225028

Copyright © 2016 · KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği

kadinarastirmalari.kadem.org.tr

ISSN 2149-6374 · Aralık 2016 · 2(2) · 17-34

çok değişkenin medeniyet değerleri bağlamında bir çözümlemesi yapılacaktır. Sosyal dengesizliğin giderilmesinde, kadınların iş gücüne katılım payının dengeleyici bir unsur olduğundan hareketle, günümüzde kronikleşen kadın sorunlarının temelinde yatan cinsiyetçi yaklaşımların incelenmesi, adalet perspektifinden hareketle çözüm önerilerinin sunulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Adaleti, İş gücü, Sosyal Politika, İstihdam

Abstract

As a means of social justice, labor-force participation keeping in mind women make up half of the population, is an important factor in the human-centered sustainable development scales of countries. Regardless of gender, class, race, language, religion, and ethnicity, women's access to economic freedom, equal opportunities and establishment of necessary conditions are inevitable for democratic social order. In the historical transformation process, economic developments and capitalist industrialization that emerged with the bourgeoisie lead to a web of relations based on human rights and democracy. This brings to mind the questions of how women are affected from the relation between democratic processes and socio-economic developments, how these relations can be beneficial for women in terms of economic freedom and how economic conditions should be reformed on the basis of human rights? While modern capitalist economies that emerged with the influence of globalization include women in public spheres and enhance the production chain with reference to liberation of women, they ignore the dilemma between the public and private spheres confronted by women, who are the cornerstones of society, maintain the family institution, and play a primary biological, psychological and physical role for the continuity of humankind. In this essay, among the factors affecting the participation of women in the labor-force and socio-economic life are; social prejudices, reproduction of gender roles/stereotypes, tendency towards informal sector in which women are commodified and suspended from humanitarian values, wage gap, precarious work, the difficulties in accessing to resources, inflexible working hours, the situation of being stuck between business life and family life, the erosion of social, ethical and moral values will be examined in the context of civilizational values. Since female labor-force participation rate is crucial in elimination of social imbalances, gender discourses and policies that lie behind today's chronic problems of women should be re-examined and solution proposals must be put forth from the perspective of justice.

Key Words: Gender Justice, Labor Force, Social Policy, Employment

Giriş

Dünyada nüfusun yarısını oluşturan kadının iş gücüne katılımı, gerek iş gücüne atfedilen önem, gerekse uluslararası politikalar, uygulamalar ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi için verilen çabayla birlikte giderek artış gösterdiği görülmektedir. Kadın iş gücünün dünya ekonomi piyasasındaki dönüştürücü etkisi, kadınları iş gücüne daha fazla dâhil etme açısından öncelikli bir alan haline getirmiştir. Toplumun yeniden inşasında, toplumu ve özelde aileyi oluşturan iki temel unsur olan kadına ve erkeğe verilen rollerin tanzimi ve bu rolleri etkileyen temel dinamiklerin ortaya konulması önemlidir.

Demokratik haklar ve sosyal adaletin bir gereği olarak ekonomik özgürlüğe erişimle birlikte, sanayi devrimiyle ortaya çıkan kapitalist sanayileşme hamleleri ve dünya ekonomisini etkileyen ekonomik hareketlenmeler, nüfusun yarısını oluşturan kadınları ev içinden çıkarıp farklı iş sahalarına yöneltmiştir. Ancak, doğurganlık neslin devamlılığı ve ailenin birlikteliği açısından kadınların annelik özelliklerini bir yana bırakarak girdikleri profesyonel hayatları ile ev içi rolleri arasında yaşadıkları ikilem, kadınları ev ve iş yaşamı arasında tercih yapmaya zorlamakta veya iki iş yükünü de omuzlama gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Kadınların iş hayatına daha fazla dahil olması gerektiği sürekli dile getirilirken, yeri geldiğinde her iki pozisyonu da bir arada kusursuz ve mükemmel götürmesi beklenen kadınların yaşadığı bu ikilemin göz ardı edilmemesi, iş gücüne katılırken aile hayatını da dengeleyici ve destekleyici uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan, tarihsel süreç boyunca, kadının değişen toplumsal, siyasal ve ekonomik konumu, kadınların yedek iş gücü olarak ikincil pozisyonda bulunmaları, aile bütçesine yatırım yapmak yerine, yalnızca “katkıda bulunma” amacıyla iş gücüne katılımları fırsat bilinerek, ucuz iş gücü olarak görülmekte ve sömürülmektedir. Aynı zamanda, kapitalist ekonomilerin kadın iş gücünün niteliğini de değiştirerek çeşitlendirdiği bir gerçektir. Kadınların iş gücüne katılımda yaşadığı bu gibi çeşitli sorunları, toplumun her kesiminden kadının farklı boyutlarda, farklı şekillerde yaşadığı da unutulmamalıdır. Modernizm kişiden en yüksek faydayı beklediği gibi, kapitalist sistemle iç içe geçtiği günümüzde kadınların ev içindeki emeğinin görünmez kılınması, değersizleştirilmesi, aynı zamanda da kadının iş gücüne katılımda cinsiyeti sebebiyle ayrımcılığa uğraması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, kadınların hem özel hem de kamusal alanda yaşadıkları tüm bu sorunlar/ikilemler ve iş yükünün artışıyla emeğin değersizleştirilmesi, kadının kendi kişiliği üzerinde yıpratıcı etkisi olmakla beraber, bilhassa iş hayatındaki performansı, daimi üretim alanı olan ailenin birlikteliğini ve bütünlüğünü de olumsuz yönde etkilemektedir. Kadının kendi potansiyelini gerçekleştirebilmesi ve ekonomik bağımlılığa son vermesi, aynı zamanda da toplumsal bir değer olan aile hayatını sorunsuz idame ettirebilmesi için kadının yaşadığı bu ikilemlerin çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu ikilemlerin yarattığı sorunlar, uluslararası örgütler başta olmak üzere, halen ülkelerin ve birçok sivil toplum örgütünün gündeminde yer almakta ve kadının haya-

tını kolaylaştırıcı alternatifler sunulmaya devam etmektedir. Bu nedenle, esnek çalışma saatleri, kreş imkânları gibi iş hayatı ile özel hayatın dengelenmesi adına atılacak adımlar, üretilecek politikalar ve sosyal sorumluluk bilincinin arttırılması son derece önem arz etmektedir.

Kadının iş gücüne ve üretim ilişkilerine katılımını etraflı bir şekilde inceleyecek olan makalede, tarihsel açıdan ekonomi, üretim ve kadın ilişkisine değinilerek, insan haklarını temel alan demokratik hak ve özgürlükler ile sosyal adalet çerçevesinde sanayi devrimi öncesi ve sonrasında kadınların üretime nasıl dahil olduklarına ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Kadın istihdamına ilişkin Türkiye’de ve dünyada yasal düzenlemeler ve sosyal politikaların ardından, kadının iş gücüne katılım süreci, küreselleşmenin etkisiyle kapitalist ekonomiler içerisinde kadının rolü, iş hayatı ile özel hayatın dengelenmesi ve cinsiyetçi iş bölümüne dikkat çekilecektir. Son olarak, günümüz Türkiye’si özelinde istatistikî veriler ışığında, kadınların iş gücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları incelenecektir.

Tarihsel Açıdan Ekonomi, Üretim ve Kadın İlişkisi

Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların toplumsal hayatı idame ettirmede temel bir işlevi olan ekonomik yeterliliğe erişim için iş gücüne katılımları, toplumsal, siyasal, ekonomik hayattaki rolleri ve pozisyonları üzerinden geliştirilen tartişmalar, hayatın her alanında güncelliğini korumaya devam etmektedir. Kadına ilişkin bu tartişmalarda, toplumsal hayatta meydana gelen değişim ve dönüşümlerin, toplumun bireyi olan kadının faaliyet alanlarının tümüyle, doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu görülmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde kadınlar, her dönemin gerektirdiği koşullar ve şartlar dâhilinde farklı niteliklerde ve şekillerde üretim ilişkilerine bizzat dahil olmuşlardır. Üretim ilişkilerinin en belirgin araçsal alanlarından biri de evdir. Ekonomi sözcüğünün etimolojisine bakıldığında, evin daimi bir üretim alanı olduğu görülmektedir. “Ev” anlamına gelen oikos ve “yönetim, düzen” anlamına gelen nomós sözcüklerinin birleşiminden oluşan ekonomi sözcüğü, evin yönetimi/idaresi gibi anlamlara gelmektedir (Güler, 2005, s. 377). “Toplumların nasıl geliştiğini ve medeniyetin nasıl oluştuğunu inceleyen bir bilim” olarak ekonominin temelinde yatan ve tarihsel süreçte üretimin yapıldığı yer olarak evin idaresinde ve yönetiminde kadınların geçmişten bugüne önemli bir pozisyonu olduğunun yanı sıra, bu durumun tüm sosyo-ekonomik ilişkilerle etkileşim halinde olduğu da bir gerçektir (Seyidoğlu, 2002, s. 158).

Kadınların tarihsel süreç içerisinde üretime katılım süreçleri, üç ayrı kategoride incelenebilir: 1) İlk ağlarda toprağa dayalı sistemde kadınların üretim ilişkilerindeki rolü, 2) Sanayi döneminde üretim araçlarının değişimiyle kadınların ücretli işçi olarak üretime katılımı, 3) Bilgi ağı olarak adlandırılan modern dönemde kadın iş gücü ve kadınların sosyo-ekonomik faaliyetlere katılımı. İlk ağlarda avcı-toplayıcı toplumlardaki anaerkil yapıdan çıkarak, yerleşik hayata ve beraberinde üretime geçi-

şin ardından başlayan tarımsal faaliyetlerin çoğu aile içi üretimle gerçekleşmekte, kadınlar ise bu üretimin başat aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal üretim sürecinde, tohumun saklanması ürünlerin yetiştirilmesine, hasattan ürünün sofraya ulaşımına kadar farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda kadınların emeğinin en büyük ortak payda olduğu görülmektedir (Candan ve Özalp Günel, 2013, s. 93). Fakat, teknolojik gelişmeler ve sanayileşme öncesinde üretim faaliyetlerinin yorucu ve zaman alıcı olması nedeniyle, kadınlar bütün zamanını ve gücünü aile geçimi için gerekli olan ihtiyaç maddelerinin üretimine ayırmak durumunda kalmışlardır (Kaya, 2009, s. 7). Bunun yanı sıra, aile bakımı, ev içi sorumluluklar gibi kadına verilen görev ve sorumlulukların kesintiye uğratılmadan sürdürülmesi noktasında da ayrı bir çaba gerekmiştir. Ancak, neslin devamlılığında kadınların biyolojik yapıları gereği sahip oldukları doğurganlık özellikleri kutsal atfedilerek, toplumsal hayatta önemli bir statü göstergesi sayılmıştır (Özbay, 1995, s. 147). Göçebelikten yerleşik hayata geçen toplumlarda kadınlar, toplayıcılıktan üreticiliğe geçiş sürecinde oldukça etkin bir rol oynadıklarından, sosyal hayattaki konumları da üst düzeydedir. Ancak, zamanla ekonomik faaliyetlerin güce dayanması erkeği öne çıkararak, kadının daha geri planda bırakılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla, kadının baskın olduğu aile tipi zamanla yerini, kadının ev içi rollerinin, erkeğin ise kamusal görünürlüğüne hâkim olduğu bir aile yapısına bırakmıştır (Yeşilorman, 2001, s. 270).

Kadınları etkileyen sosyo-ekonomik etkenlerle birlikte, aile hayatı içerisinde kadınlara verilen roller ve kamusal alanda erkeğe verilen rollerin cinsiyete göre dağılımında yaşanan farklılıkların sanayi devrimi sonrasında oluşan iş bölümünde daha da belirginleştiği görülmektedir. Zira, üretimin aileden koparak kurumsallaşmaya başlaması sanayi devrimiyle birlikte olmuştur. Kadınlar ilk kez sanayi devrimiyle birlikte “ücretli” ve “işçi” pozisyonunda çalışmaya başlamışlardır. Ancak, ailenin geçimi için kadınlar çalışmak zorunda kaldıklarında, kadınlar erkeğe nazaran ucuz/yedek iş gücü olarak görülmüş, savaş gibi erkek iş gücünün kesintiye uğradığı olağanüstü durumlarda ise zorunluluktan dolayı işe alınmışlardır. Ucuz iş gücü olarak görülen kadınlar daha çok tekstil, dokuma gibi el emeği gerektiren sektörlerde istihdam edilirken, öte yandan savaş nedeniyle erkeklerin cephede bulunması, diğer iş kollarında da kadın iş gücüne olan talebin artmasına sebep olmuştur. Ancak, kadınların tüm bu süreçlerde ağır çalışma koşullarında ucuz iş gücü olarak üretime katılmaları kadın emeğinin sömürüldüğünü açıkça göstermektedir (Kocacık ve Gökkaya, 2005, s. 197). Unutulmamalıdır ki, kadınların ücretli iş gücüne katılımı çok yönlü bir olgudur. Bu olgunun beraberinde getirdiği fırsatlar ve zorluklar; bölgeye, sosyal sınıfa, eğitime, ırka, etnisiteye ve bireysel koşullara bağlı olarak değişim göstermektedir (Trask, 2014, s. 4). Ancak, kadınlar, yüzyıllarca üretimin her aşamasına bulunmalarına, kadın istihdamının giderek artmasına rağmen, kalkınmanın olanaklarından yeterli pay alamadıkları gibi, dünyada yoksulluktan en fazla etkilenen kesimi de oluşturmaktadır (Trask, 2014, s. 196). 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı’nda da yoksulluğun kadınsılaşması olarak tabir edilen bu durum, kadınların eşit fırsatlara, şartlara ve kaynaklara erişiminin sağlanamaması, kadın iş gücünün değersiz görülmesi gibi birçok değişkenle birlikte, kadınların yoksulluk biçimlerinin de bölgeye, sınıfa, etnisiteye, ırka, çevresel koşulla-

ra göre çeşitlendiğine dair bir öngörü sunmaktadır (Chant, 2006, s. 202).

Kadının tarihsel açıdan iş gücüne katılımına ilişkin çeşitli yorumlar getiriliyor olsa da, tüm yaklaşımların temelinde, kadının ekonomik ve ekonomik olmayan faaliyetlerinin değerlendirildiği görülmekte, ekonomik olmayan faaliyetleri arasında ise ev işleri ve çocuk yetiştirme konusu yer bulmaktadır (Kaya, 2009, s. 7). Yerleşik düzene geçilmesinin ardından başlayan ticari ve tarımsal faaliyetlerle, ev içi ve kamusal alan şeklinde ortaya çıkan düalist yapı neticesinde, kadın ve erkeğin etkinlik alanlarının farklılaştığı, bu farklılığın ise “örtük olarak toplumsal cinsiyet ayrımlarına dayandığını ve kadın/erkek dikotomisini yeniden ürettiği” ifade edilmiştir (Davidoff, 2002, s. 100). İş ve aile hayatında kadına ve erkeğe düşen görev ve sorumlulukların adil dağıtılmamasından kaynaklanan kadının ev içindeki ikinci vardiyası hala tartışılmaya ve çözüm bulunmaya çalışılan bir konudur (Başak vd., 2013, s. 8). Nitekim, özel mülkiyete dayalı yaşam tarzı ve modern kapitalist ekonomilerin ortaya çıkışıyla birlikte, evin mahremiyet alanı olarak görülmesi ve kadınların doğurganlık davranışları, iş gücüne katılım kararları açısından kadın erkek arasındaki iş bölümünün ayrılmasında da belirleyici bir etken olmuştur (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010).

Kapitalist sanayileşme ile artan üretim ihtiyacının karşılanması için, ailelerin üreticilikten tüketici bir pozisyona geçmesi, ücretli iş gücünü ve istihdamını, dolayısıyla da kadın iş gücünü ön plana çıkarmıştır. Ancak, aile ve iş hayatı arasında kadının nasıl bir denge kurması gerektiği halen tartışılırken, kadının iş gücüne katılımı ile aile hayatı arasında süregiden bu uyumsuzluk ve dengesizlik, yalnızca kadınları etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda toplumları, işverenleri, yöneticileri, dünyadaki tüm ülkeleri etkilemekte, bu sosyal değişime cevap vermek zorunda bırakmaktadır. (Trask, 2014, s. 5)

Kadın İstihdamına İlişkin Sosyal Politikalar ve Yasal Düzenlemeler

Kadın ve erkek üzerinden tanımlanan toplumsal cinsiyet rolleri ile kamu yararını gözetilen politikalar iç içe geçen ve birbiriyle etkileşim halinde olan iki ayrı koldur (Kirp vd., 1985, s. 1). Verili toplumsal cinsiyet rollerinin aksine, kadınların erkeklerle eşit fırsatlara ve kaynaklara erişimde eşit şansa sahip olmaları, ekonomi alanında cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve ülke ekonomisi ile kalkınmaya katkısı bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Ancak, kadınlar hâlâ iş gücü piyasasında erkeklerin bir eşiti olarak kabul edilmemekte, erkeklerden önemli ölçüde daha az ücretle çalışmaktadırlar (Kirp vd., 1985, s. 144). Sosyal ve ekonomik sebeplerle çalışma yaşamına dahil olan kadınların eşit haklara, fırsatlara ve erişime sahip olması bir yandan ev içindeki görev ve sorumluluklarını daha sağlıklı olarak yerine getirebilmelerine; öte yandan da adalet idesinin gerçekleşmesine hizmet edecektir (Soysal, 2006). Bununla beraber, ev dışında çalışmak artık çoğu kadın için yalnızca bir hayatta kalma stratejisi değil, bilakis kimliklerinin merkezi haline gelmekte; çalışmak en tabii şekliyle kadınların gelir elde etmesine, yeni sosyal ilişkiler kurmalarına ve güçlendirilmelerine yardımcı olmaktadır (Trask, 2014, s. iiiv).

Yasal haklar bakımından erkeklerle eşit birer vatandaş olan kadınların fiziksel ve biyolojik özelliklerinden kaynaklanan farklılıkların dikkate alınarak, adalet merkezli sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu politikaların temelinde yapılması beklenen kavramsal çalışmaların da adalet idesini destekleyecek nitelikte olması beklenmektedir. “Eşitliğin de içkin olduğu, hakkaniyet, denge ve kadınlar ve erkekler arasında daha ileri adil muamele ve sorumluluk anlayışını içeren bir üst kavram”a işaret eden cinsiyet adaleti kavramı bu açıdan önemlidir (Yılmaz, 2015, s. 108). Cinsiyet adaleti kavramı, toplumsal hayatın her alanında bir değer olarak kadını nasıl konumlandırmak gerektiği konusuna işaret ederken, kadın erkek arasındaki rollerin adil bir dağılımını öngörür. Erkeğin karşıtı olarak konumlandırılan kadının fiziksel ve biyolojik özelliklerinin görmezden gelinerek, aile ve toplumsal hayat içerisindeki pozisyonunun nasıl olacağına veya olması gerektiğine dair üretilen söylemlerin çoğu gerçeği yansıtmamaktadır. Kapitalist sistemle bütünleşik yürüyen modern algıyla iş ve ev arasında seçim yapma zorunluluğunun kadına dayatılması adil olmayacağı gibi, kadını erkekle beden ve zihin olarak eşitleme çabası, bir yönüyle kadın için kendi bedenine, cinsiyetine ve insan kimliğine yabancılaşmasına sebep olabilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 23. maddesinde geçen “Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.” hükmü ile, kadınların iş tercihlerinde kendi özgür iradeleriyle bir seçim yapmaları gerektiği ve seçtikleri işlerde adaletli ve elverişli çalışma koşullarının oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır.

Türkiye’de de kadın istihdamı, kadın iş gücü ve aileyi destekleyici, ayrımcılığı önleyici ulusal ve uluslararası ölçekte yasal yaptırımlar ve uygulamalar yürürlüğe konmuştur. Türkiye’nin 15 Ağustos 2000 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 7. maddesinde geçen, “Adil ücretler ve eşit işlere, hiç bir ayırım yapılmaksızın eşit ödeme, özellikle kadınlara, kendilerine sunulan çalışma koşullarının erkeklerin koşullarından daha aşağı olmayacağı ve aynı iş için aynı ücreti alacakları konusunda güvence verilmesi” hükmü gereği, kadınlara erkeklerle eşit çalışma koşullarının sunulması ve cinsiyeti sebebiyle ayrımcılık yapılmaksızın aynı iş için kadınların aynı ücreti alacağına dair güvence verilmiştir. Dolayısıyla, iş fırsatları, koşulları ve ücretlendirme konusundan kaynaklı eşitsizliğin ve adaletsizliğin giderilmesi garanti altına alınmıştır. Türkiye’deki iş ilişkilerine yönelik, 10.06.2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4857 Sayılı İş Kanununda “Eşit Davranma İlkesi” başlığı ile düzenlenen 5. maddede yer alan, “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.” hükmünün kapsayıcılığına bakıldığında da, doğrudan ve dolaylı olarak iş ilişkilerinde yapılan her türlü ayrımcılığı engellemek üzere getirildiği görülmektedir (Konuk, 2014, s. 1736-1743). Dolayısıyla, cinsiyete dayalı ayrımcılıklar da anayasal eşitlik ilkesiyle birlikte, eşit davranma ilkesinin de bir ihlali olmaktadır. Eşit davranma ilkesi mutlak bir eşitliği değil, eşit durumlardakilere eşit davranma yükümlülüğünü doğurmaktadır (Soysal, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 50. maddesinde geçen “Kimse, yaşına, cinsiyetine

ve gúcüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” ifadesi her ne kadar lafız ve üslup olarak kadınların konumlandırılması noktasında eleştirilere açık olsa da, kadınlara tanınan tüm pozitif ayrımcılık hükümlerinin çıkış noktası bu maddedir. Birleşmiş Milletler’in çatısı altında, uluslararası alanda çalışma standartlarını belirlemede önemli bir noktada duran Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) başta olmak üzere yapılan uluslararası düzenlemelerde; “fırsat eşitliği ve eşit muamele” temelinden hareketle, ailevi yükümlülüklerin kadın ve erkek için ortak sorumluluk alanları olduğu kabul edilerek, hamilelik, doğum, işyerinde cinsel taciz, yükselme ve hizmet içi eğitimden yararlanma gibi alanlarda korumaya yer verilmektedir (Dinç, 2002). Kadının biyolojik ve fiziksel özelliklerinden kaynaklanan sebeplerle kadına pozitif ayrımcılık yapılması, esnek çalışma, doğum izinleri gibi bazı özel haklar tanınması, eşit davranma ilkesini zedelemek bir yana, bu ilkenin daha adil ve etkin şekilde tesisine katkı sağlayacaktır (Soysal, 2006). Kadınların iş hayatıyla özel hayatı dengelemeleri açısından sosyal politikalar kapsamında yapılacak iyileştirici düzenlemeler kadınların iş hayatına daha kolay entegre edilmesini ve kamusal hayata katılımını ve görünürlüğünü arttırmaktadır. Ayrıca, bu bağlamda ücretli ebeveyn izinleri ve esnek çalışma saatlerinin düzenlenmesi gibi hizmetler ise, bir yandan kadının iş hayatında devamlılığını sağlamada, diğer taraftan da ailenin birlikteliğini ve sürdürülebilirliğini korumada son derece önemli adımlardır.

Çalışma saatlerinin düzenlenmesi, esneklik gibi konular, küresel rekabeti arttırması bakımından AB politikalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, kadınların iş yaşamına katılımının önündeki en önemli engellerin başında, aile içi sorumluluklarının, özellikle de çocuk ve yaşlı bakımının geldiği görülmektedir. Birçok Avrupa ülkesinde, çocuk bakımı, ebeveyn izinleri, esnek çalışma saatleri gibi iş ve aile yaşamının daha uyumlu hale getirilmesi için sosyal politikalar üretilmektedir. 1995 yılından bu yana imzalanan ilk çerçeve antlaşma olan “Ebeveyn İzni Çerçeve Sözleşmesi” ile uygulamaya konulan ebeveyn/annelik/doğum izni, kısmi çalışma, esneklik gibi politikalarla, aile ve iş hayatındaki sorumlulukların uzlaştırılmasına ilişkin asgari standartlar belirlenmiştir (Uçkan, 2005, s. 262). Ebeveyn izinlerinin genişletilmesi, kadınların iş gücüne katılımı ve devamlılığı açısından oldukça önemli bir etkidir.

Tablo1: Farklı Ülkelerde İş ve Aile Yaşamının Dengelenmesine Yönelik Politikalar

Ülke	Kadınların İşgücüne Katılımı	Doğum İzni	Babalık İzni	Ebeveyn İzni	Destekleyici Uygulamalar
İsveç ³	60.2% ⁴	8 Ay-480 Gün 3 Ayı Zorunlu 5 Ayı Babaya Transfer Edilebilir.	8 Ay 3 Ayı Zorunlu 5 Ayı Anneye Transfer Edilebilir.	68 Haftada 480 Gün/16 Ay 3 Ay Anneler, 3 Ay Babalar Tarafından Kullanılabilir. 10 Ayı Ebeveynler Arasında Paylaşılabilir. 13 Ay Ücretli (Kazancın %80'i) Kalan 3 Ay Sabit Ücretlendirilmiştir.	Çocuk Bakımı Tam Günlü Bir Kamu Hizmeti Olarak Sunulmaktadır. Okul Öncesi Eğitim Haftalık 15 Saate Kadar Ücretsiz Sunulmaktadır. Bunun Dışında Talep Edilen Ücretler Ebeveynin Maaşıyla Doğru Orantılı, Ebeveynin Çocuk Sayısı İle Ters Orantılıdır.
Almanya ⁵	53.7% ⁶	Anne Veya Baba 3 Yıl İçerisinde Toplamda Yalnızca 2 Yıl İzin Kullanabilir. Ebeveynler Toplam 2 Yıllık Bu İzni Diledikleri Periyotlarda Kullanabilirler.	Anne Veya Baba 3 Yıl İçerisinde Toplamda Yalnızca 2 Yıl İzin Kullanabilir. Ebeveynler Toplam 2 Yıllık Bu İzni Diledikleri Periyotlarda Kullanabilirler.	Ebeveyn Haftada 30 Saatten Fazla Çalışmıyorsa Ebeveynlik Parası Çocuğun Doğum Tarihini Takiben En Fazla 14 Ay Devlet Tarafından Anne Ve Babaya Ödenir. Ebeveynlik Parası Ebeveynin Maaşının Üçte İki Kadar Olmak Kaydıyla, En Az 300 Ve En Fazla 1800 Euro Aylık Ödemeye Denk Gelir. Eğer Ebeveynlik İznine Anne Veya Babadan Yalnızca Biri Ayrılmıyorsa, Birey Tek Başına Yalnızca 12 Ay Boyunca Ebeveynlik Parası Alabilir.	İlk İki Çocuğun Her Biri İçin Ayda 190 Euro, Üçüncü Çocuk İçin 196 Euro Ve Bundan Sonraki Her Çocuk İçin 221 Euro Ödenir. Düşük Gelirli Aileleri Çocuk Yardımı Yaparak Da Destekler. Çocuk Yardımı Ya Da Konut Parası Alan Kişiler, 1 Ocak 2011'Den Bu Yana Eğitim Ve Katılım Ödemeleri Alma Hakkına Sahiptir.

3 http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm4 <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=SE>5 <http://www.bamf.de/TR/Willkommen/KinderFamilie/Elterngeld/elterngeld-node.html>6 <http://www.bamf.de/TR/Willkommen/KinderFamilie/Mutterschutz/mutterschutz-node.html>6 <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=DE>

AB ülkelerinde aile ve iş yaşamının dengelenmesine ilişkin politikalara bakıldığında, yukarıdaki tabloda İsveç ve Almanya örneklerinde görüldüğü üzere, 2014 yılında %60.2 oranında kadın istihdamının bulunduğu İsveç'te 480 gün, %53.7 oranında kadın istihdamı olan Almanya'da ise 14 hafta doğum izni ve 3 yıl içerisinde toplamda 2 yıl süreyle ebeveyn izinleri mevcuttur. Aşağıda aynı tablodaki verilerden alınan %55.8 oranında kadın istihdamının bulunduğu İngiltere örneğine bakıldığında ise, doğum sonrası 52 hafta izin, önceki işe dönme hakkı gibi iyileştirici düzenlemelerin mevcut olduğu görülmektedir.

Tablo2: Farklı Ülkelerde İş ve Aile Yaşamının Dengelenmesine Yönelik Politikalar

Ülke	Kadınların İşgücüne Katılımı	Doğum İzni	Babalık İzni	Ebeveyn İzni	Destekleyici Uygulamalar
İngiltere ⁷	55.8% ⁸	52 Hafta 2 Haftası Zorunlu, Fabrikada Çalışanlar İçin 4 Hafta Zorunlu 6 Hafta (Kazancın %90) 33 Hafta (€139.58 Veya Kazancın %90'I) 13 Hafta (Ücretsiz) En Erken Muhtemel Doğum Tarihinden 11 Hafta Önce İzin Alınabilir.	2 Hafta (Maaşının Yüzde 90'I Yada Maaşın Sabit Ücretlendirilmesi Sonucu Hangisi Daha Düşük İse)	Zorunlu Doğum İzninin Kullanılmasından Sonra Kullanılmayan Haftalar Ebeveynler Paylaşılabilir.	12 Yaşına Kadar Çocuklarda Vergilendirilmemiş Çocuk Bakımı Hizmeti 3-4 Yaş Çocuklarına Haftada 15 Saate Kadar Ücretsiz Bakım Önceki İşe Dönme Hakkı.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı'nın 2013 tarihinde hazırladığı 10. Kalkınma Planı'nda geçen "Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller uygulanacaktır." ifadesi de, ayrımcılığın en önemli etkenlerinden biri olan aile-iş yaşamı arasındaki dengesizliğin giderilmesinde kadına pozitif ayrımcılık tanıyacak sosyal politika uygulamalarının hayata geçirilmesinin gerekliliği bir kez daha vurgulanmakta ve alternatif çözüm önerileri üzerinde çalışılmaktadır.⁹ 20/06/2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında çıkarılan "Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme

7 <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave/overview>

8 <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=GB>

9 http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Onuncu_Kalkinma_Plani.pdf

Odaları ve Çocuk Yurtlarına Dair Yönetmelik” 13. maddesinde de işyerlerinin kreş ve gündüz bakımevi açma yükümlülüğüne dair düzenlemeler bulunmaktadır. Buna göre, 100’den fazla kadın işçi çalıştıran işyerlerinde emzirme odası açılması, 150’den fazla kadın çalışanı varsa işyerinin 0-66 aylık çocuklar için kreş açma zorunluluğu bulunmaktadır.¹⁰ Kadın istihdamının artırılmasına yönelik düzenlemeleri kapsayan “Aile Paketi” ise, 26 Ocak 2015 tarihinde TBMM Başkanlığı’na sunulmuştur. 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Ek-4’üncü maddesi doğrultusunda 15 Mayıs 2015 tarihi itibarıyla uygulamaya konulan doğum yardımı ile her canlı doğan çocuk için anneye nakdi yardımın yapılması kararlaştırılmıştır.¹¹ Özellikle kadın istihdamı ve kadınların çalışma hayatındaki konumlarının iyileştirilmesi konularında özel politikalar geliştirilmesi amacıyla hazırlanan “Aile Paketi” tasarısı kapsamında, kadınlar için esnek çalışma kapsamında yarı zamanlı çalışma imkânı gündeme getirilmiştir.

Ülkelerin aile ve iş yaşamını uyumlaştırmak üzere uğraş verdikleri tüm bu politikalarla iş gücüne kadın katılımını arttırmak konusunda gösterdikleri ihtimam, küresel rekabet ortamında nüfusun yarısını oluşturan kadınların kalkınmadaki etkisinin göz ardı edilmeyeceğini net bir şekilde ortaya koymakla birlikte, toplumsal refahın ve huzurun tesisinde aile ve iş yaşamı dengesinin korunmasının son derece mühim bir nokta olduğunu göstermektedir. Kadınların istihdama katılımının kalkınmaya yapacağı olumlu etkinin yanı sıra, gelişmiş bir toplum için kadınların statüsünün artırılması, karar alma mekanizmalarına ve kaynaklara erişimde kadınlara fırsat eşitliğinin sağlanması, kadınların bilhassa da kendi gelişimleri ve öz güvenlerini besleyerek kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacaktır.

Küreselleşme, Kadınların İş gücüne Katılım Oranları ve Türkiye

Küresel rekabet ortamında bir ülkenin tüm kaynaklarını en etkin şekilde kullanması ve mobilize etmesi kalkınmanın şartlarından biridir. Dolayısı ile toplumun yarısını oluşturan kadınların iş gücüne yeterli katılımını sağlamak küresel bağlamda kalkınmanın bir şartı olarak ülkelerin öncelikli politika alanlarına girmektedir. Kalkınmışlık günümüzde salt ekonomik, sayısal verilerle açıklanamamaktadır. Bu sayısal verilerin niteliği ve üretilen toplumsal değerler de büyük önem arz etmektedir (Aydın, 2015, s. 16). Dünya çapında kadın istihdamına ve iş gücüne yönelik yapılan yasal düzenlemelerin ve iyileştirmelerin yanı sıra, ülkelerin ekonomik gelişim süreçlerine bakıldığında, ekonomik faaliyetlerin temelinde yer alan insan gücünün üretime katılımı noktasında, kadın-erkek arasında büyük oranda farklılık görülmektedir. Bu farklılık tarihsel ekonomik süreçler boyunca kendisini yer yer göstermiştir. Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranlarına ilişkin güncel verilere bakıldığında, aşağıda yer verilen Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) yürüttüğü Hane Halkı İş gücü Araştırması’nın 2016 yılı sonuçlarına göre, Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun %50,6’sını oluşturan kadınlar, azımsanmayacak şekilde toplam iş gücünün %31’ine tekabül etmektedir. Kadınların istihdam oranlarına bakıldığında ise, iş gücüne katkı

10 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm>

11 <http://www.aile.gov.tr/duyurular/dogum-yardimi-hakinda-bilgilendirme>

lım oranlarıyla eşdeğer bir artış gösterdiği görülmektedir. Ancak, erkeklerde görülen %70,8'lik istihdam oranı ile karşılaştırıldığında, kadın oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.¹²

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
15 ve daha yukarı yaştakiler	(Bin)					
Nüfus	57 475	58 366	28 385	28 828	29 090	29 539
İş Gücü	28 713	29 565	20 013	20 411	8 701	9 153
İstihdam	25 454	26 275	17 896	18 312	7 559	7 962
Tarım	4 842	4 812	2 710	2742	2 133	2 070
Tarım Dışı	20 612	21 463	15 186	15 570	5 426	5 893
İşsiz	3 259	3 290	2 117	2 099	1 142	1 191
İşgücüne Dahil Olmayanlar	28 761	28 802	8 372	8 412	20 389	20 385
	(%)					
İşgücüne Katılma Oranı	50,0	50,7	70,5	70,8	29,9	31,0
İstihdam Oranı	44,3	45,0	63,0	63,5	26,0	27,0
İşsizlik Oranı	11,3	11,1	10,6	10,3	13,1	13,0
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	13,4	13,0	11,9	11,5	17,3	16,7
15-64 yaş grubu						
İşgücüne Katılma Oranı	54,6	55,4	75,8	76,2	33,3	34,6
İstihdam Oranı	48,3	49,2	67,6	68,2	28,8	30,0
İşsizlik Oranı	11,6	11,3	10,8	10,5	13,4	13,3
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	13,4	13,0	11,9	11,5	17,3	16,8
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı	20,0	19,2	18,7	18,4	22,4	20,5
Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.						

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Ocak 2015-2016

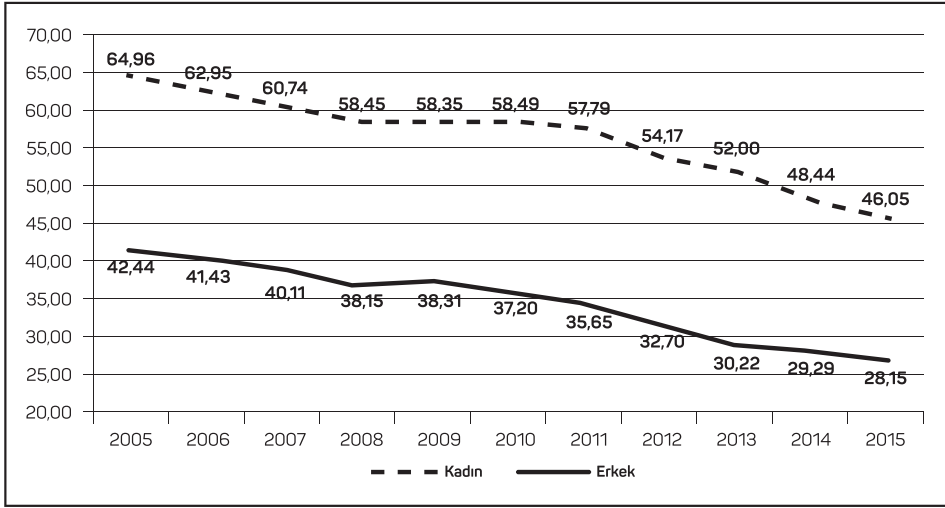
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen Hanehalkı İşgücü Anketleri, kayıt dışı istihdama, kendi hesabına çalışmaya ve küçük-ölçekli faaliyetlere ilişkin en kapsamlı veri setini oluşturmakta, ancak kadınların küçük ölçekli kayıt dışı (enformel) sektördeki aktivitelerini yansıtmak konusundaki istatistikler maalesef yetersiz kalmaktadır.¹³ Kayıt dışı istihdamın cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadınların kayıt dışı çalıştırılma eğiliminin çok daha yüksek oranlarda seyrettiği görülmektedir.

12 TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21570> (Erişim tarihi: 1 Aralık 2016)

13 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi 2014, [http://kadinstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc31550b3ac33/T%C3%BCrkiye'de%20Kad%C4%B1n%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Profili%20ve%20%C4%B0statistikleri'nin%20Analizi%20\(Nihai%20Rapor\).pdf](http://kadinstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc31550b3ac33/T%C3%BCrkiye'de%20Kad%C4%B1n%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Profili%20ve%20%C4%B0statistikleri'nin%20Analizi%20(Nihai%20Rapor).pdf)

Kadın iş gücünün sosyal güvencenin olmadığı kayıt dışı sektöre yönelimin temel sebeplerden biri de ev-eksensiz esnek çalışabilme ve verilen işlerin yüksel bilgi ve beceri gerektirmemesidir (Geintz ve Pollin, 2003, s. 3). Kayıt dışı istihdam, özellikle konfeksiyon sektörü, tarım, geçici sosyal güvencesiz işlerle birlikte, köylerden şehirlere yapılan göçle daha da yaygınlaşmış, kadınlar, yaygın bir şekilde ev-eksensiz çalışmaya dahil olmuşlardır (Metin, 2011, s. 5). Kırsal ve tarım alanında ise, daha çok ücretsiz aile işçileri olarak kadınlar çalışmaktadır. Aşağıda yer verilen, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2015 yılı istatistiklerinde cinsiyete göre kayıt dışı istihdam oranlarına bakıldığında ciddi oranda bir düşüş yaşansa da, erkeklerde kayıt dışı istihdama katılım %28,15 oranında seyrederken, kayıt dışı istihdama yönelim %46,05 oranla en fazla kadınlarda görülmektedir.¹⁴

Cinsiyete Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)

Kaynak: SGK, Türkiye'de Kayıt dışı İstihdam Oranları, 2015

Kayıt dışı istihdam konusunda tam ve net uluslararası veriler elde etmek ve kayıt dışı istihdamın boyutunu incelemek zor olsa da, özellikle gelişmekte olan ülkelerde erkeklere oranla kadınlar orantısız şekilde işsizlikten ve yoksulluktan etkilenmekte ve dolayısıyla kayıt dışı sektöre yönelmektedir (Otobe, 2014, s. 57). Örneğin, Sahra Altı Afrika'da kadınların %80'i kayıt dışı alanlarda istihdam edilmektedir.¹⁵ Kadınlar ve kız çocukları, insanî değerlerden uzaklaştırılarak metalaştırılan ve yaşamlarının her alanında gelir dağılımındaki bozulmadan en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadır. Gelirin, dolayısıyla yaşam statülerinin düşüşü kadınları bir yandan marjinal işlerde

¹⁴ Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Boyutu, Sosyal Güvenlik Kurumu, 2016 http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari (erişim tarihi: 1 Aralık 2016)

¹⁵ Global Compact Türkiye, Kadının Güçlenmesi Çalışma Grubu Ön Raporu, Kasım 2014, http://www.globalcompactturkiye.org/wp-content/uploads/2013/09/OnRapor_20.11.14.pdf, (Erişim tarihi: 11 Ekim 2015)

çalışıp azalan geliri arttırmaya zorlarken diğer yandan ev içi üretime ayırdıkları zamanı arttırmıştır.¹⁶ Eğitim ve okullaşma oranlarının artışı ve azalışının kayıt dışı istihdama yönelme oranlarında etkisi vardır. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, iş gücüne katılım olanakları da artmaktadır. Bu bağlamda, kadın emeğine vasıf kazandırabilmek için örgün eğitim yanında bilgi ve beceri geliştirmeye yönelik yaygın eğitime ihtiyaç vardır.¹⁷

Toplumda dezavantajlı durumda bulunan kadınların toplumsal, siyasal ve ekonomik hayattaki statülerinin yükseltilmesi için ulusal düzeyde yasalara ve uygulamaya yönelik önlemler alınmakla birlikte, uluslararası devletlerin imzaladıkları taahhütler de önem taşımaktadır. 1995 Pekin Konferansı'nda, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı'nın Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmesiyle birlikte Eylem Planı'nı taahhüt eden taraf devletler, uluslararası topluluk ve hükümet dışı kuruluşlarla özel sektörün dahil olduğu sivil toplum, belirlenen ve ilgilenilmesi gereken 12 kritik alanda stratejik eylemler yapmaya çağırılmıştır. Söz konusu 12 alan içerisinde yer alan "ekonomik yapılar ve politikalarda üretime yönelik her tür faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik" maddesi için belirlenen stratejik 6 hedef: "kadınların istihdama, uygun çalışma koşullarına ve ekonomik kaynakların kontrolüne ulaşabilirlik dahil, kadınların ekonomik haklarını ve bağımsızlığını yaygınlaştırmak; kadınların, kaynaklara, istihdama, piyasalara ve ticarete eşit şekilde ulaşmasını kolaylaştırmak; özellikle düşük gelirli kadınların iş bulabilmelerine yönelik hizmetlere, meslekî eğitim ve iş piyasalarına, bilgiye ve teknolojiye ulaşmalarını sağlamak; kadının ekonomik kapasitesini ve ticari ağları güçlendirmek; meslekî ayrımı ve istihdama ilişkin her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak; kadınlar ve erkekler için çalışma ve aile sorumluluklarının uyumlu olmasını yaygınlaştırmak" olarak belirlenmiştir.¹⁸ Bu hedeflerden de anlaşıldığı üzere meslekî ve istihdama yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmanın yanı sıra, kadınlar ve erkekler için aile ve çalışma hayatının uyumlaştırılması konusu stratejik hedefler arasında yer verilmiştir. Nitekim, toplumun kurucu unsuru olan aile ve hayatın devamlılığını sağlayan maddî ihtiyaçlara erişim toplum olmanın temel niteliklerini korumada en büyük değişkenler olarak kendisini göstermektedir. Bu nedenle, toplumsal refahın ve sürdürülebilir kalkınma için ailenin korunması ve iş hayatıyla aile hayatı arasında adalet ve hakkaniyet çerçevesinde dengenin korunması gerekmektedir.

Aile ve iş yaşamı arasındaki ilişkinin niteliği hem iş hayatındaki hem de sosyal hayattaki yansımaları açısından ulusal ve uluslararası çevrelerce önemsenmektedir. Dünyanın en büyük ekonomisi olarak görülen 19 ülke ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşan G20 altında da, ekonomide kadın varlığının artırılması ve kadının ekonomik olarak güçlendirilmesi konusunun bu yıl resmî olarak kabul edilmesi, küresel kalkınma açısından konunun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Türkiye'nin

16 T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadının Durumu, Aralık 2010, http://www.tekgida.org.tr/Dosya/2589/turkiyede_kadinin_Durumu_2010_ARALIK_2589.pdf, (Erişim tarihi: 11 Ekim 2015) s.22

17 A.g.e.

18 TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2015)

1 Aralık 2014 yılında devraldığı G20 başkanlığı döneminde, sürdürülebilirliğin ve kalkınmanın desteklenmesi kapsamında önemli gördüğü alanlardan birinin istihdam planları ve büyüme stratejileri olması bu konuyu tekrar gündeme getirmiştir. G20 altında kurulan W20 (Women 20) açılım grubunun politika alanlarına giren, kadınların aile ve iş hayatını dengelemelerini sağlayacak, esnek çalışma modelleri, doğum, süt izinlerinin düzenlenmesi, kreş, çocuk bakım hizmetlerinin sunulması; sosyal koruma ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi bakımından G20 üye ülkelerinin benimsediği taahhütlerle bağdaşmaktadır. (KADEM) W20 Ulusal Danışma Toplantısı’nda üzerinde durulan eğitim, istihdam, liderlik, girişimcilik gibi alanların yanı sıra, W20’nin komite üyelerinden olan Kadın ve Demokrasi Derneği’nin önerdiği “iş hayatı ve özel hayatın dengelenmesine destek” maddesi tartışılmış ve önemli ölçüde desteklenerek W20’nin öncelikli politika alanlarına girmiştir.¹⁹

Kadını ekonomik olarak güçlendirmek, toplumda etkin hale getirerek iş gücüne katılımını arttırmak üzere demokrasinin olanaklarından yararlanarak, sivil toplumun da bu konudaki tavrının toplumu yönlendirici ve bilinçlendirici etkisi muhakkak dikkate alınmalıdır. Keyman sivil toplumu şu şekilde tanımlamaktadır; “Sivil Toplum, devlet ile ekonomi ve aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanı ve bu tartışmanın yaşama geçirildiği örgütsel etkinlikler.” (Keyman, 2006, s. 15) Sivil toplumun devlet, ekonomi ve aile arasında kalan ve bu makede değinmeye çalıştığımız birçok sorunsalı tartışarak, bu tartışmalar sonucunda oluşacak ortak bilincin yaşama geçirilmesi gibi bir faaliyeti olduğu açıktır. Dolayısıyla, toplumda kadın haklarına ve kadının ekonomik kalkınmasına ilişkin değer görececek fikirlerin ve projelerin sivil toplum eliyle hayata geçirilmesi kalkınmaya hizmet edecek en önemli araçlardan biridir. Bunun yanı sıra, karar mercileriyle toplum arasında aracı kurumlar olarak bulunan sivil toplum kuruluşlarının toplum adına alınacak kararlarda söz sahibi olmaları, ulusal ve uluslararası perspektifte demokrasinin geliştirilmesine ve güçlendirilmesine destek olmaları hedeflenmektedir.

Sonuç

Kadının ekonomik kalkınmadaki rolü hiç şüphesiz tartışma götürmeyen bir konudur. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların sosyo-ekonomik faaliyetlerinin hem ülkenin ekonomik kalkınmasına hem de kadınların kamusal hayata daha fazla dahil olarak söz sahibi olmalarına, karar mekanizmalarında yer almalarına ve kendi özgüven ve özsaygılarını geliştirmelerine olanak sağlamakta, kadınların toplumsal statülerini yükseltici etkide olmaktadır. Ancak, günümüzde halen bariz şekilde kadının ekonomik hayattan dışlanması, cinsiyeti sebebiyle ucuz iş gücü olarak sömürülmesi, ayrımcılığa uğruyor olması, iş hayatı ve aile hayatı arasındaki sıkışmışlık ile toplumsal dengenin sarsılması bu konuda dikkat çekilmesi gereken başlıca sebepler arasındadır. Toplumsal

¹⁹ W20 Priority Policy Areas, <http://w20turkey.org/w20-priorities/> (11 Ekim 2015)

önyargılardan, cinsiyetçi iş bölümü ve toplumsal cinsiyet rol kalıplarına kadar kadının ekonomik faaliyetlerini etkileyen ve yönlendiren bu sebeplerin ortadan kaldırılarak, toplumun bir bireyi olan kadınların eşit fırsatlara ve kaynaklara erişiminin sağlanması en temel demokratik haklardanır. Yasalar ve yasal düzenlemeler kadına ekonomik alanda gerekli açıklığı kısmen sağlıyor durumda olsa da, esnek çalışma saatleri, süt ve doğum izinleri, kreş ve çocuk bakım hizmetleri gibi kadının hayatını kolaylaştıracak uygulamaların geliştirilmesi, aile ve iş yaşamı arasındaki dengeyi koruyacak politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu hususta alınacak tedbirler ve öne sürülecek politikaların kadınları ekonomik hayata entegre etme konusunda daha kapsayıcı bir hale getirilmesi gerekmektedir. Nitekim, medeniyetin kurucu unsuru ailedir. Medeniyeti ve medeniyet değerlerini canlı tutan aile gibi temel dinamikleri korumak da sürdürülebilir bir toplum düzeni için oldukça önemlidir. Ekonomik hayata dahil olan kadınların ev içi rolleri ve kamusal rolleri arasındaki dengenin sağlanması ve korunması da toplumu ayakta tutan ailenin devamlılığı açısından elzemdir. Tüm bu sunulacak iyileştirmelerle, toplumu bir arada tutacak toplumsal değerlerin korunması ve sürdürülebilir bir toplum anlayışının geliştirilmesine zemin hazırlanacaktır.

Küresel ekonomiler arasında rekabet edebilirliği arttırmak üzere sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için, iş ve aile hayatı dengesini gözetecek, aynı zamanda da kadınları iş gücüne dahil edecek ve koruyacak alternatif çözümler noktasında, ülkelerin nüfus politikalarını da doğrudan etkileyen, doğurganlık ve neslin devamlılığı açısından kadınların mevcut fiziksel ve biyolojik farklılıklarının dikkate alınarak sosyal politika ve yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Aile hayatı ve iş hayatı arasındaki dengenin sağlanması yoluyla kadının ekonomik yaşama entegre edilmesi ise, kalkınmış bir toplum için vazgeçilmez bir koşuldur. Daha adil ve yaşanabilir bir dünya için, yapılacak düzenlemelerin daha kapsayıcı ve kadınları koruyucu hale getirilmesi gerekmektedir. Kadınların, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde iş yaşamına katılımlarının desteklenmesi, kadınların ekonomik özgürlüğe erişimi ve ülke ekonomisine katkısı açısından hayati bir önem taşımaktadır. Kadınların iş yaşamına katılımını teşvik etmenin ve bu alanda kalıcı olmalarını sağlamanın yolu ise, 2010 referandumunda kabul edilen kadına yönelik pozitif ayrımcılığın sağlanmasından geçmektedir.

Kadının ekonomik kalkınmadaki payını arttırmak üzere yapılacak faaliyetler sivil toplum gibi demokratik mekanizmalar kullanılarak yapıldığında etkili sonuçlar doğuracaktır. Kadın istihdamına, girişimine yapılacak teşvikler ve bu alanda yürütülecek kamu ve sivil toplum faaliyetleri, kadınların sosyo-ekonomik faaliyetlerde güçlü bir pozisyon kazanmaları, ekonomik özgürlüğün çerçevesini genişletmeleri ve kadınları teşvik edici olmaları bakımından kalkınmaya büyük ölçüde katkı sağlayacağı şüphesizdir. Bu düzenlemelerin ulusal ve uluslararası yansımaları da dünya ekonomi piyasasına ve kadınların sosyo-ekonomik gelişimine yarar sağlayacaktır. Kadınların iş gücüne katılımı konusunda cinsiyete bağlı yaşanan adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin önüne geçecek politikaların üretilmesinde ve aile ile iş yaşamı arasındaki dengenin gözetilerek gerekli mekanizmaların kurulmasında sivil toplumun da desteği alınarak

yapıcı adımların atılması gerekmektedir. Nitekim, bu politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, yasal düzenlemelerden daha fazlasını gerektirmektedir.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi 2014. [http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc31550b3ac33/Türkiye'de%20Kadın%20İşgücü%20Profili%20ve%20İstatistikleri'nin%20Analizi%20\(Nihai%20Rapor\).pdf](http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc31550b3ac33/Türkiye'de%20Kadın%20İşgücü%20Profili%20ve%20İstatistikleri'nin%20Analizi%20(Nihai%20Rapor).pdf) (11 Ekim 2015) s.18
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Doğum Yardımı Hakkında Bilgilendirme. <http://www.aile.gov.tr/duyurular/dogum-yardimi-hakkinda-bilgilendirme> (11 Ekim 2015)
- Aydın, S. (2015). A new Momentum: Gender Justice in The Women's Movement. *Turkish Policy Quarterly*. <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/a-new-momentum-gender-justice-in-the-womens-movement-winter-2015-en.pdf> (5 Ekim 2015)
- Aydın, S.(2015). Kadın İstihdamına Aile Desteği. *İstanbul Ticaret Odası Haftalık Ekonomi Gazetesi*. <http://kadem.org.tr/kadin-istihdamina-aile-destegi/> (2 Ekim 2015)
- Başak, S., Kınır, S. ve Yaşar, Ş.(2013). Kadının Görünmeyen Emegi: İkinci Vardiya. *Anka Kadın Araştırma Merkezi Raporu*, s.8.
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Ebeveynlik Parası ve Ebeveynlik İzni. Almanya, 2015
<http://www.bamf.de/TR/Willkommen/KinderFamilie/Elterngeld/elterngeld-node.html> (5 Aralık 2016)
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Hamilelik ve Doğum İzni. Almanya, 2016
<http://www.bamf.de/TR/Willkommen/KinderFamilie/Mutterschutz/mutterschutz-node.html> (5 Aralık 2016)
- Candan, E. ve Özalp Günel S. (2013). *Tarımda Kadın Emegi. Tarım Ekonomisi Dergisi*, C.19(1),93.
- Chant S. (2006). Re-Thinking the Feminization of Poverty in Relation Agregate Gender Indices. *Journal of Human Development*, Vol. 7(2), 202.
- Davidoff, L. (2002). *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*. İletişim Yayınları.
- Dayıoğlu, M. ve Kırdar, M.G.(2010). *Determinants of and Trends in Labor Force Participation of Women in Turkey*. (<http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/147254-1268836253913/22540873/DeterminantsOfAndTrendsInLaborForceParticipationOfWomenInTurkey.pdf>) (28 Eylül 2015) s.5.
- Dinç, M.(2002). *Çalışma Hayatında Kadın ile İlgili Hukuki Düzenlemeler*. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/636.pdf> (02 Ekim 2015)
- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 7. Md. <http://www.omбудsman.gov.tr/contents/files/3507--Ekonomik,-Sosyal-ve-Kültürel-Haklara-İlişkin-Uluslararası-Sozleşme.pdf> (2 Ekim 2015)
- European Union, European Platform for Investing in Children, http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm
- Gebe ve Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm> (2 Ekim 2015)
- Güler, M. N. (2005). *Günümüzde İktisat (Ekonomi) Biliminin Adlandırılma Problematigi. İslami Araştırmalar Dergisi*, C.18 (4), 377, Ankara.
- Global Compact Türkiye, Kadının Güçlenmesi Çalışma Grubu Ön Raporu (2014). http://www.globalcompactturkiye.org/wp-content/uploads/2013/09/OnRapor_20.11.14.pdf (11 Ekim 2015)
- Heintz J. ve Pollin R. (2003). *Informalization, Economic Growth and The Challenge of Creating Viable Labor Standards in Developing Countries*. Working Paper No. 60, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts Amherst, s. 3.

- İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 23. Md.
<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyanname-si.pdf> (2 Ekim 2015)
- Kaya, C. (2009). *Çalışma Yaşamında Kadın İşgücü Sorunları ve Örgütlenme Eğilimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.7.
- Kirp, D.L., Yudof, M.G. ve Franks, S.F. (1985). *Gender Justice*, s.1.
- Soysal, T. (2006). Uluslararası Sözleşmeler Işığında 4857 Sayılı İş Kanununda Kadın İşçiyi Koruyan Hükümler. *Kamu-İş Dergisi*, C. 8(4).
- Kocacık, F. ve Gökçaya, V. B. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 6(1), s.197.
- Konuk, B. (2014). *Avrupa Birliği Hukukunda Cinsiyet Ayrımcılığına İlişkin Temel Kavramların Değerlendirilmesi*. <http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/20-Bahar-KONUK.pdf> (2 Ekim 2015) s.1736-1743
- Metin, Ş. (2011). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kayıt dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Durumu: Türkiye'de Ev-Eksenli Çalışma*. Ankara, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e86369dc-31550b3ac33/sahin_metin_tez.pdf (11 Ekim 2015) s.5
- Otobe, N.(2014). *Resource Guide on Gender Issues in Employment and Labor Market Politics: Working Towards Women's Economic Empowerment and Gender Equality, International Labor Office*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_243015.pdf (11 Ekim 2015) s.57
- Özbay, F. (1995). *Kadının Statüsü ve Doğurganlık*. Türkiye'de Kadın Olgusu içinde, (Yayına hazırlayan: Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları, s.147.
- Seyidoğlu, H. (2005). *Ekonomik Terimler, Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Güzem Can Yayınları:18 (3. Baskı), s.158.
- Soysal, T. (2006). Uluslararası Sözleşmeler Işığında 4857 Sayılı İş Kanununda Kadın İşçiyi Koruyan Hükümler. *Kamu-İş Dergisi*, C: 8, S: 4
- Trask, B. S. (2014). *Women, Work and Globalization: Challenges and Opportunities*. Routledge, s.4.
- T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadının Durumu (2010). http://www.tekgida.org.tr/Dosya/2589/turkiyede_kadinin_Durumu_2010_ARALI_K_2589.pdf (11 Ekim 2015) s.22
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, 10. Kalkınma Planı, 2014-2018 (2013). http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Onuncu_Kalkinma_Planı.pdf (01 Ekim 2015)
- TBMM Kadın Fırsat Eşitliği Komisyonu, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (11 Ekim 2015)
- TBMM, İş Kanunu, 5. Md. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4857.html>(1 Ekim 2015)
- The World Bank, Labor Force Participation Rate, Female. Sweden, 2014 <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=SE>
- The World Bank, Labor Force Participation Rate, Female. Germany, 2014 <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=DE>
- TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması (2014). http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2015_25_20150505.pdf (10 Ekim 2015)
- Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Boyutu, Sosyal Güvenlik Kurumu (2014). http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/sigortalilik/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/ (11 Ekim 2015)
- Uçkan, B. (2005). Avrupa Birliği'nde Sosyal Diyalog: Danışma Komiteleri'nden Çerçeve Antlaşmalara. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.55(1), s. 262.
- W20 Priority Policy Areas, <http://w20turkey.org/w20-priorities/> (11 Ekim 2015)
- Keyman, E.F.(2006). *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde bir Vaha*. STGM, Ankara, s.15.
- Yeşilorman, M. (2001). Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bir Bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11 (2), s.270.

Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları¹

Young Girls' Rights in Turkish Social Security Law

Berna Gökçen Ayan²

Öz

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerine paralel olarak toplumsal alanda da bu değişimlere uyum sağlayacak düzenlemelerin mağdur olan çocuk, kadın ve yaşlılara öncelik tanınarak yapılması gerekmektedir. Özellikle toplumların geleceği olan çocukların korunması sosyal ve siyasal politikaların gelişiminde önemlidir. Ülkemizde çocukların yaşam standardını asgari seviyede sağlayacak barınma, konut, ekonomik ve sosyal diğer haklarının sağlanması yönünde yapılan düzenlemelerden en önemlilerinden biri de sosyal güvenlik hakkıdır.

Sosyal güvenlik, insanların asgari de olsa geçimlerini sağlayan bir sistemler bütünüdür. Çalışma hayatında olamayan, boşanan veya dul kalan kız çocukları, sosyal güvenlik sisteminde korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmiş, öncelikle sağlık olmak üzere hak sahibi olarak aylık, gelir ve evlenme, cenaze ödeneği gibi haklar verilmiştir. Kız çocuklarının sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmesi için çalışmama, evli olmama ve aylık, gelir almama şartlarının ise kız çocuklarını muvazalı boşanmaya, kayıt dışı çalışmaya ya da çalışmamaya yönlendirdiği de bir gerçektir. Bu nedenle sosyal güvenlik hukukunda kız çocuklarına sağlanan hakların gerçekten kadın yoksulluğun çözümünde etkisi tartışmaya açıktır.

Çalışmamızda sosyal güvenlik hukukunda “kız çocuğu” kavramı, kız çocuklarına bakmakla yükümlü olunan kişi ve hak sahibi olarak sağlanan sigorta ve sağlık hakları ile hakların kadın yoksulluğu kavramı açısından yeri ve çözümündeki değeri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Korunmaya muhtaç çocuk, Kız çocuğu, Sosyal güvenlik, Bak-

1 Bu makale, aynı isimle 03.03.2016 tarihinde KADEM tarafından düzenlenen II. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

2 Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalı Doktora Öğrencisi, SGK Sosyal Güvenlik Uzmanı, bernagokcen@hotmail.com

makla yükümlü olunma, Hak sahibi

Abstract

In line with the economic, social and cultural developments of countries, priority should be given to children, women and the elderly in regards to changes in the social sphere. Importance should especially be given to children as they are our future through the development of social and political policies. In this regard, sheltering, housing, the provision of economic, social and various other rights should be considered.

Social security is a set of systems which provides a minimum amount of livelihood for people. Girls who cannot participate in business life, those who are divorced or widowed are deemed to be in need of protection by the social security system in which they were bestowed some rights such as health care, salaries, revenues, and marriage and funeral allowances. The provisions that girls should not be married, have no income belonging to them and be working lead them to simulated divorces, working informally or not working at all. Therefore, it is disputable that the provided rights are really effective in the solution towards poverty of women.

In our study, we will examine the concept of the “daughter” in the social security law, the person that is obliged to look after the daughter, insurance provided as the right owner and health care rights. Also we will try to determine the effects of these rights on poverty of women and their value in reduction of it.

Key Words: Children in need of protection, Daughter, Social security, Dependents owned, Right Owner

Giriş

Cinsiyete dayalı her trl ayrımcılığın önlenmesi açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması toplumsal gelişim anlamında da önem taşımaktadır. Kadınlar, istihdama katılım, insana yaraşır iş, toplumsal hayata katılım ve karar mekanizmalarında yer alma süreçlerinde farklı biçimlere bürünen ayrımcılığla karşılaşmaktadırlar. Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemenin yolu, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmekten geçmektedir.³

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerine paralel olarak toplumsal alanda da bu değişimlere uyum sağlayacak düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Özel-

3 Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu (şubat 2010), <http://www.tepav.org.tr>, (ET:25.12.2015).

likle toplumda iki cinsiyet arasındaki eşitsizlikler erkek-kadın hakları yönünden yeni akademik çalışmaları gerekli kılmıştır. Bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar ve düzenlemelerin var olan toplumsal kadın anlayışında önemli bir değişime neden olduğu tam anlamıyla söylenemez. Çünkü halen kadının işgücüne katılım oranı az, kadın emeği ucuz ve kadına yüklenen rollere sosyal ve ekonomik destekler yeterli değildir.

Yoksullukla mücadelede hem ekonomik hem de sosyal alanlarda uygulanan politikaların birbirlerini tamamlaması halinde istenilen hedefe ulaşılabilir. Bu nedenle, kadınların her alanda korunması ekonomik ve sosyal anlamda erkeklerle eşit olarak yaşamlarını sürdürebilmesi için devlet tarafından da uygun sosyal politikalar ile desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal politikanın bütün araç ve politikalarının bu amaçla koordineli bir şekilde uygulanması gerekir.⁴ Bir ülke halkının yoksulluğu ve yoksunluğuna karşı alınan yasal tedbirleri içeren temel kavram sosyal hukuktur (Sözer, 2015, s. 1). İnsanların hem kendilerini hem de ailelerinin yaşamlarını sürdüreceği ve hastalık, kaza, işsizlik, evlenme, doğum, yaşlılık, ölüm gibi tehlikelere karşı koruyacak güvence isteği ihtiyaç haline dönüşmüştür. Bireylerin risklere karşı oluşabilecek ihtiyaçlarını güvence altına alan sistem sosyal güvenlik sistemidir.

Ülkemiz sosyal güvenlik sisteminde, 18 yaşına kadar hem erkek hem de kız çocukları devlet tarafından korunmaya muhtaç kişiler olarak belirlenmiştir. Çalışma hayatında olmayan ya da olamayan, boşanan veya dul kalan kız çocukları sosyal güvenlik sisteminde korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmiş, onlara öncelikle sağlık olmak üzere hak sahibi olarak aylık, gelir, evlenme ve cenaze ödeneği gibi haklar verilmiştir. Kız çocuklarının bu haklardan yararlanabilmesi için herhangi bir yaş şartı aranmamaktadır. Erkek çocukları da, 18 yaşına kadar bakmakla yükümlü veya hak sahibi olarak aynı haklardan faydalanabilmekte, 18 yaşından sonra ise öğrenim şartının devam etmesi halinde en fazla 25 yaşına kadar bu haklardan yararlanabilmektedir. Kız çocuklarının sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmesi için yaş şartı sınırı olmaması ile birlikte aranan çalışmama, evli olmama ve aylık ya da gelir almama şartlarının kız çocuklarını muvazaalı boşanmaya, kayıt dışı çalışmaya ya da hiç çalışmama yönelttiği gerçektir. Erkek çocuklarında haklardan faydalanması için 25 yaş sınırı gibi bir sınırlama olması aktif yaştaki bireyleri çalışma hayatına iten bir düzenleme olarak yer alırken aynı düzenleme kız çocukları için olmaması kızların çalışma hayatındaki istihdamını daraltan bir sürece sebep olmaktadır.

Kadın-erkek eşitliğinin her anlamda sağlanması gerekmektedir. Halen kadının erkeklerin yaşam tarzının dışında farklı yaşam koşullarına sahip olmaları ve kadınların birçok alanda fırsat eşitliği konusunda dezavantajlı konumlarının devam etmesi nedeniyle onlara yönelik pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek yasal düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Bir ülkenin bugününü ve geleceğini güvence altına alan sosyal güvenlik sistemi de bu düzenlemelerin yer aldığı önemli bir alandır.

Çalışmamızda, sosyal güvenlik hukukunda kız çocuğu kavramı ve kız çocuklarına

4 <http://www.tepav.org.tr>, (ET:25.12.2015).

sağlanan sağlık ve aylık, gelir, ödenek hakları ve bu haklardan yararlanma koşulları incelenecektir. Çalışmamızın amacı, kadın yoksulluğu kavramı açısından sağlanan sosyal güvenlik haklarının sorunun çözümündeki yerinin ve yeterliliğinin değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme yapılırken 01.10.2008 sonrası yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile mülga sosyal güvenlik kanunlarında “kız çocuğu” kavramındaki değişimler ve bu değişimlerin kız çocuklarının korunmasında hak kayıplarına sebep olup olmadığı incelenecektir. Buna bağlı olarak, kadın yoksulluğu ve yoksunluğunun çözümünde sosyal güvenlik hukukunda yapılması gereken düzenlemelere yönelik çözüm önerilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde temel kavramlara yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde sosyal güvenlik hukukunda kız çocuklarına bakmakla yükümlü olunan ve hak sahibi olarak pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek haklar ve yararlanma şartları değerlendirilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde kız çocuklarına ikinci ve üçüncü bölümde yer alan hakların faydalanması yönündeki şartların belirlenmesinde karşılaştıkları sınırlamalar tartışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmamızın bu bölümünde korunmaya muhtaç çocuk, yoksul çocuk, sosyal güvenlik hukukumuzda bakmakla yükümlü olunma ve hak sahipliği kavramları kısa bir şekilde ele alınmıştır. İlk olarak korunmaya muhtaç kız çocuğu kavramı daha sonra da sosyal güvenlik kavramı ve kız çocuğunun sosyal güvenlik hukukundaki tanımı değerlendirilmiştir.

1.1. Korunmaya Muhtaç Kız Çocukları

Bireylerin en temel hakkı insana yakışır bir şekilde yaşamlarını sürdürebilme hakkıdır. Bugün ve gelecek kaygısı olmadan sosyo-ekonomik haklara sahip olan bireyler toplumların gelişimine değer katabilecektir. Toplumların geleceklerinin güvencesi de çocuklardır. Çocukların en temel iki hakkı; yaşama ve gelecek kaygısından kurtulma hakkıdır (Sunal, 2010, s. 67). Korunması gereken çocuklar olgusu, toplumların içinde bulunduğu kendine özgü yapısal durumuna göre değişmektedir. Toplumlarda var olan korunması gereken çocuklar olgusu, sosyo-ekonomik değişimler, göç, kentleşme, işsizlik, yoksulluk ve aile yapısı gibi sosyo-ekonomik etmenlerin etkileşiminin bir bütünüdür (Yolcuoğlu, 2009, s. 45).

Genel olarak 18 yaş altı bireyler toplumdaki çocuk kavramı içinde yer almaktadır. UÇO'nun 182 sayılı Çocukların Çalışma Koşulları Sözleşmesi'nde “18 yaş altındaki tüm çocuklara uygulanacağı” ifade edilmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in 2000 yılındaki Palermo Protokolü'nde ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de (1989) “18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak adlandırılır ve buna göre çocuk haklarından faydalanır” denmiştir.⁵ Kimli veya kimsesiz, yoksul veya zengin, suçlu veya suçsuz, bedensel

5 Training Manual to Fight Trafficking in Children for Labour, Sexual and Other Forms of Exploitation, <http://>

veya ruhsal ya da zihinsel engelli olması veya olmaması gibi ayrımlara girilmeksizin, çocuğun bütün olarak haklarının korunması gerekmektedir (Şenocak, 2010, s. 178).

Toplumda yaşayan bireylerin her anlamda korunması da sosyal politikaların bir gerçeğidir. Korumanın cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yapılması gerekliliği asıl koşul olmakla birlikte mağdur olan tarafların da özel koruma altına alınması bireylerin gelecek güvencelerini sağlanması açısından kaçınılmazdır. Sosyal politikanın kapsamı içindeki yoksullar, hastalar, özürlüler, yaşlılar, çocuklar gibi kendi kendine yeterli olamayan gruplar arasında, toplumların geleceği olan korunmaya muhtaç çocukların bakımı da özel bir önem taşımaktadır (Şenocak, 2010, s. 222). Çocuklar doğaları gereği bağımlı olan bireylerdir. Özellikle kız çocukları korunmaya muhtaç çocuklar olarak ön planda olduğu bir gerçektir. Bireyler arasındaki sosyal adaleti sağlamak, sosyal politikanın öncelikli amacıdır (Sunal, 2010, s. 61). Bu adaletin sağlanmasında da mağdur olan tarafın korunması ise bir araçtır.

Kadın veya erkek cinsiyeti ile doğan bireyler, yetiştirilirken toplumun cinsiyetlere özgü belirledikleri rollere göre kız veya erkek çocuk olmayı öğrenerek büyürler. Doğduğu ailenin toplumsal çevresi ve alınan eğitimin etkisiyle, kız ve erkek çocuklar cinsiyetlerine uygun roller kazanmakta ve toplumsal cinsiyet kimliğini edinmektedirler (Günay, Boylu ve Benli, 2014, s. 39). Kız çocukları evlenene kadar aileleri tarafından korunmaya muhtaç olan çocuklar olarak hep kalırlar. Evlendiklerinde yine eşleri tarafından korunmaya alınırlar. Erkek çocuklarına biçilen roller ise farklıdır. Erkek çocuğu okur, iş sahibi olur ve aile için kendi ayakları üzerinde duran bireydir. Bazı toplumlarda gelirleri sınırlı olan ailelerde kız ve erkek çocuklarının okula gönderilmesi seçiminde tercihlerin erkekler yönünde kullandığı görülmektedir.

Eğitimin yetersizliği kadının ev içinde kapalı kalmasında etkili bir faktördür. Toplumumuzda kız çocuklarının okula gönderilmeme alışkanlığı, kadının içine düştüğü kısır döngüyü kırmada büyük bir engel teşkil etmektedir (Budak, 1991, s. 4). 2010 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu'nda, ülkemizde ilköğretim düzeyinde cinsiyet eşitsizliği ortadan kaldırılmasına rağmen, ortaöğretimde halen kız çocukları aynı eşitliğe sahip olamadığı vurgulanmıştır (Özaydınlık, 2014, s. 96). Ülkemizde, kız çocuklarının okuldan erken ayrılma oranı hâlâ Avrupa Birliği ülkelerinden dört kat fazladır (Gerşil, 2015, s. 174). Kız çocuklarının ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarına kayıtlarının az olması onların eğitim başarısı elde etmesinde en önemli engellerden biridir. Göç, parçalanmış aileler, eğitim düzeyi düşük anneler, önyargılar, geleneksel aile yapısı nedeniyle kızların okutulmaması da kız çocuklarının eğitimi önünde engel olarak bulunmaktadır. Kız çocuğunun çevresindeki eğitilmiş rol modellerin eksikliği, bu modellerin çevre ve medya tarafından desteklenmemesi de yoksulluk kadar önemli etkenlerdir (Durgun, 2011, s. 150).

Ülkemizde okula gönderilmeyen, ev işlerine yardımcı olarak görülen, yeri geldiğinde çocuk ve yaşlı bakımı üstlenmek zorunda olan, zorla evlendirilen kız çocuklarının

sayısı halen fazladır. Ülkemizde özellikle doğuda ve kırsal bölgelerde kız çocukları, ev işleri nedeniyle okula gidememekte ve bu durum döngüsel bir etkiyle kadınların işgücüne katılımı üzerinde bir engel oluşturmaktadır (Kılıç ve Öztürk, 2014, s. 119). Tarım sektöründe kızlar çoğu kez tarımsal işgücünün görünmez bir parçasıdır. Tarımsal işlerin yanı sıra ev işleriyle de uğraşan kız çocuklarıdır. Her iki işi yürütürken de hiçbir gelir ve sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Kız ve erkek çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri, aile ve sosyal yaşamdaki sahip oldukları haklara erişim konusundaki farklılaşmalar nedeniyle yoksulluk sorununun irdelenmesinde çocuk yoksulluğu önem kazanmaktadır (Gerşil, 2015, s. 160).

1.2. Yoksul Çocuk

Toplumların refah seviyesinin yükselmesi yoksulların, toplumdaki dezavantajlı grupların ve en önemlisi çocukların yoksulluklarının çözümü yönünde yapılacak değişimlerle mümkündür. Yoksul çocuk; “yaşaması, büyümesi ve gelişmesi için gerekli olan maddî ve duygusal kaynaklardan mahrum kalması nedeniyle haklarından faydalanamayan, potansiyelinin tamamını kullanma başarısı gösteremeyen veya toplumun bütün ve eşit bir üyesi olarak katılamayan kişidir” (Durgun, 2011, s. 146). Topluma eşit düzeyde katılamayan bireylerin varlığı toplumsal gelişmeyi ve ekonomik büyümeyi engelleyen önemli bir süreçtir. Bu süreçte toplumların sosyo-ekonomik yapılarının bütünlüğü, sosyal politikaların gelişimi ve sosyal korumanın her alanda sağlanması gerekmektedir.

Devlet girişimciliğinin özelleşmesi, hükümet harcamalarının daraltılması, eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı gibi hizmet maliyetinin artması sonucu hizmetlerdeki ulaşım güçlüğü, işsizlik, düşük ücretler sadece işçilerin ve ailelerinin yaşam düzeyini ve kalitesini bozmakla kalmamış, bu hanelerde yaşayan kadın ve çocukların daha da yoksullaşmasına neden olmuştur (Gerşil, 2015, s. 169). Daha az eğitilmiş ve gelir düzeyleri düşük ailelerinin çocukları da yoksul olmaya mahkûm bırakılmıştır (Dickerson and Popli, 2016, s. 537).

Çocuk yoksulluğu genel bir olgu olmakla birlikte özellikle kız çocukları eğitim gibi bazı olanaklara daha zor ulaşabildiklerinden yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar. Okuyamayan kızlar, yoksul çocuklar yetiştirmeye devam ederek yoksulluk döngüsünü devam ettirmektedirler. Böylece çocukların çalışması şu anki yoksulluğun bir sonucu olduğu gibi gelecekteki yoksulluğun da nedenini oluşturur. Uzun dönemde ortaya çıkan asıl maliyet çocuklar tarafından ödenmiş olur (Durgun, 2011, s. 150). Sadece çocuk yoksulluğu olarak değil yoksulluğun temel çözümünde oluşturulacak sosyo-ekonomik politikalar toplumların geleceği açısından da önem taşımaktadır.

1.3. Sosyal Güvenlikte Bakmakla Yükümlü Olunma ve Hak Sahipliği Kavramları

Sosyal politikaların özellikle bakıma ve korunmaya ihtiyacı olanlar için, koruyucu, güçlendirici, sosyal adaleti ve eşitliği sağlayıcı bir işlevi olduğu söylenebilir. Sosyal politikaların uygulanmasında bir araç olan sosyal güvenlik sistemi, yaşamak için; çalışan, çalıştıran için hem kendi hem de ailesinin güvencesi arasında ayırım yapmayanların ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Sosyal güvenlik, sosyal politika ile sosyal risk olguları doğrultusunda ortaya çıkmış bir ihtiyaçtır. İşsizlik, yoksulluk, ayrımcılık ve sosyal dışlanmalar gibi sorunlar sosyal sorunlardır ve toplumların yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek riskler taşır. Bu risklerle toplumda daha çok karşılaşılan gruplar çocuklardır. Sosyal risk grubunda olan çocukların korunması da sosyal politikaların bir gerekliliğidir. Çocuklara ait çıkarların korunmasının kaynağı ise onların sahip oldukları haklardır (Sunal, 2010, s. 59). Özellikle belirli bir gelir ve sağlık hakkı çocuklara sosyal güvenlik sistemi ile sunulur.

Sosyal güvenlik sistemleri, toplumda var olan sosyal sorunların çözümünde önemli bir göreve sahiptir. Sorunların çözümünü sağlayarak, sosyal barış, sosyal adalet ile sosyal dengeyi kurmaya çalışır. Yoksulluk olgusunun artması sonucu sosyal güvenliğe ayrılan kaynağın miktarı artmış ve sosyal hizmetlerin profesyonelleşmesi için temel atılmıştır. Yoksullukla mücadelede de bu anlamda sosyal güvenliğe önemli bir görev yüklenmiştir. Sosyal güvenlik, yaşam kalitesini olumsuz etkileyen riskler sonucunda bireylerin giderlerini telafi ederek gelir kaybını azaltan mekanizmalar bütünüdür. Sosyal sorunlara devletin müdahale bütününe ifade eden sosyal politikanın başlıca aracı olan sosyal güvenlik, bir ülkede yaşayan bireyleri tehlikelere karşı korumayı ve onları yaşadıkları toplum içinde başkalarına muhtaç etmeyecek bir yaşam standardına ulaştırmayı amaçlar (Demirbilek, 2005, s. 46). Sosyal güvenlik, bireyi tehlikelerden koruma amacı dışında toplumda yoksulluğu ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri minimize etmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirerek toplumsal huzuru sağlama amacını da gütmektedir (Günay, vd. 2014, s. 36-37). Hedeflenen amaçların gerçekleştirilmesinde belirlenen yöntemlerin bireyler arası cinsiyet, yaş, engellilik gibi durumların ayrımını yapmayan, ancak mağdur olanı koruyan olması gerekir.

Bireyler kendilerinin ve ailelerinin yaşamları ile öldükten sonra da hak sahiplerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri konusunda kendilerini güvende hissetmek isterler. Yaşam standartlarının artması, sigortanın rolünün büyümesi, çalışma hayatındaki değişim, ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü halinde geride kalanlara sağlanan haklar, aylık ve gelir hakları son yıllarda sosyal güvenliği daha da önemli kılmıştır (Laroque, 1972, s. 3). Çocuklara sağlanan haklar açısından sosyal güvenlik önemli bir role sahiptir. Örneğin Amerika'da yapılan bir araştırmada; sosyal güvenlik aracılığı ile çocuklara sağlanan haklar sonucu ailelerin geliri ortalama %47 artmakta, hem aile hem de çocuklara sağlanan haklar ile birlikte bu oran %75'e kadar çıkmaktadır (Tamborini and Cupito, 2012, s. 12).

Ülkemizde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sisteminde kız çocuklarına sağlanan

sağlık ve sigorta hakları ile faydalanma koşulları sigortalının saç veya ölmüş olmasına göre farklılık göstermektedir. Eğer sigortalı saç ise aile bireyleri sigortalının “bakmakla yükümlü olduğu” kişi, sigortalı vefat etmiş ise geride kalan aile bireyleri “hak sahibi” olarak adlandırılmaktadır. Kanunda bakmakla yükümlü olunan kişilere sadece sağlık hakkı verilirken, hak sahipliği durumunda asgari bir gelir veya aylık kazanç öngörölür. Bakmakla yükümlü olunma ve hak sahibi olma açısından kız çocuklarına getirilen yararlanma koşulları, en son yürürlükte bulunan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda farklı boyutlarda ele alınmıştır. Haklardan faydalanma koşullarında farklılıkların bulunması ve her iki uygulama arasında paralelliğin olmaması sistemin eleştirilen noktası olarak değerlendirilebilir. Her iki koşulda da kız çocukları muhtaç ve bağımlı olan kişilerdir.

2. Bakmanla Yükümlü Olunan Kız Çocukları

Ülkemizde sağlık hakkı konusunda 1982 Anayasası’nın 56. maddesinde; “Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.” hükmü yer almaktadır. İlgili hükme göre devlet, sağlık hizmetlerini yürütürken herkesin bu hizmetlerden yararlanmasını sağlayacak esasları belirlemelidir. Türkiyede ikâmet eden tüm vatandaşlar ile yabancı uyruklu vatandaşlar 01.01.2012 tarihinde genel sağlık sigortası uygulaması kapsamına almış ve sağlık hizmetlerinden herkesin eşit şekilde faydalanabilmesi gözetilmiştir. Sosyal güvenlik kapsamında olan sigortalı ile aile bireylerinin de, evlilik içi veya evlilik dışı çocuklarının da aynı şekilde sağlıktan faydalanması sağlanmalıdır. Bu sosyal devlet olmanın gereğidir ve genel sağlık sigortası uygulaması ile tüm bireylerin sağlık hakkı güvence altına alınmıştır (Kol, 2015, s. 143).

Sosyal güvenlik sistemleri kapsama aldıkları sigortalı yanında, onlara yakın aile bireylerine de belirli bir güvence sağlamakla da yükümlüdür (Güzel, Okur ve Canikoğlu, 2014, s. 227). Ülkemizde uygulanmakta olan genel sağlık sigortası ile sigortalı ve aile bireylerinin sağlıktan faydalanma koşulları ile alabilecekleri sağlık hizmeti hakları düzenlenmiştir. Sosyal güvenlik hukukumuzda kız çocukların bağımlı olduğu anne/babası saç ise bu çocuklar bakmakla yükümlü olunan çocuklar olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda yapılan yardımlar ise sadece genel sağlık sigortası ile sınırlıdır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar Genel Sağlık Kanunu’nda yer alan bakmakla yükümlü olunma kavramı ile bu tarihten önce yürürlükte olan mülga 506 sayılı (Sosyal Sigortalar Kanunu), 1479 sayılı (Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu), 5434 sayılı (Emekli Sandığı Kanunu) kanunlarda yer alan kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kavramlar arasında farklılıklar bulunmakla birlikte temel amaç sağlık hakkının kız çocuklarına sağlanmasıdır.

2.1. 01.10.2008 Öncesi Düzenlemelerde Bakmakla Yükümlü Olunma Kavramı

Türkiye’de yapılan sosyal güvenlik reformu sonrasında üç farklı sosyal güvenlik teşkilatı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çatısı altında birleştirilmiştir. Bu birleşme öncesinde hizmet akdiyle çalışanlar için Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlar için Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur), devlet memurları için Emekli Sandığı (ES) kurumları ve bu kurumların kendi sigortalıları ve hak sahipleri için uyguladıkları kanunlar da farklı idi. Ancak 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile tek çatı altında birleştirilen kurumların uygulayacakları kanun da tekleştirilmiştir. Aynı şekilde kız çocuklarının sağlıktan faydalanma koşulları da tekleştirilmiş ancak mülga kanunlardaki hakları devam ettirilmiştir.

2.1.1. 506 Sayılı Kanunda Bakmakla Yükümlü Olunma

506 sayılı kanunda bakmakla yükümlü olunan değil geçindirmekle yükümlü olunan kişi olarak kız çocuğunun tanımı yapılmıştır (Akin, 2005, s. 56). Kanununun 106. maddesinde sigortalının geçindirmekle yükümlü oldukları çocukları; *“18 yaşını veya ortaöğrenim yapıyorsa 20 yaşını, yükseköğrenim yapıyorsa 25 yaşını doldurmamış veya 18 yaşını doldurmuş olup da çalışamayacak durumda malul erkek çocukları ile yaşları ne olursa olsun evli bulunmayan ve sosyal güvenlik kuruluşlarına tâbi olarak çalışmayan veya bunlardan aylık yahut gelir almayan kız çocukları”* olarak tanımlanmıştır. Sigortalının eşi ile geçindirmekle yükümlü olduğu çocuklarının sağlık yardımlarından yararlanabilmeleri için, sigortalının, hastalığın anlaşıldığı tarihten önceki bir yıl içinde en az 120 gün hastalık sigortası primi ödemiş olması gerekliliği bulunmaktaydı (506/m.35).

2.1.2. 1479 Sayılı Kanunda Bakmakla Yükümlü Olunma

Mülga 1479 sayılı kanuna göre sağlık sigortasına tâbi sigortalıların, sağlık yardımlarından faydalanmaları için en az sekiz ay eksiksiz sağlık sigortası primi ödemiş olmaları, sağlık ve sigorta prim borcu bulunmaması şartı yer almaktaydı (1479/ek m.12). Kanun 45.maddesinde; sigortalının 18 yaşını, ortaöğretim yapması halinde 20 yaşını, yükseköğretim yapması halinde 25 yaşını doldurana kadar veya yaşlar ne olursa olsun çalışamayacak durumda malul bulunan çocukları ile evlenmemiş kız çocukları bakmakla yükümlü olunan kimseleri olarak tanımlanmıştır (1479/m.45).

Mülga kanun hükmüne göre bağımsız çalışan sigortalının en az eksiksiz sekiz ay prim ödemiş olması veya prim borcu olması halinde 18 yaş altı çocukların sağlıktan faydalanma imkânı bulunmamaktaydı. Bu düzenleme bakıma muhtaç çocukların sağlık hizmetlerinden faydalanması yönünde kısıtlayıcı bir durum olarak değerlendirilebilir. Sigortalının prim gün sayısı ve borcunun olması bakmakla yükümlü olunan 18 yaş altı çocukları mağdur eden bir uygulama olarak düzenlenmiştir.

2.1.3. 5434 Sayılı Kanunda Bakmakla Yüklümlü Olunma

Emekli Sandığı'na tâbi çalışanların çocukları bakmakla yüklümlü olunan kişiler aile yardımını alabilecek çocuklar olarak tanımlanmıştır. Aile yardımına muhtaç çocuklar; 25 yaşını doldurmamış erkek ve 25 yaşını doldurduğu halde evlenmemiş kız çocukları ve yaşına bakılmaksızın malul olanlar olarak tanımlanmıştır (657/m.206-209).

657 sayılı kanununun 206. maddesinde burs alan veya devletçe okutulan çocuklar ile kendi hesabına ticaret yapan kız/erkek çocukları kapsam dışında bırakılmıştır. Devlet memuru çalışanların erkek çocuklarına yönelik yaş şartı uygulaması diğer mülga kanunlara tâbi sigortalıların erkek çocuklarına sağlanan sağlık hizmetinden yararlanmadaki yaş şartı sınırlamasından farklıdır. Bu fark, erkek çocukların öğrenim şartı aranmadan 25 yaşına kadar sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilmesidir.

2.2. 01.10.2008 Sonrası Düzenlemelerde Bakmakla Yüklümlü Olunma Kavramı

Mülga sosyal güvenlik kanunlarında, kız çocukları evlenmedikleri ve çalışmadıkları sürece herhangi bir yaş şartına ve öğrenim durumuna tâbi olmadan bağlı sigortalı olarak sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi mümkündür. 5510 sayılı kanunda kız çocuklarının bağlı sigortalı olarak sağlık hizmetlerinden faydalanabilme koşulları değişmiştir. 5510 sayılı kanununun 3. maddesi 10 numaralı alt bendinde bakmakla yüklümlü olunan kişiler tanımlanmıştır. İlgili madde de yapılan tanıma göre; 5510 sayılı kanununun 60. maddesinde yeşil kart ve vatansız sığınmacı dışında kalan genel sağlık sigortalısının, sigortalı sayılmayan veya isteğe bağlı sigortalı olmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olan;

- Eşi,
- 18 yaşını doldurmamış, lise ve dengi öğrenim veya 5.6.1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslek Eğitim kanununda belirtilen aday çıraklık eğitimi ile işletmelerde meslek eğitim görmesi halinde 20 yaşını doldurmamış, yükseköğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu kanuna göre malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocukları,
- Geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı Sosyal Güvenlik Kurumu'nca belirlenen kriterlere göre tespit edilen ana ve babası, sigortalının bakmakla yüklümlü olduğu kişiler arasında sayılmaktadır (5510/m.3/10).

2.2.1. 01.10.2008 öncesi bakmakla yüklümlü olunan kız çocuklarının devam eden hakları

Bakmakla yüklümlü olunan kız çocuklarının sağlık hizmetlerinden faydalanabil-

mesi için öğrenim ve yaş şartı uygulaması 5510 sayılı kanunun yürürlük tarihi olan 1.10.2008 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Kanunun geçici 12. maddede hükmünde mülga kanunlara göre bağlı sigortalılığı olan kız çocuklarının durum değişiklikleri (evlenme, işe girme vb.) oluncaya kadar sağlık hizmetlerinden yararlanabilecekleri belirtilmiştir. 5510 sayılı kanun ilk yürürlüğe girdiğinde, bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının durum değişikliği halinde (evlenme, işe girme vb.) tekrar boşanmaları ya da işten ayrılmaları durumunda bağlı sigortalı olarak anne/babasından sağlık hizmetlerinden faydalanmaları mümkün olmayacağı ve kendilerinin asli sigortalı olarak genel sağlık sigortalı kapsamında olması gerektiği düzenlenmiştir (5510/Geç.m.12). Bu düzenleme kız çocuklarını mağdur durumda bırakmış ve mülga kanunlara göre elde ettikleri haklarını kaybetmelerine sebep olmuştur.

Kız çocuklarının mağdur durumları göz önünde bulundurularak 6111 sayılı kanunda yapılan düzenleme ile 01.10.2008 tarihinden önce bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının durum değişiklikleri halinde yeniden kendilerine ait gelir veya aylığı olmayan ve çalışmayanlara bağlı sigortalı olarak 25.02.2011 tarihinden itibaren sağlıktan faydalanma imkânı verilmiştir (Kılınç, 2012, s. 325). 6111 sayılı kanun ile kız çocuklarının; 5510 sayılı kanunun 60. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde sayılan zorunlu sigortalılar, sigortalılıklarının sona erdiği tarihten sonraki 11. günden, diğer bentlerde sayılan genel sağlık sigortalıları ise genel sağlık sigortalılığının sona erdiği tarihten itibaren bakmakla yükümlü olunan kişi olarak sağlık yardımlarından yararlanmalarının devamı sağlanmıştır (Saraç, 2013, s. 239).

Yukarıda belirtilen şartlar sadece 01.10.2008 tarihinden önce sigortalı olan anne/babanın ve bu tarihten önce bakmakla yükümlü olunan kız çocukları için uygulanabilmektedir. Ayrıca, 5510 sayılı kanunun yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden önce ilgili kanunları gereği sigortalılığı sona eren bir kişi, bu tarihten sonra yeniden genel sağlık sigortalısı olması durumunda kanunun yürürlük tarihinden önce bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları yaşlarına bakılmaksızın bakmakla yükümlü olunan kişi olarak değerlendirilmeye devam edecektir (Saraç, 2013, s. 243).

Tablo-1 Bakmakla Yükümlü Olunma Şartları

Düzenleme	Yararlanma Koşulla	Durum Değişikliği	Durum Değişikliği Sonrası (Boşanma, işten ayrılma)
5510 SK. (1.10.2008-28.2.2011)	Yaş	Evllenme, İşe Girme	Yaş, Öğrenim, Bekâr, Malul Şartlarını Sağlamalı
	Genel:18 yaşa kadar		
	Yük.Öğrt.:25 Yaşa kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok		
	Bekâr		
6111 Sayılı Kanun Sonrası (28.2.2011 Sonrası) (01.10.2008 Öncesi Kapsamda Olanlar İçin)	Yaş	Evllenme, İşe Girme	Bekâr, Malul
	Genel:18 yaşa kadar		
	Yük.Öğrt.:25 Yaşa kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok		
	Bekâr		
İlk Defa 01.10.2008 Sonrası Bak.Yük	Yaş	Evllenme, İşe girme	Yaş, Öğrenim, Bekâr, Malul Şartlarını Sağlamalı
	Genel:18 yaşa kadar		
	Yük.Öğt.:25 Yaşa Kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok.		
	Bekâr		
İlk Defa 01.10.2008 Sonrası Sig. Olma	Genel:18 yaşa kadar	Evllenme, İşe girme	Yaş, Öğrenim, Bekâr, Malul Şartlarını Sağlamalı
	Yük.Öğrt.:25 yaşa kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok		
	Bekâr		

Kaynak (Sözer, 2014, s. 147)

2.2.2. İlk defa 01.10.2008 sonrası bakmakla yükümlü olunan kız çocukları

01.10.2008 tarihinden sonra doğanlar ile bu tarihten önce doğmakla birlikte anne babalarının sigortalı olmaması nedeniyle bu tarihe kadar bakmakla yükümlü olunan kişi olmayan kız çocukları aynı erkek çocukları gibi değerlendirilecekler ve 18 yaşına kadar, eğitimlerinin devamı halinde ise 20 veya 25 yaşına kadar sağlık hizmetinden

faydalanacaklardır. Bu düzenleme, kız çocuklarının bakmakla yükümlü olarak sağlıktan faydalanma koşullarındaki lehine olan pozitif ayrımcılığı kaldırmıştır.

01.10.2008 tarihinden sonra kanun kapsamında sigortalı olan anne/baba ile 01.10.2008 tarihinden sonra doğan kız çocukları için yaş ve öğrenim durumuna göre bakmakla yükümlü olunan kişi olma sınırlaması; kız çocuklarının 18 yaşına kadar, ortaöğretim görmesi halinde 20, yükseköğretim görmesi halinde de 25 yaşına kadar olarak düzenlenmiştir. 18 yaşını dolduran ve herhangi bir öğretim durumu devam etmeyen kız çocuklarının genel sağlık sigortasından yararlanma şekli aslı sigortalı olma yönünde değişecektir (Kılınç, 2012, s. 325).

2.2.3. Özel durumları olan kız çocuklarının sağlık hakkı

5510 sayılı kanunda maluliyet gibi özel durumları olan kız çocuklarına sağlık hakkından faydalanmalarına ilişkin istisnai düzenlemelere yer verilmiştir. Malul durumda olan kız çocukları yaş şartına tâbi tutulmadan sadece evlenmediği ve çalışmadığı sürece bakmakla yükümlü olunan kişi olarak anne/babası üzerinden sağlık hakları devam edecektir (Saraç, 2013, s. 239).

5510 sayılı kanun 67. maddede genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlık hizmet sunucusuna başvurduğu tarihten önce son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası priminin ödenmesi gerekmektedir. Bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının ilk defa çalışmaya başlaması durumunda sağlık hizmetlerinden yararlanmanın kesintiye uğramaması için 30 gün prim ödeme koşulu aranmaksızın bu sürelerde bakmakla yükümlü olunan kişi olarak sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilecektir (Saraç, 2013, s. 243). Sağlık hakkından faydalanmanın devamlılığı açısından bu düzenleme de olumlu olarak değerlendirilebilir.

3. Hak Sahibi Olarak Kız Çocukları

5510 sayılı kanunda kısa vadeli ve uzun vadeli sigorta haklarından güvence altına alınan bir diğer sosyal risk de ölümdür. Kısa vadeli sigorta kolunda iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölümlerde, uzun vadeli yönünden ise belirli bir sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısına sahip sigortalıların herhangi bir sebeple ölümünde geride kalan hak sahiplerine gelir veya aylık bağlanır.

Ölüm sigortası sosyal güvenlikte koruma birimi olarak aileyi esas almanın bir sonucudur (Güzel, vd. 2014, s. 709). Sigortalının ölümü halinde aile bireylerinin yaşamlarının devam edebilmesi ve yaşam standartlarında bir kayıp olmamasının sağlanabilmesi açısından ölüm sigortası önemli bir sosyal koruma yöntemidir (James, 2009, s. 4). Ölüm sigortası, geride kalan aile bireylerine asgari bir gelir garanti ederek, ihtiyaçlarının karşılanmasına verdiği destek ile sosyal yönü olan bir sigorta kolu olarak da değerlendirilebilir (Günay, vd. 2014, s. 37).

Mülga sosyal güvenlik kanunlarına göre (506, 1479, 5434 sy.) kız çocuklarının hak

sahibi olarak belirlenmesinde vefat eden sigortalının öldüğü tarih önemlidir. Bu tarih kadar önemli olan diğer bir husus, aylık bağlanabilmesi için ölen sigortalının belirli bir sigortalılık süresi ve prim ödeme gününün olması gerekliliğidir. 5510 sayılı kanunun yürürlük tarihinden sonra ilk defa sigortalı olup vefat edenlerin hak sahiplerine gelir/aylık bağlanması bu kanundaki şartlara tâbidir. Ancak, 5510 sayılı kanun öncesi mülga kanunlara göre sigortalı olanların ölümleri halinde hak sahiplerine mülga kanunlara göre sağlanan haklar korunmuştur.

3.1. 01.10.2008 Öncesi Yürürlükteki Düzenlemeler

5510 sayılı kanunun yürürlük tarihinden önce kız çocuklarının hak sahibi olarak ölüm sigortasından aylık alma şartları ile 5510 sayılı kanun ile aylık bağlama şartları arasındaki farklar aşağıda değerlendirilecektir. Sigortalının vefat tarihi hak sahipliğinin belirlenebilmesi açısından önemlidir.

3.1.1. 506 Sayılı Kanuna Göre Hak Sahipliği

01.10.2008 tarihinden önce vefat eden sigortalının son sigortalılığı 506 sayılı kanun kapsamında ise geride kalan kız çocuğuna, “Türkiye’de sigortalı olarak bir işte çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almaması, evli olmaması hallerinde” ölüm aylığı bağlanmaktadır. (Demirdizen, 2015, s. 233) 506 sayılı kanuna göre, kız çocuğuna ölüm aylığı bağlanabilmesi için sigortalı adına en az 1800 gün prim ödenmiş olması veya en az 5 yıldan sigortalılık süresi ile 900 gün prim ödenmiş olması gerekmekte olup (506/m.66), yeterli prim gün sayısı olmayanlar için de hak sahipleri borçlanma (askerlik, doğum vb.) yaparak aylık bağlanması için gerekli olan eksik sürelerini tamamlayabilmektedir (Demirdizen, 2015, s. 233).

3.1.2. 1479 Sayılı Kanuna Göre Hak Sahipliği

Son tâbi olduğu sigortalılığı 1479 sayılı kanun olan ve 01.10.2008 tarihinden önce vefat eden sigortalının (Bağ-Kur), geride kalan kız çocuğunun hak sahipliği için sigortalının ölüm tarihine göre iki farklı uygulama bulunmaktadır (1479/m.40-47).

- 01.10.1972-03.10.2000 ve 08.08.2001-01.08.2003 tarihleri arasında vefat eden sigortalının hak sahibi kız çocuğuna, geçimini sağlayacak başka bir geliri olmaması koşuluyla ölüm aylığı bağlanmaktadır. Belirtilen dönem aralığında vefat eden sigortalının ölüm aylığı bağlanacak kız çocuğunda aranan tek koşul, gelir durumu olup, hak sahibi kız çocuğu çalışıyorsa dahi aldığı ücret de eklenerek hesaplanacak aylık geliri, brüt asgari ücretin altında ise kendisine ölüm aylığı bağlanmaktadır (Demirdizen, 2015, s. 233).
- 04.10.2000-07.08.2001 ve 02.08.2003-30.09.2008 tarihleri arasında vefat eden sigortalının hak sahibi kız çocuğuna ise, sigortalı olarak bir işte çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almaması, evli olmaması hallerinde ölüm aylığı bağlanmaktadır.

Vefat tarihinden önce en son tâbi olduğu çalışması mülga 1479 sayılı kanun olan sigortalının kız çocuğuna ölüm aylığı bağlanabilmesi için temel koşul, sigortalının en az 1800 gün prim ödemiş olması gerekliliğidir. Prim ödeme gün sayısını tamamlamadan vefat eden sigortalının eksik kalan sürelerini hak sahipleri borçlanma yaparak tamamlayabilmektedir (Demirdizen, 2015, s. 234). Bu uygulama farklılıkları kız çocuklarının tam anlamıyla haklarından faydalanma koşullarının belirlenmesinde sıkıntılar yaratmaktadır. Bazı dönemlerde çalışmama koşulu bazı dönemlerde çalışıp belli bir gelirin altında olma şartı aranmıştır. Ancak her koşulda ana kural evli olmaktır.

3.1.3. 5434 Sayılı Kanuna Göre Hak Sahipliği

5434 sayılı kanuna tâbi sigortalının vefatı halinde hak sahiplerine aylık bağlanması koşulu sigortalının 01.10.2008 tarihinden önce veya sonra sigortalı olup olmadığına göre farklılık göstermemektedir. Vefat tarihinde önce en son tâbi olduğu sigortalılığı 5434 sayılı kanun olan sigortalının kız çocuğuna ölüm aylığı bağlanabilmesi için, sigortalı adına en az 3600 gün prim ödenmiş olması gerekmektedir (5434/m.67-66).

5434 sayılı kanuna tâbi sigortalının vefat etmesi halinde hak sahibi kız çocuğuna, Emekli Sandığı iştirakçisi olmaması ve yaşı ne olursa olsun evli olmaması hallerinde aylık bağlanmaktadır. Diğer mülga sosyal güvenlik kanunlarından farklı olarak kız çocuğu 5434 sayılı kanuna tâbi çalışmayıp, diğer sosyal güvenlik kanunlarına tâbi sigortalı çalışsa dahi 5434 sayılı kanuna göre aldığı yetim aylığı kesilmemektedir (Demirdizen, 2015, s. 234).

3.2. 01.10.2008 Sonrası Düzenlemeler

Uzun vadeli sigortalı yönünden mülga kanunlara göre sigortalı olanların ölüm tarihi 01.10.2008 ve sonrası ise hak sahibi kız çocuğuna 5510 sayılı kanun hükümlerine göre; “uzun vadeli sigorta kollarına tâbi olarak bir işte çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almaması ve yaşı ne olursa olsun evli olmaması, evli olmakla beraber sonradan boşanması veya dul kalması” hallerinde ölüm aylığı bağlanmaktadır (Alper, vd. 2015, s. 342). Genel koşul olarak, 01.10.2008 tarihi ve sonrasında vefat eden sigortalının kız çocuğuna ölüm aylığı

bağlanabilmesi için sigortalı adına her türlü borçlanma süresi dâhil en az 1800 gün prim ödenmiş olması gerekmektedir (5510/m.34).

Fakat 4/1-a (işçi) kapsamında sigortalı olanların vefatı halinde kız çocuklarına ölüm aylığı bağlanabilmesi için her türlü borçlanma süresi hariç 5 yıl sigortalılık süresi ve 900 gün prim ödemesi (borçlanma hariç) de yeterli olmaktadır. Sadece 4/1-a bendi kapsamında olup vefat eden sigortalının hak sahibi kız çocuğuna aylık bağlanması için 900 gün prim ödeme gün sayısı koşulunda borçlanma süreleri dikkate alınmaktadır. Ayrıca, 5 yıllık sigortalılık süresi vefat eden sigortalının ilk defa sigortalı

olduğu tarih ile ölüm tarihi arasındaki süre olarak değerlendirilecektir. Bu düzenleme ile 4/1-a bendi kapsamındaki hak sahibi kız çocuklarına aylık bağlama koşullarında pozitif bir ayrımcılık yapılmıştır. Malullük veya yaşlılık aylığı almakta iken ölen sigortalının geride kalan hak sahibi kız çocukları ise ölüm sigortasından yetim aylığına hak kazanırlar (5510/m.34).

Evliliğin son bulması ile kocasından ve anne/babasından aylık bağlanmasına hak kazanan kız çocuğuna tercih ettiği aylık bağlanacaktır (5510/m.54). 01.10.2008 tarihinde önce yüksek olan aylık bağlanır iken 01.10.2008 tarihinden sonra kız çocuğuna tercih hakkı sağlanmıştır.

Malul çocukların maluliyet durumları tespit edilmesi halinde, 5510 sayılı kanununun 5. madde (a), (b), (c) bentleri hariç bu kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatında çalışmayan ya da kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almayan çocuklar yaşları ne olursa olsun ölüm aylığına hak kazanırlar. Malul çocuğun kız ya da erkek oluşuna göre herhangi bir ayırım yapılmadığından kız çocukları malul ve bu koşulları taşıyor ise evli olsalar da ölüm aylığından yararlanabilecektir (Güzel, 2014: 725). Sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış kız çocukları da hak sahibi olarak aylık alma hakkına sahiptir (5510/m.34) (Umdü, 2011).

Kısa vadeli sigorta yönünden sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölümü halinde geride kalan hak sahiplerine ölüm geliri bağlanmaktadır. 5510 sayılı kanun gereğince kısa vadeli sigorta kollarından olan sürekli iş göremezlik geliri; iş kazası veya meslek hastalığı halinde sigortalıya veya sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine yapılan ödemelerdir (Alper, 2015, s. 248). Hak sahiplerinin ölüm gelirin hak kazanması, hisseleri, ölüm gelirin kesilmesi ve yeniden bağlanması ve evlenme ödeneğine ilişkin hususları uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan haklar ile aynıdır.

3.3. Kız Çocuklarına Evlenme Ödeneği

5510 sayılı kanununun 37. maddesine göre evlenmeleri nedeniyle gelir ve aylıkları kesilmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde, almakta oldukları gelir veya aylıklarının (ek ödeme hariç) iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenir (Sözer, 2014, s. 413). Evlenme ödeneğinin ödenebilmesi için kız çocuklarının evlendikleri tarihten önce ölüm aylığı almayı hak etmesi gerekmektedir. 5510 sayılı kanundan önce bağımsız çalışan sigortalıların (mülga 1479 sayılı kanuna tâbi çalışanlar) hak sahibi kızlarına evlenme ödeneği ödenmez iken kanunun yürürlük tarihinden sonra bu kız çocuklarına da evlenme ödeneği alma hakkı sağlanmıştır.

Evlenme ödeneği alan hak sahibinin aylığı kesildiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde yeniden hak sahibi olması halinde ise iki yıllık sürenin sonuna kadar gelir veya aylık bağlanmamakta sadece bağlı sigortalı kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılmak-

tadır. Yani eşinden boşanması ya da eşinin vefat etmesi halinde genel sağlık sigortası kapsamında sayılması mümkündür (Sözer, 2014, s. 149). Eşinin hiçbir sosyal güven- cesi olmaması durumunda evlenme ödeneği aldığı dönemlerde ise genel sağlık sigor- tasından hak sahibi olarak faydalanması söz konusu değildir.

4. Sağlanan Hakların Kız Çocuklarının Faydalanmasındaki Kısıtlamalar

Bireylerin istekleri ve iradeleri dışında uğrayacakları tehlikelerin zararından kurtarıl- ma garantisi olarak tanımlanabilen sosyal güvenlik, tehlike meydana gelmeden önce bu garantinin varlığına dayalı soyut bir tatmin duygusu, tehlike meydana geldikten sonra ise tehlikenin zararlarını ortadan kaldırmaya yönelik somut önlemler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır (Demirbilek, 2005, s. 18). Sosyal güvenlik, yoksulluk, işsiz- lik, hastalık ve ölümün kötü sonuçlarını önlemeye yönelik dinamik bir yapıya sahip bir sistemdir. Sosyal güvenlik birey değil bütünü faydalarını düşünür. Bütünü için- de yer alan ve mağdur grup olarak tanımlanan çocuklar, engelli, yaşlı ve kadınlar sos- yal adalet, demokrasi, sosyo-ekonomik açıdan farklı sosyal politika düzenlemelerine tâbi olmaktadır. Mağdur olarak tanımlanan bu kişilerin sosyal ve ekonomik yaşam standartlarının iyileştirilmesi toplumsal yaşamın dinamizmi, uyumu ve işlerliği için de öncelikli bir öneme sahiptir. Toplumların geleceği olan çocukların çıkarlarının ko- runması sadece ailelerine bırakılmamalı devlet tarafında da bu koruma desteklenme- lidir. Gerekli zaman eğer aileler, çocuklarının en temel çıkarlarını koruyamıyorsa, devletin müdahale etmesi kaçınılmazdır (Sunal, 2010, s. 66). Ancak, fazla müdahale- de bazen korumacılıktan çok mağdur olma durumunu tercih eden bir kesimin doğ- masına sebep olabilir.

Sosyal güvenlik sistemlerinde yer alan ölüm sigortası, sigortalının yaşamını yitirmesi durumunda geride kalan ve hak sahibi olarak nitelendirilen aile bireylerinin gelecek- lerini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Temel koruma birimi olarak aileyi esas alan ölüm sigortası hak sahibi çocukları da kapsamaktadır. Çocukların geleceklerinin güvencesinin sağlanması açısından önemli olan bu sigorta kolu aynı zamanda çocuk- ların gelecekteki çalışma hayatlarında alacakları kararlarını da etkileyebilmektedir. Özellikle kız çocuklarının ölüm sigortasından sağlanan hakları, çalışması ve evlen- mesi durumunda kaybetmeleri onları daha çok çalışma hayatında olma kararlarında etkilemektedir.

Ülkemizde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sisteminde sigortalının ölümü halin- de kız çocuklarına yaşlarına bakılmaksızın aylık bağlanması ancak evlendikten sonra veya sigortalı sayılmalarını gerektiren bir işte çalışmaya başladıkları zaman aylığının kesilmesi, kız çocuklarının çalışma hayatına girme kararlarını etkilemekte ve hatta çalışanların bazı durumlarda alacakları aylıkların ücretlerinden daha yüksek olması nedeniyle işten ayrılmalarına yol açmakta, işgücüne katılma ve işe girme konusunda isteksiz davranmaları sonucunu doğurmaktadır. (Alper, vd. 2015, s. 335) Sosyal gü- venlik kapsamında hem gelir hem de sağlık güvencesi elde etmeye hak kazanan kız çocukları mağdur olmayı kendileri tercih eder hale gelmektedir. Bu nedenle, sosyal

güvenlik hukukumuz da kız çocuklarına sağlanan hakların onları gerçek anlamda koruduğunu söylemek tartışmaya açıktır.

4.1. Anlaşmalı Boşanma ve Toplumdan Dışlanma

2008 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından hazırlanan dezavantajlı gençler konulu rapora göre; eğitim alamadıkları için ileride işsiz kalmaları olasılığı yüksek olan çocuk işçiler, taşrada yaşayan ve tarımda çalıştırılan çocuklar ve gençler, kayıt dışı ekonomide çalışan ve eğitimlerine devam etmeyen gençler, formel ve meslekî eğitimin dışında kalan kızlar diğer gençler arasında daha dezavantajlı olarak sayılmışlardır. (Alp, 2014, s. 9) Dezavantajlı genç gruplar içinde formel ve meslekî eğitim ile birlikte temel eğitimden bile yoksun olan kız çocukları her açıdan korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmektedir.

5510 sayılı kanunda evlenene kadar muhtaç olan çocuklar kapsamında kız çocuklarına aylık ve gelir verilmesi onların asgari bir gelire sahip olmasını güvence altına almıştır. 5510 sayılı kanunda kız ve erkek çocuklarının hak sahibi olarak ölüm aylığı ve gelirinden faydalanma koşulları farklı olarak belirlenmiştir. Erkek çocukları ancak yükseköğrenime devam ettiği sürece 25 yaşına kadar aylık alabilirken, kız çocukları evlenmediği ya da dul kaldığı sürece yaş şartı olmaksızın hak sahibi olarak aylık almaya devam edebilecektir (Umdü, 2011, s. 181). Örneğin, Amerika'da sivil servis emeklilik sisteminde evli olmamak koşulu ile çocuklar

öğrenci olmasalar bile 18 yaşına kadar, eğer öğrenci iseler 22 yaşına kadar ancak 22 yaşını 1 Temmuzdan önce dolduruyor ve öğrenciliği devam ediyorsa hak sahibi durumundadırlar (Purcell, 2009, s. 70). Ayrıca engelli olup 22 yaşından küçük çocuklarda hak sahibi konumundadır (Tamborini, vd. 2012, s. 4). Almanya, Portekiz, Avusturya'da 18 yaşına kadar, öğrenci ise 27 yaşına kadar kız ve erkek çocuklarının hak sahipliği devam etmektedir. Hollanda ve Polonya'da ise 16 yaşına kadar, öğrenci ise Hollanda'da 21, Polonya'da 18 yaşına kadar kız ve erkek çocuklarının hak sahipliği devam etmektedir (ILO, World Social Security Report 2010-2011).

Ülkemizde ise, hak sahipliğinin kazanımında kız çocuklarına böyle bir yaş sınırlaması getirilmemiştir. Kız çocuklarının yaşları ne olursa olsun evlenmemiş olması, evli olmakla birlikte sonradan boşanmış ya da dul kalmış olması hak sahipliğini kazanması açısından gerekmektedir (Göktaş ve Çakar, 2011, s. 283). Evlenip daha sonra boşanan ya da eşi vefat eden kız çocukları yeniden hak sahibi olarak aylık almaya devam edebilmektedir.

Ölüm sigortasında kız çocuklarının aylık hakkının elde etmesinde yaş şartının bulunmaması ve boşanmış olması gibi bazı sınırlamalar bu sigorta kollarından sağlanan hakların elde edilmesi yönünden ahlâkî tehlike olarak birçok şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, kız çocukları aldıkları ölüm aylıklarını kaybetmemek için çoğu zaman resmî olarak evlenmemekte ve beraber yaşama durumunu tercih etmekte veya

çalıştığı halde çalışmasını kuruma haber vermeyip kayıt dışı çalışmaktadır. Bu tarz sigortalı davranışları da hem ölüm sigortası programını hem de ekonominin verimliğini bozmaktadır (Altındal, 2015, s. 92).

Ölüm sigortası kapsamında vefat etmiş baba/annesinden dolayı Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan ölüm aylığı alabilmek amacıyla anlaşmalı olarak boşanan çiftlerin aynı evde yaşamaya devam etmeleri "muvazaalı boşanma" olarak adlandırılmaktadır (SGK Rehberi, 2013). 5510 sayılı kanunun 56. maddesine göre; "eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları" kesilir. Kadınların boşanmaları konusunda, muvazaalı boşanmanın tespiti halinde ödenmiş olan tutarlar aynı kanunun 96. madde hükümlerine göre geri alınır. Muvazaalı boşanmanın tespiti Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından denetim elemanları vasıtasıyla yapılmaktadır. Muvazaalı boşanmanın tespiti halinde ödenen aylıklar ve aylık aldığı dönemde yararlandığı sağlık ve tedavi masrafları da kız çocuğundan zamanaşımı süreleri de dikkate alınarak yasal faizi ile geri alınacaktır.

Kız çocuklarını mağdur eden ve özel hayatlarını da müdahaleye neden olabilecek ilgili hükmün iptaline ilişkin olarak açılan davalar da Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Ayrıca, Yargıtay verdiği kararlarda, kanun hükmünün; "eşlerin birlikte yaşama amaçlarına bakılmaksızın birlikte yaşama olgusuna bir sonuç bağladığı ve yaşlılık aylığından yararlanmayı engellediği, bu nedenle boşanan eşlerin birlikte yaşayıp yaşamadıklarının, özel yaşamın gizliliği de dikkate alınarak, duraksamaya yer vermeyecek biçimde araştırılması ve sonucuna göre hüküm kurulması gerektiğini" ifade etmiştir (Güzel, vd. 2015, s. 523). Örneğin, Zonguldak'ta vefat eden babasının yetim maaşını alabilmek için eşinden anlaşmalı olarak boşandığı Kurum tarafından tespit edilen bir kız çocuğunun, 2000 yılından 2012'nin sonuna kadar 12 yıl boyunca devletten bu maaşı aldığı tespit edilmiştir (Erol, 2014, s. 60). Yersiz alınan aylığının belirlenmesi sürecinin uzun olması Kurumun halen denetim ve tespit konusunda sınıktılar yaşadığını göstermektedir. Muvazaalı boşanma durumunun tespitinde özel hayatın ihlali konusunda ince bir çizgiye sahip olması da yaşanan sıkıntıların ana sebeplerinden biridir. Cinsiyet eşitsizliği, çalışma yaşamına girememe ve sosyal güvenceden yoksunluk gibi nedenler gerek gelir gerekse sosyal güvence açısından kadını erkeğe bağımlı kılmaktadır. Erkeğin ölmesi ya da boşanma durumunda ise düzenli gelir ve sosyal güvenceden yoksun olan kadın diğer kadınlara göre yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'nun eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlar üzerine yaptığı bir araştırmanın verilerine göre (SPF, 2011) eşi vefat etmiş kadınların %52,2'sinin, boşanmış kadınların ise %51,6'sının sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sosyal güvence kapsamı dışında kalan kadınların yaş dağılımlarında ise özellikle eşi vefat etmiş 65 yaş ve üzeri kadınların oranı yüksek çıkmaktadır. 65 yaş ve üzerinde olup sosyal güvencesi olmayan kadınların yaklaşık yarısının 2022 sayılı yasa kapsamında dul ve yetim aylığı almadığı ortaya çıkmıştır (SPF, 2011). Aynı çalışmanın bulguları, özellikle sosyal güvencesi olmayan dul ve boşanmış kadınların sahip oldukları gelirin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde olmadığını da ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın verileri, eşi ölmüş

ve eşinden ayrılmış kadınların hangi yaş aralığında olursa olsun yoksulluk riskiyle karşılaşma oranının diğer kadınlara göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s. 86).

Yoksullukla mücadele eden kadınların korunmasına yönelik hukuksal düzenlemeler sosyal güvenlikte önemli bir yere sahiptir. Ancak, hukuksal düzenlemeler ile birlikte bu düzenlemelerin uygulanabilirliği açısından ahlâkî değerlerin varlığı önem kazanmaktadır. Sosyal güvenlik haklarının kullanımında ahlâkî değerlerin yokluğu sistemin düzenli olarak yürütülebilmesini engellemektedir. Bu durum toplumsal güveni ve adaleti de olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyal güvenlik alanında, sahte emeklilik, muvazaalı boşanma, devlet kaynaklarından hak etmediği halde yararlanma vb. sosyal güvenlik sistemini suistimal eden ve ahlâkî değerlere uygun olmayan davranışların yaygınlaşması, bu davranışların zamanla toplum tarafından benimsenerek normal karşılanmasına neden olabilmektedir (Canbay ve Demir, 2013, s. 310). Önemli olan doğru uygulamaların ve değerlerin toplum tarafından benimsenmesidir.

4.2. Kayıt Dışı Çalışma

Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik açısından “niteliği itibariyle yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi” olarak tanımlanabilir (Erol, 2014, s. 47). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kayıt dışı istihdam; *kayıtlı olmayan istihdam*, *kayıtlı olmayan prime esas kazanç ve resmî gelir kayıtlarının yapılmaması* olarak ortaya çıkabilmektedir

Kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu grupların başında kadınlar gelmektedir. Asgari ücretten daha düşük ücretli olan, iş güvencesi olmayan, güç ve kötü çalışma koşullarıyla nitelendirilen enformel sektörde kadınların erkeklerden daha çok çalıştıkları bilinmektedir (Adak, 2007, s. 149). Türkiye İstatistik Kurumu 2014 yılı Eylül ayı verilerine göre, kadınların %49,6’sı, erkeklerin ise %29,8’i kayıt dışı istihdam edilmektedir (Kulu, 2015, s. 147). Kayıt dışı çalışmada da gene kadınlar ve özellikle genç kadınlarımız mağdur olmaktadır.

Kayıt dışılık oranları da incelendiğinde ülkemizde kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler ve engelliler başta olmak üzere özel politika gerektiren gruplar, yasal engel olmamasına hatta yasalarındaki pozitif ayrımcılık içeren düzenlemelere rağmen işgücü piyasasına sınırlı olarak katılmakta, “düzgün iş kapsamı dışındaki işler” olarak adlandırılan kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmekte ve daha çok işsizlik riskine maruz kalmaktadır (Alp, 2014, s. 1). Sosyal güvenlikte de ölüm aylığına hak kazanmada çalışmama koşulu bu oranın artmasında etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hem aylık/gelir kaybına neden olmamak hem de çalışması sonucu alacağı ücretten yoksun kalmamak nedeniyle kız çocukları kayıt dışı çalışmayı tercih eder hale gelmiştir.

5510 sayılı kanunun yürürlük tarihinden önce kız çocukları eşlerinden dul aylığı alırken aynı anda anne/babalarından da yetim aylığı alma hakkına sahipti. 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile kız çocuklarının hem ölen eşinden hem de anne/babadan aylık alma hakkı sona erdirildi. Yeni düzenleme ile hem eşinden hem de anne/babasından aylık alma hakkına sahip olan kız çocuğuna tercih ettiği aylığını alma hakkı verilmiştir (5510/54.md). Aylıklardan birinin kaybı kadın yoksulluğunun artması ve gelir güvencesi yönünden kadınların yaşam standartlarını negatif yönde etkilemesi açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. Farklı bir açıdan bakıldığında ise, aktif çalışma hayatında olabilecek kız çocuklarının bu gelir kaybını azaltmak amacıyla çalışmayı tercih etmeleri de söz konusu olabilecektir.

Ölüm sigortasından sağlanan haklar toplumda belli gruplara ayrıcalıklar sağlarken kız çocuklarının istihdamını azaltabilmekte, çeşitli istismarlara ve gelir dağıtımında adaletsizliğe

neden olmaktadır (Altındal, 2015, s. 90). Başarılı bir şekilde düzenlenen ölüm sigortası programı ise, ölüm nedeniyle aile de yaşanan gelir kaybını önleyen ve toplumsal gelir eşitliğini sağlayan bir şekle dönüşebilir. Önemli olan husus programın düzenlenirken o toplumun sosyo- ekonomik durumunun doğru olarak tespit edilebilmesidir.

4.3. Çalışma Hayatından Çekilme

Kadınların birçok az gelişmiş ülkede en yoksul grupların başında yer almalarının nedeni, özünde işgücü piyasalarına katılımlarını ve katıldıktan sonra bu piyasalar içindeki konumlarını olumsuz yönde etkileyen temel etkenlerle ilişkilendirilebilir (Adak, 2007, s. 141). Toplumdaki bazı iş ve mesleklerin kadınlara uygun olarak görülmemesi, görev dağılımının eşit ve adil olmaması, kriz dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması ve kayıt dışı sektörlerde ücretlerin düşük olması gibi sayılabilecek durumlar kadınların çalışma hayatından çekilme kararlarını etkilemektedir (Gökkaya, 2011, s. 108).

5510 sayılı kanunda kadının kendine ait bir işyeri olması ve sosyal güvenlik kurumuna 60 günden fazla prim borcu olması halinde sağlık hizmetlerinden faydalanamaz iken (5510/m.61), kız çocuğu olarak yetim aylığı alması halinde hem gelir güvencesine hem de hiçbir prim ödemedi ve daha az sağlıktan katılım payı ödeyerek sağlık hizmetlerinden faydalanabileceği düzenlenmiştir. Kendi işyerini açmak isteyen kız çocuklarının oluşabilecek prim borcu nedeniyle sağlık hizmetlerinden faydalanamama durumu da bu alanda da kız çocuklarını kendilerine istihdam yaratması açısından olumsuz etkileyebilmektedir.

Türkiye'de işsiz kadınlar üzerine yapılmış bir çalışmada; genel olarak her 10 işsiz kadından 6'sının yarım günlük, 4'ünün tam günlük işlerde çalışmayı tercih ettiği görülmüştür (Adak, 2007, s. 148). Kısmî süreli çalışma ay içinde 30 günden az olan çalışmadır. Özellikle kadınlar, çalışma hayatı dışında özel hayatındaki rollerini de yü-

rütebilmesi açısından kısmî süreli çalışmayı tercih etmektedirler. Ancak kısmî süreli ve ev işlerinde çalışan kadınlar, 01.01.2012 tarihinden itibaren 30 günden az bildirilen sürelerine ait genel sağlık sigortası prim ödemekle yükümlü hale gelmiştir. Genel sağlık sigortası primi ödemek için gelir testine tâbi tutulmuşlardır. 5510 sayılı kanunun 3. maddesi gereği bakmakla yükümlü olunan kişi olsa bile bu kadınlar 01.01.2012 tarihinden itibaren 30 günden az bildirilen süreler için genel sağlık sigortası primi ödemekle yükümlüdür. Ödeyecekleri genel sağlık sigortası primlerinin aynı ikamette yer alan tüm bireylerin gelirleri de kapsama alınarak hesaplanmaktadır. Bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının sadece kısmî süreli çalışması nedeniyle genel sağlık sigortası primi ödeme yükümlülüğü sonucu aile gelirinde azalma yaşanmaktadır. Gelir tespitine bağlı olarak diğer aile fertlerinin de gelirlerinin dikkate alınması da bazen kız çocuklarının çalışması sonucu elde ettiği gelirden daha fazla prim ödeme yükümlüsü kılmaktadır. Bu yükümlülükler, kız çocuklarının sosyal güvenlik kapsamında sigortalı olarak yer alamaması ve anne/babalarına bağımlı olan bireyler olarak hayatlarına devam etmesine neden olmaktadır.

Kız çocuğu olarak yetim aylığı alanların 5510 sayılı kanunun 50. maddesi gereği isteğe bağlı olması durumunda aylığı kesilmemekte ancak bu sigortalılığından dolayı aylık bağlanması halinde maaşı kesilmektedir. Kadın isteğe bağlı prim öder iken genel sağlık sigortası primini de ödeyerek sağlık açısından anne/babasına bağlı sigortalılığı devam etmemektedir. Zaten hak sahibi olarak bir sağlık kapsamı var iken isteğe bağlı sigortalı olması nedeniyle sağlığa ilişkin prim ödemesi kız çocuklarına ayrı bir külfet getirmektedir. İsteğe bağlı sigortalı primi öder iken o aya ait primi ödememesi halinde sağlık hizmetlerinden de faydalanamayan kız çocukları bu kapsamda sigortalı olmayı bile tercih etme konusunda sıkıntılar yaşamaktadır.

Özellikle yoksul genç kızların geleceğini planlaması, kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olması ve çalışma hayatına katılımlarının artırılması gerekir (Duyan, 2010, s. 28). Kadın yoksulluğunu ortadan kaldıran en önemli etken kadın istihdamının artırılması ve buna bağlı olarak kadının elde ettiği ekonomik güçtür (Gerşil, 2015, s. 178). Fransa'da minimum gelir desteğinin evli kadınların ve bekâr annelerin çalışma isteğini azalttığına dair çalışmalar bulunmaktadır.⁶ Bu nedenle kız çocuklarının çalışma hayatında olmalarına yönelik farklı istihdam politikaları ile birlikte hak sahibi olarak aylık almak için yaş sınırlaması gibi düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Ayrıca, herhangi bir sosyal güvence kapsamında olmayıp isteğe bağlı olarak prim ödeyen kadınlarımızın hak sahibi olarak anne/babalarından dolayı sağlık hizmeti alırken ayrı bir sağlık primi ödemesi yükümlülüğü yerine kadınların sosyal sigortalar kapsamında olacak teşviklerin sağlanmasının daha yerinde olacağı kanısındayız.

4.4. Kadın Rolüne ve Aileye/Eşe Bağımlılık

5510 sayılı kanunun 37. maddesine göre evlenmeleri nedeniyle gelir ve aylıkları ke-

6 http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf, (ET:25.12.2015).

silmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde, almakta oldukları gelir veya aylıklarının (ek ödeme hariç) iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenmektedir (Güzen, vd. 2014, s. 745). Erkek çocuklarına ya da dul kalan eşlere (5434 sayılı kanuna tâbi aylık alan eşler hariç) böyle bir ödeme yapılmaz iken kız çocuklarına ödenen ve pozitif bir ayrımcılık olarak değerlendirilebilecek bu düzenleme kadının toplumdaki rolünün pekişmesi açısından olumsuz olarak da değerlendirilebilir.

Kız çocuğunun evlenmesi gerekliliği vurgusu sosyal sigorta sistemi içerisinde yapılması sosyal güvenlik sisteminin görevi ve ölüm sigortası kapsamında sağlanabilecek bir yardım değildir. Kültürel değerlerimizde yer alan kız çocuğunun çeyiz hazırlamasının gerekliliği düşüncesinden yola çıkılarak bu tür yardımlar yapılabilir. Ancak bu sosyal sigorta kapsamında yer alıyor ise hem kız hem dul eşe hem de çalışmayan erkek çocuğuna yapıldığı zaman adil bir uygulama olur. Kız çocuklarına böyle bir ödeme yapılır iken dul eşlere evlenmeleri halinde evlenme ödeneği verilmemesi durumu da kadın-kadın eşitliğini de olumsuz etkilemektedir. Evlenme ödeneğinin bir yardım olarak değerlendirilmesi ve sosyal sigorta kapsamından çıkarılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

4.5. Başvuru Şartları ve Sürelerindeki Değişim

Kız çocukları açısından 5510 sayılı kanununun 35. maddesinin üçüncü fıkrasında aylığın kesilmesine yol açan nedenler ortadan kalkınca (boşanma, eşin ölümü, işten ayrılma) kesilen aylık, başvuru tarihini takip eden aybaşından itibaren yeniden bağlanmaktadır (Alper, 2015, s. 305). Mülga kanunlara göre verilen hakların değerlendirilmesi açısından, 5510 sayılı kanun ile kız çocuklarının yaş şartı aranmaksızın hak sahibi sayılması durumu devam etmekle birlikte bu hakkın doğuş tarihine göre (boşanma, işten ayrılma, eşinin ölümü) değil başvuru tarihine göre aylık bağlanması uygulamasının getirilmesi kız çocuklarının hak kaybına neden olabilmektedir. Aynı düzenleme genel sağlık sigortasından bakmakla yükümlü olunan kişi olarak faydalanma yönünde de yapılmıştır.

Mülga sosyal güvenlik 506 (SSK), 1479 (Bağ-Kur), 5434 (Emekli Sandığı) sayılı kanunlarda zamanaşımı süresi dikkate alınarak kız çocuklarının aylığın kesilmesine yol açan nedenin ortadan kalktığı tarih aylık başlangıç tarihidir. Hâlbuki, 5510 sayılı kanun ile başvuru şartı ve aylık başlangıcı olarak başvuru tarihinin değerlendirileceği hükmü, kız çocuklarının aylık kaybına neden olmaktadır. Hakkın doğduğu andan (boşanma, işten ayrılma vb.) itibaren aylık bağlanması durumu yeniden değerlendirilmesi ve hak kayıplarının önlenmesi sağlanmalıdır.

Sonuç

Gelişmekte olan ekonomilerde, temel sosyal politika koruma önlemleri ile cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi sağlanabilir. Ancak, cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçları nın bazen fazla korumaya yönelik düzenlemeler mağdur olan kesimdeki bireylerin toplumsal dışlanmasına da neden olabilir. Sosyal adaleti sağlamak konusunda yapılan bütün uygulamaların özünde, insanlara kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve insan onuruna uygun bir yaşam sürdürebilecekleri bir ortam oluşturma hedefi vardır (Sunal, 2010, s. 62). Bu hedefin gerçekleştirilmesinde sosyal güvenlik önemli bir araçtır. Yoksullukla mücadele edebilmek için sosyal güvenlik tabanı genişletilmelidir. Bunun için hem bağımlı nüfus, hem de kayıt dışı çalışma azaltılmalıdır. Sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi sistemi finansal açıdan rahatlatacağı gibi yoksulluğun önlenmesini de destekleyecektir.⁷

Sosyal güvenlik hukukumuzda, özellikle ülkemizdeki kadın istihdam yapısının özellikleri, kadının erkeğe bağımlılık oranının sosyo-ekonomik yönden yüksek olması nedeniyle kadınlara ve kız çocuklarına pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek düzenlemelere yer verilmiştir. Bunlardan en önemlisi kız çocuklarının yaş şartına bakılmaksızın ölüm aylığı bağlanması ve 01.01.2008 tarihinden önce bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının yaş şartına bakılmaksızın sağlık hizmetlerinden bağımlı sigortalı olarak yararlanmaya devam edebilmesidir.

Ölüm sigortası yardımlarının temel amaçlarından biri, ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü durumunda geride kalan aile bireylerinin yaşam standardının devamının sağlanabilmesidir (James, 2009, s. 2). Örneğin, Almanya'da geride kalan çocuklara, 18 yaşını doldurana kadar yetim aylığı bağlanmaktadır. 18 yaşından sonra gelir testine tâbi tutulması sonucu öğrenci ya da özürülü olmak şartıyla 27 yaşına kadar yetim aylığı bağlanmaktadır. Hem annesi hem babası ölen çocuklar, tam emekli aylığının beşte birini, yarı yetimler onda birini almaktadır. Bunun dışında ek ödeme de yapılabilmektedir (Koçer, 2014). Ülkemizde ise, erkek çocukları için bir yaş sınırlaması var iken kız çocuklarında böyle bir yaş şartı uygulaması bulunmamaktadır. Kız çocuklarına sağlanan bu ayrımcılığın ana temelinin toplumumuzdaki benimsenen kadın rolü ve kız çocuklarının eşleri tarafından bakılmıyor ise anne/baba tarafından her yaşta bakımının devamlılığının, koruma ihtiyacının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak, bu koruma ölüm aylıklarının kaybetmek istemeyen kız çocuklarının çoğu zaman resmî olarak evlenmeden beraber yaşama durumunu tercih etmelerine sebep olabilmektedir. Kız çocuklarının sosyal güvenlikte yaş sınırı olmaksızın ve çalışmadığı sürelerde aylık hakkının korunması da onların kayıt dışı çalışmasına ya da hiç çalışmamasına neden olmaktadır. Çalışmayan kız çocukları, böylece ailelerine hep bağımlı durumda kalmaktadır.

7 http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf, (ET:25.12.2015).

Bağımlı durumundan kendi ayakları üzerinde duran, gelecek kaygısı olamayan genç bireylerin dönüşümünde uygulanacak sosyal güvenlik politikaları önemlidir. Bu nedenle çalışma hayatında var olması sağlanacak genç aktif nüfus olan kız çocuklarının sosyal güvenlikte bağımlı durumundan bağımsız sigortalı olması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Sosyal güvenlik hukukunda kız çocuklarının hak sahibi ya da bakmakla yükümlü olunan kişi olarak aylık ve sağlık haklarından faydalanabilmesi için, diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi belirli bir yaş şartının getirilmesi daha uygun olacaktır. Kız çocuklarının boşanmaları ya da işten ayrılmaları durumunda gelir testine tâbi uygulamalarla sosyal yardım kapsamında belirli bir süre esas alınarak (12 ay gibi) belirlenecek miktarda yardım sağlanması, baba/anne ve eş bağımlılığının azaltılmasını sağlayacaktır.

Kız çocuklarının ölüm aylığı alabilmesi için eşinden ayrılma zorunluluğunun bulunması ekonomik yönden zayıf olan kadınları bazen kendilerinin ya da eşlerinin istekleri doğrultusunda muvazaalı boşanmaya zorlamaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından muvazaalı boşanma durumlarının tespiti halinde aylıkların kesilmesinin doğru bir uygulama olduğu ancak özel hayatın gizliliği açısından sakıncalarının da bulunduğu açıktır. Kurum tarafından bu tür denetimlerde mutlaka kadının saygınlığının da gözetilmesi gerekmektedir.

Toplumdaki kadın yoksulluğunun çözümü için; kadının istihdamdaki yerinin artması yönünde çalışmalar, eğitim ve meslekî destekler, ücret adaletsizliklerinin azalması, kadının her sektörde çalışan rolüne benimsenmesi, girişimci çalışmaların teşvik edilmesi ve ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvencesizliğine çözümler üretecek yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Kız çocuklarının özellikle eğitim ve çalışma hayatında olmaları yönünde meslekî desteklerin sağlanması ve rol model olan annelerin de çalışma hayatında etkin olması sağlanarak kadın yoksunluğunun ve yoksulluğunun çözümü sağlanabilir.

Örneğin, Güney Kore Cinsiyet Eşitliği ve Aile Bakanlığı kadın istihdamının artırılması için istihdam destek hizmetleri yürütmektedir. Bu destek programı çerçevesinde yürüttüğü, kız öğrenciler için Kariyer Merkezlerinin İşleyişinin İyileştirilmesi Programı ile iş hayatına hazırlanan kız öğrenciler için birer bir meslekî danışmanlık hizmetleri yapılmaktadır. Ayrıca, program çerçevesinde yüksek eğitimli kadınlara ve lisans ile lisansüstü öğrenim gören gençler için kariyer danışmanlığı yapılması hedeflenmektedir (Alp, 2014, s. 57). Bu tür çalışmalar ülkemizde de yaygınlaştırılmalı ve benimsenmelidir.

Kadının sosyo-ekonomik gücüne kavuşması ile birlikte yasal olmayan yollardan sağlanan hakları elde etme çabaları da olmayacaktır. Önemli olan kadının öncelikle belirli bir yaşam standardını sürdürebilecek gelir güvencesine sahip olabilmesidir. Sosyal güvenlik düzenlemelerinin doğru analizi ile çalışan ve çalışmayan herkesi kapsayan bugünü ve yarınına güven altına alan ve bu güvenceyi sağlayan tedbirler alınarak, toplumda mağdur olan kız çocuklarının da korunması sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Adak, N. (2007). Kadınların İiklemi: İş ve Aile Yaşamı. *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz)*.
- Akın, L. (2005). Sigortalılık Kavramı Açısından Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (54).
- Alp, L. (2014). Dezavantajlı Grupların İstihdama Katılmaları: *G20 Ülkelerindeki Başarılı Uygulamalar*. ÇSGB Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Alper, Y. (2015). Sosyal Sigortalar Hukuku. Bursa: Dora Yayınları.
- Alper, Y., Özgökçeler, S. ve Sümer, G. (2015). Ölüm Sigortasından Bağlanan Aylıkların Kız Çocuklarının İşgücüne Katılımına Ve İstihdamlarına Etkisi. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* (16. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Kongresi Özel Sayısı).
- Altındal, A. (2015). Ölüm Sigortasında Koşullu Ölüm Yardımlarının Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Aktüeryal Analizi. *TİSK Akademi Dergisi*.
- Budak, G., Doğan, H. Z. ve Harlak, H. (1991:1). Çalışan Kadınların Sorunları: Bir Toplumsal Değişme Araştırması. *Aile ve Toplum* (1).
- Canbay, T. ve Demir, M. (2013). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. *Yönetim ve Ekonomi* (20/2).
- Ç. Duyan, G. (2010:11). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum* (6).
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*. İzmir: Legal Yayıncılık.
- Demirdizen, Ö. (2015). Ölüm Aylığı Bağlanmasında Kız Çocuklarının Hak Sahibi Olabilme Koşulları. *Mali Çözüm Dergisi*.
- Dickerson, A. and Popli, G. K. (2016 Feb). Persistent Poverty and Children's Cognitive Development: Evidence From the UK Millennium Cohort Study. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A Statistics in Society* (179/2).
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* (V/1).
- Erol, S. I. (2014). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. *Kamu-İs Dergisi* (13/3).
- Gerşil, G. (2015). Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* (22/1).
- Gökkaya, V. B. (2011). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (12/2).
- Göktaş, M., Çakar, E. ve Özdamar, M. (2011). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Günay, G. ve Boylu, A. A. ve Benli, Ö.(2014). Ev Kadınlarının Sosyal Güvenlik Sistemine İlişkin Görüşleri. *Sosyal Güvenlik Dergisi* (1).
- Güzel, A., Okur, A. R. ve Canikoğlu, N. (2014). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- James, E. (2009). Rethinking Survivor Benefits. *Social Protection&Labor* (No:928).
- Karadeniz, O., Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum Dergisi* (3).

- Kılıç, D., Öztürk, S. (2014). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi* (47/1).
- Kılınç, M. (2012). 1.1.2008 Tarihinden Sonra İlk Defa Bakmakla Yükümlü Kişi Olarak Kız Çocuklarına Sağlanacak Sağlık Yardımları. *Mali Çözüm Dergisi*.
- Koçer, Ş. Ö. (2014). *Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları*. ÇSGB Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kol, E. (2015). Türkiye’de Sağlık Reformlarının Sağlık Hakkı Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi* (5/1).
- Kulu, A. (2015). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Kimlik Dergisi* (1).
- Laroque, P. (1972). Women’s Right and Widows’ Pensions. *International Labour Review* (Vol:106).
- Montigny, A. E. and Schmahl, D. (1970). Planning Benefits in Europe: The Problem of Consistency. *Columbia Journal Of World Business* (Vol:5/3).
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (14/33).
- Purcell, P. J. (2009). Survivor Benefits for Families of Civilian Federal Employees and Retirees. *Journal of Pension Planning & Compliance* (Vol:34/4).
- Saraç, Ç. (2013). *Hastalık Sigortası*. İzmir:Altın Nokta Yayınevi.
- Sözer, A. N. (2014). *Türk Genel Sağlık Sigortası*. İstanbul:Beta Yayınları.
- Sözer, A. N. (2015). *Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*. İstanbul:Beta Yayıncılık.
- Sunal, O. (2010). Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları. *Aile ve Toplum* (11/6).
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (1/51).
- Tamborini, C. R. and Cupito, E. (2012). Social Insurance and Children: The Relationship Between Social Security, Economic Well-Being, and Family Context Among Child Recipients. *Journal of Children and Poverty* (Vol.18/1).
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (14/1).
- Tuncay, A. C. ve Ekmekçi, Ö. (2015). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Umdü, E. (2011). *5510 Sayılı Kanuna Göre Uzun Vadeli Sigorta Kollarından Bağlanan Aylıklar*. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Weaver, D. A. (2010). Widows and Social Security. *Social Security Bulletin* (Vol:70/3).
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum* (5/18).
- Şener, Ü. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*,
- Şener, Ü. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf, (ET:25.12.2015).
- Training Manual to Fight Trafficking in Children for Labour, Sexual and Other Forms of Exploitation, http://www.unicef.org/protection/Textbook_1.pdf, (ET:15.11.2015).

Toplumsal Cinsiyetin Bir Aktarım Aracı Olarak Çizgi Filmler: Sindirella ve Pamuk Prenses Örneği

Cartoons As A Transmitting Tool Of Gender: Cinderella And Snow White Case

Prof. Dr. Dolunay ŐENOL¹, Sezgin ERDEM², Zafer UZUN³, Elif ERDEM⁴

Öz

Masal, içinde bulunduğu toplumun normlarının, stereotiplerinin, baskın düşüncelerinin, örtük kodlarının ve kültürel unsurlarının yeniden üretiminde etken bir rol üstlenmektedir. 2-5 yaş arası çocuk grubuna hitap eden bu masallar, sundukları görsel materyaller ile çocukların sosyalizasyonlarına katkı sağlamaktadır. Günümüzde çocukların psiko-sosyal gelişimlerine katkıda bulunmak ve onları eğlendirmek amacıyla görselliğin daha etkin bir şekilde kullanıldığı masalları konu alan çizgi filmlerin sayıları gittikçe artmaktadır. Ebeveynler bu çizgi film masallarını çocuklarına satın alarak ve izleterek çocuklarının toplumsallaşma sürecine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyete ilişkin inşa edilmiş kodların, masalları konu alan çizgi filmler üzerinden aktarımının incelenmesi eril tahakkümün örtük kodlarının keşfedilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu araştırmanın konusunu toplumsal cinsiyet kodlarının bir aktarım aracı olarak kullanıldığı “Külkedisi: Sindirella” ve “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” adlı çizgi filmlerde toplumsal cinsiyet kodlarının hangi biçimlerde işlendiği ve çözümlendiğinin incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada “Külkedisi: Sindirella”, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” masallarında yapılandırılan kadınlık temsillerinin irdelenerek, toplumsal cinsiyet organizasyonunun ne şekilde biçimlendirildiğinin içerik analizi yöntemiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyete ilişkin kodların erken yaşlarda öğrenildiğini kabul edersek; çocukluk

1 Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı, senoldolunay@gmail.com

2 Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, sezginerdem84@gmail.com

3 Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, zafer.uzun@gmail.com

4 Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, elif1986erdem@gmail.com

Başvuru: 1 Ekim 2016

Kabul: 8 Kasım 2016

DOI: 10.21798/kadem.2017225030

Copyright © 2016 · KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği

kadinarastirmalari.kadem.org.tr

ISSN 2149-6374 · Aralık 2016 · 2(2) · 62-87

döneminde bizlere de defalarca anlatılan ve aynı zamanda bu araştırmanın da konusu olan “Kül Kedisi: Sindirella” ve “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” adlı masallarda çocuklara sunulan ve toplumdaki eril-dişil kimlik kodlarının en baştan nasıl şekillendirildiğini ortaya koyması açısından bu araştırma bulguları önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal cinsiyet, Masal, Çizgi film, İçerik analizi

Abstract

Tales have an active role in the reproduction of stereotypes, dominant thinking, norms of society, implicit codes and cultural elements. Tales that appeal to children between 2-5 years age group contribute also to their socialization with visual materials they offer. Today, the number of cartoons using tales which contribute to children’s psycho-social development and entertain them is increasing. Parents contribute to the socialization process of children by buying them cartoon tales and showing these to their children. In this context, investigation of transmission of the codes built on gender through cartoons is important for the discovery of implicit codes of masculine domination. The goal of this research project is to constitute to the examination in which ways gender codes have been processed and resolved in the “Cinderella: Cinderella,” “Snow White and the Seven Dwarfs” .The study has tried to reveal in which way gender organizations have been formatted by examining the representation of feminity in “Cinderella: Cinderella,” “Snow White and the Seven Dwarfs” fairy tales using the method of content analysis. It can be assumed that gender codes are learned at an early age, and in childhood they are narrated many times. Also the “Cinderella: Cinderella” and “Snow White and the Seven Dwarfs” fairy tales’ research findings are important in terms of proving how the masculine-feminine identity code is structured in society.

Key Words: Sex, Gender, Tale, Cartoons, Content Analysis

Giriş

Tüm dünyadaki çocuklar sözlü ya da görsel olarak masallarla çok küçük yaşlarda tanışmaktadır. Bu masallar aile bireylerinden, çevrelerinden ya da medya aracılığıyla çocukların gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Onların hayal dünyalarının ve kişiliklerinin gelişmesinde çok önemli bir materyal olan masallar yüzyıllardan bu zamana kadar en yaygın olarak kullanılmıştır. Gerek içerdiği fantastik olaylar, kahramanlar, olay örgüsü gerekse anlatım tarzı ile çocukların her zaman ilgisini çekmiştir.

Günümüzde her alanda yaşanan hızlı dönüşüm ve değişimin baş mimarlarından olan kitle iletişim araçlarından medya, çocukların yaşamlarında da önemli bir yer işgal etmektedir.

Çocukların ilgisini çeken bu renkli dünya onlar için daha cazip hale getirilmektedir. Gelenek ile modernitenin birleştiği bir alan olan masalların çizgi filmlere aktarılması çocukların bu alana olan ilgisini bir kat daha arttırmaktadır. Psiko-sosyal gelişimlerine katkıda bulunmak ve onları eğlendirmek amacıyla görselliğin daha etkin bir şekilde kullanıldığı masalları konu alan bu çizgi filmlerin sayıları günümüzde gittikçe artmaktadır. 2-5 yaş arası çocuk grubuna hitap eden bu masallar, sundukları görsel materyaller ile çocukların sosyalizasyonlarına katkı sağlamaktadır. Ebeveynler de bu çizgi film masallarını çocuklarına satın alarak ve izleterek çocuklarının toplumsallaşma sürecine bilerek veya bilmeyerek katkıda bulunmaktadırlar.

Bu anlamda toplumsal cinsiyete ilişkin inşa edilmiş kodların, masalları konu alan çizgi filmler üzerinden aktarımının incelenmesi eril tahakkümün örtük kodlarının keşfedilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırmamızda ilk olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ve bu kavramların kökenlerini konu alan bir tartışma başlatılmıştır. Medya ve masallara ilişkin başlığın ardından, araştırmanın konusu, amacı ve önemi belirtilerek araştırmamızda kullanılan metodolojik yaklaşım açıklanmıştır. Araştırmaya konu olan analiz materyallerinden elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin betimsel analizler bulgular başlığı altında sunulmuştur. Sonuç ve tartışma kısmında araştırma bulguları üzerinden yapılan analizler değerlendirilmiştir.

Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına ilişkin kesin bir ayırım yapabilmek adına kelimelerin epistemolojik kökenlerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Cinsiyet (sex) kavramı bireyin kadın ve erkek olmasının biyolojik yönüne atıfta bulunurken; toplumsal cinsiyet (gender) ise toplum ve kültür tarafından yüklenen anlama atıfta bulunmaktadır (Deaux, 1987, s.372; Franzoi, 1996, s.67; Lips, 2001, s. 112). Kelime anlamı itibariyle de İngilizce’de “sex” Türkçe’de biyolojik anlamda kullanılan “cinsiyet” kelimesine, “gender” terimi ise Türkçe’de toplumsal inşa sürecine atıfta bulunan “toplumsal cinsiyet”e karşılık gelmektedir (Illıç, 1996, s. 26-27). Cinsiyet, anatomik yapının kader olduğu düşüncesinden hareketle biyolojik indirgemeciliği ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ise biyolojik farklılığın toplumda inşa etmiş olduğu algı üzerinden gidilerek kadın ve erkek cinsinin ilişkiselliğine odaklanmaktadır. Hem biyolojik farklılık hem de ilişkiselliğin yarattığı çelişkiyi bir potada toplayan kadınlık ve erkeklik durumunun bir inşa olduğu noktasından hareketle, sürece ve devingenliğe göndermede bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bize kadın ve erkeğe ilişkin kalıp yargıların ve algıların nasıl inşa edildiği hakkında bilgi vermektedir. Bu farklı anlamlar toplum tarafından bireylere belli kültürel ve toplumsal normlar dahilinde kazandırılmış kimliklerdir (Güzel, 2015, s. 509). Toplumsal cinsiyet, toplumsal örüntülerle asimetrik bir biçimde iç içe geçtiğinden ancak toplumsal yapı analizleri

ile anlaşılabilir (Alkan ve Çakır, 2012, s. 197-199). Bu bağlamda düşünecek olursak toplumsal cinsiyet kavramı, toplumun kurumları, grupları, sınıfları ve sosyo-kültürel ilişkileriyle makro ve mikro yapıların bir araya gelmesiyle oluştuğundan bu kavramları anlamak için bu yapıların nasıl oluştuğuna dair güçlü bir bilgiye sahip olmak gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin roller ve tanımlamalar toplum tarafından belirlenmekte ve kadın ve erkeğe benimsemesi için sunulmaktadır. Bu sunuş hayatın her alanında kendini baskın bir şekilde hissettirmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri bireylere birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bireyin kişisel özellikleri, davranışları, algıları, motivasyonları, değerleri ve duyguları toplum tarafından oluşturulan söylemlerle şekillenmektedir (Lorber, 1994, s. 114; Scott, 2007, s. 11; Bilican Gökkaya, 2015, s. 237). Örneğin erkeğin evini geçindirmekle yükümlü görüşü, kadının ev içi işlerden sorumlu tutulması veya kız çocuklarının giysilerinin pembe tonlarında ve süslü olması öğretilirken, erkekler de ise mavi ve pastel renkli sade kıyafetlerin tercih edilmesi bu durumun bir göstergesidir (Akın ve Demirel, 2003; Wharton, 2009, s.123; Çalışır ve Okur Çakıcı, 2015).

Toplum tarafından kadınların “narin, duygusal” erkeklerin ise “rasyonel” taraflarının olduğuna dair yanlış bir takım algılar bulunmaktadır (Bee ve Boyd, 2009, s. 93). Bu algı çerçevesinde kadın ve erkek arasındaki ayırım daha da derinleştirilmektedir. Bu algılar kadınlar üzerinde bir eşitsizlik unsuru oluşturmaktadır. Örneğin yönetici seçiminin olduğu bir şirkette kadın sadece “narin, duygusal” algısından dolayı yönetici olamamakta bu konuma bir erkek tercih edilebilmektedir. Bu “cam tavan” metaforu hayatın her alanında kadınların karşısına çıkabilmektedir.

Ataerkil söylemde eve bağımlı kadın imgesinin aksine erkeğin ise dışarı odaklı olması benimsenmektedir. Kadının ev işleriyle meşgul olması gerekirken erkek ise dışarıdaki işlerle meşgul olmalı, kadın eve bağımlı bir hayat sürerken erkek ise dışarıda özgür bir yaşam sürmektedir. Masallarda ataerkil sistemin bu geleneksel söylemlerinin etkisi kırılmamakta ve aksine bu durum evcil kadın ve özgür erkek imajları olarak yeniden üretilmektedir (Abisel, 1994, s. 54; Ekici, 2007, s. 87; Sezer, 2004, s. 96).

Ataerkil söylemlerin baskın unsur olduğu toplumlarda bağımsız kadın dışlanmakta, bağımlı kadın ise her zaman ödüllendirilmektedir. Bağımsızlık olgusu o kadar erkekle özdeşleştirilen bir kavram olarak kullanılmamıştır ki kadın kendi ayaklarının üzerinde durdukça, kendi kararlarını aldıkça yani bağımsızlaştıkça “erkeksileştiği” düşünülmektedir. Toplumun baskın unsurları içerisinde şekillenen erkekler bağımsız kadını sevimsiz olarak nitelendirmektedir. Simone de Beauvoir'e göre, “kadın-erkek ilişkileri keman piyano sonatına benzer mutlu olmak için kadın nerede öne çıkacağını nerede arka planda kalacağını çok iyi bilmelidir” (1997, s. 21). Beauvoir'e göre, kadın karşılaştığı bu durum karşısında nasıl bir tercih yaparak hangi yolu seçeceğine karar veremez. Dolayısıyla bağımsız kadın bir kısır döngü içerisine girmiştir. Erkeğin otoritesinden çıkmak ama bağımsız bir kadın olup toplumun normları ile çatışmak.

Bunun neticesinde toplum tarafından dışlanmak, yalnız kalmak ve kültürel kodlarla yetişmiş bir kadının yeniden bir erkeğe ihtiyaç hissetmesi ve bağımlı olarak hayatını yaşaması gerektiği döngüsünde sıkışıp kalmaktadır (1997, s. 3).

Dowling'e göre (1999, s. 7) günümüz toplumunda kadın aile içerisinde kabul görme, barınma sorunu yaşamaktadır. Kadın bu durumun üstesinden gelmek için kocasından daha fazla çalışması ve riske atılması gerektiği inancı yatmaktadır. Bu inanç bilinç düzeyinde mantıklı bir yer etmediğinden kadın bu inancını rasyonelleştirmek için, kocasını kendisinden daha yetenekli olduğuna inandırmaktadır. Böylelikle kadın kendisine diğer kadınlarla rekabet halinde olmadığı bir güvenlik alanı yaratmış olacaktır. Kadın kendisine yarattığı bu pasif rolü erkek üzerinde iktidar kurabilmenin yegâne aracı olarak görmektedir. Kadın, erkeğe verdiği "sana muhtacım" mesajı ile erkeğin gururunu okşamakta ve kendisinden ayrılmasını imkânsız kılmaktadır. Aynı zamanda erkeğe anne şefkati ile yaklaşması ile de bu özelliğini daha da güçlendirmektedir.

Medya, Masallar ve Toplumsal Cinsiyet

İletişim araçlarının günümüzde yaygınlaşması ile birlikte kitle iletişim araçları her yaş grubundan bireyin kolaylıkla erişebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu araçların yaygınlaşması ile birlikte her yaş grubuna hitap eden yayınlar günün her saatinde kolaylıkla erişilebilir hale gelmiştir. Küçük yaş grubundaki çocuklara "dadılık" yapan bu kitle iletişim araçları ebeveynler tarafından kontrolsüz bir şekilde izlettirilmektedir. Çocuklar, karakter gelişimini sağladıkları kritik dönem olan 0-6 yaş döneminde subliminal mesajlara ebeveynler tarafından bilinçsiz bir şekilde maruz bırakılmaktadır. Aile içerisinde kitle iletişim araçlarına en çok maruz kalan bireylerin çocuklar (şirin, 1999, s. 45) olduğu düşünöldüğünde konunun önemi bir kez daha ortaya çıkılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisine bakıldığında toplumsal cinsiyetin sosyal öğrenme yoluyla çocuklar tarafından içselleştirildiği gündeme gelmektedir. Sosyalleşme aracı olan televizyonla beraber çocuklar aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli sunulan erkeklik ve kadınlık kalıplarını da öğrenmektedirler. Toplumsallaşma döneminin en kritik evresini medyadan aldığı bu kalıp yargılarla inşa eden bir ocuk kendisine empoze edilen ataerkil söylemlerden bağımsız düşünemeyecektir. Medya aracılığıyla sunulan rol modelleri içselleştirerek, hafızalarının en aktif olduğu bu dönemde bir daha unutulmayacak şekilde kodlayacaktır.

Toplum tarafından inşa edilen ve medya aracılığıyla baskın bir biçimde sunulan ataerkil söylem sadece kadınları değil aynı şekilde erkekleri de belirli kalıplara sokmaktadır. (Connel, 1998, s. 254; Türmen, 2003, s. 5). Feminist kuramcılara göre, medya patronları ve yapımcılarının büyük bir çoğunluğu erkek olduğundan dolayı bu alanda erkek egemenliği bulunmaktadır ve ürettikleri argümanlar ataerkil toplumun çıkarlarına hizmet etmektedir. Buna karşın feminist kuramcılar yine toplumda bulunan baskın düşünceleri değiştirmenin yolunun bu duruma sebep olarak gösterilen medya

aracılığıyla olacağını savunmuşlardır (Zoonen, 1997, s. 476). Medya programlarının eleştirel bir gözle izlenmesi cinsiyetçiliğe karşı toplumsal bir bilinç oluşmasını sağlayacaktır.

Diğer edebî metinler veya kültürel unsurları barındıran ürünlerle kıyaslandığında masalların kaynağı da sözlü halk geleneğine dayanmaktadır. Göçgüne göre ilk olarak ilkel kavimlerde sözlü biçimlerde ortaya çıkan masallar daha sonraki dönemlerde gelişerek güzelleşmiştir. Ayrıca masallar halk anlatmalarının en çok ilgi gören türlerinin başında gelmektedir. Bir masalın tarih sahnesinden silinip gitmemesi veya yaşaması, halk tarafından kabullenilmesine ve içselleştirilip nesilden nesle aktarılmasına bağlıdır. Bu aktarım sürecinde masallar birçok kültürel kodun nesiller boyu devrini de sağlamaktadır (Göçgün, 2004, s. 131). Diğer bir ifade ile masal, içinde bulunduğu toplumun normlarının, stereotiplerinin, baskın düşüncelerinin, örtük kodlarının ve kültürel unsurlarının yeniden üretiminde etkin bir rol üstlenmektedir. Özellikle çocukların yetişmesinde önemli bir argüman olarak kullanılagelen ve toplumun tarafından masum bir eğitim ve eğlence aracı olarak kabullenilen masal, toplumlarda kültürel dinamiklerin yeniden üretilmesinde ve yerleştirilmesinde önemli bir araç olarak kullanılan kültür aygıtlarının başında gelmektedir. Ortak bilinçdışımızın şekillendirilmiş ve resmedilmiş bir ürünü olarak masallar (Saydam, 1997, s. 46) kendi simgesel anlamının ötesinde inşa edilmiş kolektif bir bilinçdışının varlığının bir göstergesidir (Junk, 1996, s. 51).

Bir birey olarak kolektif bilinçdışı dünyamızın inşası ilk olarak çocukluk döneminde başlamaktadır. Bu dönem aynı zamanda bireysel kimliklerimize ait kodlarımızın toplumsallaşma aracılığı ile inşa edildiği dönemdir. Bu dönem bireyin bir başkasına benzemek amacıyla başka bireylerle özdeşleşme kurduğu dönemdir. Özne anlamda “ötekileştirilmiş benlikler” ile özdeşleşmenin bir sonucu olarak kişiliğe ait kodlar inşa edilmektedir (Hans, 2006, s. 278; Dewey, 1996, s. 133; Hall, 1998, s. 71). Bu bağlamda masallardaki karakterleri kendisi ile özdeşleştirmeye çalışan çocuklar, masallar yoluyla cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Yağan Güder, 2014, s. 16). Kişiliğin ve karakterin gelişiminde okul öncesi dönem olan 0-6 yaşın önemi düşünüldüğünde, masallardaki toplumsal cinsiyet rolleri ile kurulan özdeşimin çocukların ruhsal gelişimlerinde son derece etkili olduğu daha kolay fark edilecektir.

Okul öncesi yaş grubundaki çocuklar üzerinde yapılmış bir çalışmada, bir hafta içerisinde kız çocuklarının 12,5 saat, erkek çocuklarının ise 13,5 saat televizyon izledikleri bulgusuna ulaşılmıştır (Dennison, Russo, Burdick ve Jenkins, 2004, s. 173). Çocukların televizyonda en çok neyi seyrettiklerini konu alan çalışmalarda; çocukların en çok çizgi film izlemeyi tercih ettiği tespit edilmiştir (Cihangir ve Demir, 2003, s. 143; Yıldırım, 2008, s. 126). Bir başka çalışmada, çocukların televizyonda en çok neyi izlemekten hoşlandıkları sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplarda ise çizgi filmlerin % 41,6 ile birinci (Cesur ve Paker, 2007, s. 121) sırada geldiği dikkati çekmiştir.

Propp çalışmasında masalların aynı parçalar üzerine kurulduğunu, kişilerin adları ve

nitelikleri değişmesine rağmen eylemleri ve işlevlerinin sabit olduğunu ortaya koymuştur.

Propp'a göre masallardaki değişen unsurlar fantastik olaylar ya da nesnelere ancak arkadaki kişilik özellikleri değişmez. Bu anlamda masallar karakterler üzerinden değil "prototip"ler üzerinden ilerlemektedir. Bu haliyle masallar öğretilerini bilinçaltında, fark edilmeyen; bu nedenle de uğraşılmayan bir mekanizmayla işletmektedir (Propp, 2001, s. 87).

Masallarda kullanılan dil toplumsal cinsiyet açısından kadın ve erkek ayrımını pekiştirmekte, aynı zamanda çocukların karakterine yönelik olarak hangi karşıtlık üzerinden yapılandırılması gerektiğini de vurgulamaktadır. Masallarda sunulan iyi-kötü, güzel-çirkin gibi ikili dikotomilerle çocukların hangi rol modeli seçeceği büyük ölçüde belirlenmektedir (Sezer, 2010, s. 22). Bu bağlamda masalları konu alan çizgi filmlerde yansıtılan karakterler ve kullanılan dil ile ikili zıtlıklar oluşturulurken, zıtlıklar arasında kalan gri bölge olarak görülen yumuşak geçişlere yer verilmemekte, karakterler siyah ve beyaz olarak net çizgilerle ayrılmaktadırlar. Daha belirgin bir örnekle, kötü kadın rolündeki kötü kalpli kraliçeler siyah renk ile bütünleşmiş iken güzelliği ve masumluluğu ile ön planda olan prensesler ise beyaz renk ile temsil edilmektedir. Böylelikle çocukların karakterler arasında seçim yapması güdümlü bir şekilde sağlanmaktadır. Beyaz tonlar ile temsil edilen masum prensesler ataerkil topluma ait basmakalıp normlarla hareket etmektedirler. Masal anlatısında kurgulanan bu diyalektikte çocukların rol model olarak özdeşleşmek istedikleri karakterler, ataerkil toplum düzeninin normlarına karşı gelmeyen, otoriteye boyun eğen karakterler iyi ve güzel olanlardır. Masallarda sunulan bu ayrımların renk ve şekillerle belirlenmesi çocukların iradeleri ile kahramanlar arasında seçim yapmalarına engel olmaktadır. Gizil bir yönlendirme ile çocukların hangi kahramanla özdeşleşeceği dayatılmaktadır.

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Araştırma Problemleri

Bu araştırmanın konusu, sosyal bir aktör olarak bireyin sosyalleşmesi ve toplumsallaşmasında bir dönem olan çocukluk dönemine ait çocuk çizgi filmlerindeki masalların içerik çözümlenmesini teşkil etmektedir. Çocuk masallarını konu alan çizgi filmlerin, toplumsal cinsiyetin açık ve örtük kodları ve biçimlerini temsil etmede ve aktarmadaki zenginliğinin verimli bir kaynak teşkil edeceği araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir.

Günümüzde sinema sektörünün gelişen teknoloji sayesinde hitap ettiği hedef kitle ve etki alanı daha da artmıştır. Bu durum bir sosyal aygıt olarak sinemanın ataerkil düzene ait kodların yeniden üretilmesi ve inşa edilmiş toplumsal cinsiyet kodlarının aktarılmasındaki etkinliğini daha da arttırmıştır. Bu nedenle bu araştırmada toplumsal cinsiyet kodlarının bir aktarım aracı olarak kullanıldığı "*Külkedisi: Sindirella*", "*Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*" adlı çizgi filmlerde toplumsal cinsiyet kodlarının hangi biçimlerde işlendiği ve çözümlenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile “Külkedisi: Sindirella”, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” masallarında yapılandırılan kadınlık temsillerinin irdelenerek, toplumsal cinsiyet organizasyonunun ne şekilde biçimlendirildiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin kodların erken yaşlarda öğrenildiği kabulünden hareket edildiğinde; çocukluk döneminde defalarca anlatılan ve aynı zamanda bu araştırmanın da konusu olan “Kül Kedisi: Sindirella” ve “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” adlı masallarda çocukların bilinçaltına nelerin işlendiği ve toplumdaki eril ve dişil kimliklerin en baştan nasıl şekillendirildiğini ortaya koymak açısından bu araştırma bulgularının keşfedilmesi önem arz etmektedir.

Araştırma Problemleri

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda, çözümlenecek olan materyalde aranacak cevaplara yönelik belirli bir sistem dahilinde problem cümleleri oluşturulmuştur. Böylece toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesinde masalların hangi biçimlerde işlendiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Temel Problem Cümlesi: Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Külkedisi: Sindirella masallarında toplumsal cinsiyet kodları, toplumsal cinsiyet organizasyonu, kadınlara toplumsal anlamda atfedilmiş rol örüntüleri nasıl kurgulanmıştır?

- 1. Alt Problem Cümlesi:** Toplumsal cinsiyet materyal içinde nasıl konumlandırılmıştır?
- 2. Alt Problem Cümlesi:** Materyal bünyesinde cinsiyetlendirilmiş kadınlık toplumsal rolleri, kadınlık temsilleri üzerinden nasıl sunulmaktadır?
- 3. Alt Problem Cümlesi:** Toplum tarafından kadına atfedilen “güzellik” imgesi materyal üzerinde hangi biçimlerde temsil edilmektedir?
- 4. Alt Problem Cümlesi:** “İtaatkâr kadın” prototipi materyalde nasıl işlenmektedir?
- 5. Alt Problem Cümlesi:** Kadındaki “bağımsızlık korkusu” hangi egemen değerler üzerinden materyalde yansıtılmaktadır?
- 6. Alt Problem Cümlesi:** Kadına atfedilen “duygusallık” imgesi materyalde nasıl inşa edilmekte ve hangi kalıp yargılarla izleyiciye sunulmaktadır?
- 7. Alt Problem Cümlesi:** Kadın korkusu toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl ele alınmış ve materyaldeki yansımaları nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, verilerin toplanması ve analizi ile araştırmanın analiz materyallerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Çalışmanın metodoloji tercihi incelenecek materyallerin türü ile şekillendirilmiştir. Materyalin en etkin bir şekilde nitel analizinin yapılması, tanımlanan amaçlar doğrultusunda oluşturulan kategorilerin açıklanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Araştırma deseni olarak nitel desenin kullanılmasındaki bir diğer neden de nitel araştırmanın doğasından kaynaklanan; “*gerçeğin sosyal olarak inşa edildiği*” fikridir (Merriam, 2013, s. 8). Öznel deneyimlerle inşa edilmiş gerçekliklerin ve bu gerçekliklere atfedilmiş anlamların keşfedilmesi ise araştırmacıyı araştırma yapmaya yöneltmektedir (Cressell, 2007, s. 63).

Bu amaçla nitel araştırma perspektifi ile yapılan bu araştırmada toplumsal cinsiyet organizasyonunun irdelenmesi amacı ile içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Analiz biçimi olarak içerik analizi tekniğinin sečilme nedenlerinden biri; içerik analizinin “*gazeteler, dergilerin kapsama eğiliminde olduğu konular ile başyazarların ideolojik yönünü, uzun metrajlı filmlerdeki basmakalıp cinsiyet rollerini...*” (Neuman, 2011, s. 467) ortaya çıkartmak için kullanılabilir olmasıdır Bir diğer neden ise içerik analizi tekniği ile araştırmacının bir iletişim kaynağındaki (film, dergi, gazete vb.) içeriği, anlamı ve örtük mesajları açağa çıkartmasına imkân sağlamasıdır (Neuman, 2011, s. 466).

Örneklem

Masalları konu alan çizgi filmleri gibi geniş bir evren söz konusu olduğunda, bu çizgi filmlerin yapım yılı, menşei, süresi vb. ölçütlerce birçok kategoride sınıflandırma yapılabilir. Bu bağlamda araştırmamızda örneklem sečiliminde ise amaçlı örneklem sečilimi tekniği kullanılarak, “*Kül Kedisi: Sindirella*” ve “*Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*” adlı masalların çizgi filmleri örneklem olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada örneklemi belirlemek maksadıyla amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem tekniği, belirli örnek olay türlerini derinlemesine incelemek için belirlemek istendiğinde kullanılan bir yöntemdir (Neuman, 2011, s. 324).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu amaçla, içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenen çizgi filmler, tanımlanan problem cümlelerine aranacak cevaplar bakımından ön izlemeye tabi tutulmuş ve buna göre temel kategoriler şekillendirilmiştir. Kategoriler, filmin teması, sahne yoğunluğu ve sıklığı gözetilerek oluşturulurken, diğer yandan kavramsal ve kuramsal çerçevenin sağladığı kavram setleri ile desteklenmiştir.

Verilerin analizi aşamasında literatür taraması yapılmış ve kuramsal çerçeveye dayalı

araştırma soruları oluşturulmuştur. Bu araştırma soruları çerçevesinde çizgi filmler izlenmiş ve veri azaltma yöntemine gidilmiştir. Veri azaltma yöntemiyle araştırmamızın konusu dahilinde olabilecek sahneler belirlenmiştir. Belirlenen bu sahneler tekrar izlenmiş, araştırma soruları ekseninde kurama ve örnekleme dayalı kategoriler eş zamanlı oluşturulmuştur. Kategorilerin kapsayıcı olduğu göz önünde bulundurularak, detaylandırılarak örnekleme uygun olarak alt kategoriler belirlenmiştir. Masallar araştırma soruları ve alt kategoriler ekseninde incelenmiştir. Kategorilerin belirgin olduğu sahneler tekrar izlenerek kuramsal çerçevede literatürden de desteklenerek yorumlamalar yapılmıştır.

Araştırmanın Analiz Materyalleri, Türü ve Tanımlayıcı Bilgileri

Resim 1. <http://disneyturkiye.com.tr/> adlı internet sitesinden alınmıştır.

1	Materyalin Adı	Külkedisi: Sindirella
	Materyalin Orijinal Adı	Cinderella
	Süre	74 Dakika
	Ülke	Amerika
	Yapım Şirketi	Walt Disney
	Yazar	Charles Perrault

Resim 2. <http://disneyturkiye.com.tr/> adlı internet sitesinden alınmıştır.

2	Materyalin Adı	Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler
	Materyalin Orijinal Adı	Snow White and the Seven Dwarfs
	Süre	91 Dakika
	Ülke	Amerika
	Yapım Şirketi	Walt Disney
	Yazar	Grimm Kardeşler

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde içerik analizi yöntemi sonucunda oluşturulan kategorilere (temel kategoriler ve alt kategoriler) ve verilerin analizi sonrasında elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Kategoriler

Elde edilen bulgular neticesinde araştırma problemleri ile ilgili altı temel kategori ve bu kategoriler ile ilişkili alt kategoriler belirlenmiştir.

Tablo 1: Temel ve Alt Kategoriler Tablosu

Temel Kategoriler	Alt Kategoriler
Kadının Güzellik İmgesi	Zayıflık, Gençlik, Narin, Masum güzel, Bakımlı, Zarif, Güzel giyim, Güzel, En güzel, Çekicilik, Bekâret, Koşulsuz fiziksel güzellik.
Eve Bağımlı Kadın İmgesi	Mekân olarak ev, Ev işleriyle ilgilenmek, Hizmet etmek, Hizmetçilik, Beceriklilik, Yabancılarla konuşmamak, Vaktinde eve dönmek, Eve bağlılık, Ev içi roller.
İtaatkâr Kadın ve Erkeğin Sorgulanamaz Otoritesi	Acıya alışmak, İtaatkâr kadın, Otoriter erkek, Erkekten izin almak.
Kadının Bağımsızlık Korkusu	Bağımsızlık korkusu, Yalnız kalma korkusu, Bireysel olarak hayatını idame ettirememeye, Başkalarına muhtaç yaşama.
Kadına Atfedilen Duygusalılık İmgesi	Narin, Duygusal, Erkek mantıklılığı, Anaç, Pembe düş, Rüya, Ağlamak, Merhamet, Sevecenlik.
Kadın Korkusu	Kadın nefreti, Kadın düşmanlığı, Üvey anne, Cadı, Baştan çıkarıcı, Cazibeli, İkinci evlilik, Rekabet, Büyücü, Kötü kadın, Kıskançlık.

Temel Kategori 1: Kadının Güzellik İmgesi:**Resim 3:** Sindirella Uyanırken

Sindirella sabah uykusundan henüz uyanmasına, daha yataktan çıkmamasına ve yamalı battaniyesine rağmen fiziksel güzelliğinden ödün vermemesi, saçları düzgün bir şekilde yapılmış, dudakları rujlu, tırnakları bakımlı olması dikkat çekmektedir (03:02) (Bkz. Resim 3). Günümüzün popüler bakımlı, güzel kadın imaj göstergesi olarak sarışın mavi gözlü olarak resmedilmiştir (masum güzel, gençlik, bakımlı, zarif).

Pempe düşler kuran Pamuk Prenses'in kraliçe annesi "keşke benim de böyle kan gibi kırmızı dudaklı, kar gibi beyaz tenli siyah saçlı bir kızım olsa..." (01:02) diyerek istediği kız profilini sadece güzellik üzerinden kurgulamakta; masalın başında tasvir edilen Pamuk Prenses de yine güzellik üzerinden bir betimleme yapılarak tasvir edilmekte, kişiliği ile ilgili herhangi bir tanımlamaya gidilmemektedir; "dudakları gül kırmızı, saçları abanoz siyahı, teni pamuklar gibi..." (03:11) (gençlik, güzellik, bakımlılık). Aynı şekilde cücelerin Pamuk Prenses'i evlerinde ilk gördüklerinde "çok tatlı, çok güzel, tıpkı bir melek gibi" (33:40) tanımlamasını yapmaktadır.

Resim 4. Sindirella Temizlik Yaparken

Sindirella sürekli bakımlı ve güzeldir, evde hizmetçilik yaptığı zamanlarda dahi sabun köpüklerine bakarak kendini izler ve saçını, başını düzelterek güzelliğini kontrol etme ihtiyacı hisseder (27:01) (Bkz. Resim 4). Güzellik takıntısı giyilen elbiselere de yansımış görünmektedir. Sindirella masasında üvey kardeşlerin baloya gideceği elbiseyi seçerken yaşadığı kararsızlık ruhsal bunalıma varacak derecede şiddetli sunulmuştur (40:45). Elbiselerin içinden sürekli

daha güzel elbiseyi bulma gayreti, bulunan elbiseleri sürekli beğenmemeleri en güzelini istemeleri, Sindirella'ya perinin verdiği elbise sonrasında: "...Güzel bir elbise ve cam ayakkabılar daha önce hiç görülmemiş kadar güzel ve cüretkâr bir elbise..." (47:02) sözü de beden güzelliğinin yanında kıyafete de önem verilmesine vurgu yapmaktadır.

Resim 5. Pamuk Prenses Çiçek Toplar

Pamuk Prenses'in ormana çiçek toplamaya giderken bile giydiği kıyafet davette giyilecek gece kıyafeti kadar şık ve bakımlıdır (Bkz. Resim 5) (zayıflık, gençlik, güzellik, bakımlılık, güzel giyim).

Bu masalarda işlenen en baskın unsurların başında kadının güzel ve bakımlı olması gerektiğidir. Kadın toplumsal hayatta kabul görmek ve saygın bir konuma sahip olmak istiyorsa hayatın her alanında ve her zaman "bakımlı olmak zorunda"dır. Aksi bir durum, Sindirella'nın üvey kardeşlerinde olduğu gibi erkekler tarafından beğenilmemeye ve seçilmemeye mahkum olarak "evde kalmış" bir biçimde yaşamını sürdürmeye mahkum olacaktır. Bu durumu yeniden üreten bir sahne olarak; baloya davet edilen Sindirella'yı ilk görüşünde prensin sözü şu şekildedir: "Daha adınızı bile bilmiyorum fakat sizinle evlenmek istiyorum..." (54:02). Prens Sindirella'yı ilk defa görmesine, onun kişilik özelliklerine dair en ufak bir bilgisinin olmamasına ve adını dahi bilmemesine rağmen onunla evlenmek istemektedir. Prens, Sindirella ile evlenme kararını yalnızca onun fiziksel çekiciliğine bağlı kalarak vermiştir ve başka bir özelliğine bakma ihtiyacı duymamaktadır. Prens, Sindirella'nın balo salonuna ilk girişinde ondaki güzelliğinden etkilenmiş, adeta büyülenmiş ve onun evleneceği kız olduğunu saptamıştır. Bu durum ise masaldaki dış sesin şu ifadesiyle gösterilebilir: "... Prens, Sindirella'yı salona girer girmez fark

etmiş. Bu güzel kızın beyaz bir güvercine benzeyen ellerine, ay gibi parlayan tertemiz yüzüne hayran kalmış. Onun, evlenmek için aradığı kız olduğunu hemen anlamış. Gidip Sindirella'nın yanına 'benimle dans eder misiniz?' diye sormuş..." (51:04) (güzellik, zarıflık, bakımlılık, güzel giyim, narin). Bu analizlerde ataerkil yapının baskın unsur olduğu toplumlarda kadının kişilik yapısı, karakteri gibi özelliklerinin erkekler tarafından hiçbir öneminin olmadığı gibi, onları erkekler gözünde değerli kılan asıl unsurun ise fiziksel güzellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadına atfedilen değer beden imgelemi üzerinden sunulmaktadır ve kadın bedeni metalaştırılmaya açık bir araç olarak kabul edilmektedir.

Masallarda gösterilen fiziksel ve kişilik özellikleri olarak çirkin ve sevilmeyen karakterler kötü yürekli kadınlardır. Fiziksel açıdan güzel olanlar ise masumdur ve kişilik özellikleri itibarıyla da güzeldir. Sindirella masalındaki üvey kardeşler bu duruma bir örnektir: Üvey kardeşler çirkindir ve Sindirella'ya sürekli kötü davranışlarda bulunmaktadırlar. Sindirella ise kardeşlerinin tam zıddı özelliklere sahiptir ve narin, zayıf bir fiziksel yapısı olduğu masalda sürekli vurgulanmaktadır. "Evlenilecek kadın" olabilmek, erkekler tarafından kabul görebilmek için rejim yapmanın şart olduğu, Sindirella masalında tekrarlanmaktadır. Prens tarafından evlenmek maksadıyla düzenlenen ve ülkenin dört bir tarafındaki güzel kızların davet edildiği baloya katılabilmek için üvey kardeşler hemen sıkı bir rejime başlarlar (30:13). Bu duruma anneleri de destek vermekten daha fazlasını yapmakta ve kardeşler arasında rekabet oluşturmayı amaçlamaktadır. Burada güzel olmanın yeterli olmadığı "en güzel" olmak gerektiği; ancak bu şekilde toplum tarafından kabul görülebileceği ve bunun da kardeşler arasında rekabete varabilecek kadar meşru bir durum olduğu ideolojisi yaratılmaya çalışılmıştır. Bu durum masal içerisinde şu şekilde anlatılmaktadır: "Haydi yavrularım sizleri göreyim birinizden birisi mutlaka baloda Prens'in gönlünü çalsın..." (30:24). Balo başladığında üvey kardeşler en güzel giysilerini giyer, makyajlarına özen gösterir ve süslenip baloya giderler. Baloya davet edilen kitlenin de "en güzel genç kız" niteliğine sahip olması gerektiği dikkat çekmektedir. Bunu masaldaki dış sesin anlatımından çıkarabiliyoruz: "Bir gün bütün bir ülkeye haber yayılmış. Kral, sarayında büyük bir balo veriyormuş. Bu baloya ülkenin bütün bayanları, özellikle güzel genç kızları davetliymiş. Çünkü kralın evlenme çağındaki oğlu, eşini baloya gelen genç kızlar arasından seçecekmış..." (25:15) (güzel, en güzel, bakımlı, zayıf, güzel giyim, gençlik, çekicilik). Topluma empoze edilmiş bu stereotipler kadının güzelliğini ve çekiciliğini gençlik ile eşdeğer görmekte, kadının yaşlandıkça çirkinleşeceği, dolayısıyla sürekli genç görünmesi gerektiği algısı oluşturmaya çalışmaktadır. Modern toplum yapısında kişilik, karakter konusunda yeterli bilginin bulunmadığı durumlarda, kadın ne kadar düzgün fizikî bir yapıya sahip ve genç ise toplum içerisinde kabul görmesi de aynı oranda kolaylaşabilmektedir. İnşa edilmiş toplumsal cinsiyet kalıplarından karakter veya kişilikten ziyade algılanan estetik değer ön plana çıkartılarak yüceltilmektedir.

Bu tarz dayatmalarla yaşlılık içeriği ve tanımlaması da değişebilmekte ve kadınların yaşlılıkla ilgili korkular geliştirmesine neden olabilmektedir. Pamuk Prenses masalında genç kalmakla ilgili tutkuya sahip olan ve bunu bir takıntı haline getirerek ik-

sirlerle, büyülerle gençliğini korumaya çalışan ise kötü kadın karakteri olan Pamuk Prenses'in üvey annesidir. Bu üvey anne genç kalma pahasını kendi kızını öldürmeyi göze alacak derecede Pamuk Prenses'in güzelliğini kıskanmaktadır. Güzel olmak bu masalda baskın unsur olarak kullanılmasına rağmen izleyiciye üvey anne ile kızı arasındaki yaş farkı hissettirilmeden bu rekabet meşru bir durum olarak sergilenebilmektedir. Ahıska'ya göre, "Hep genç olmaya çalışmakta gençliği fetişleştirici bir yan vardır. Gerek kültür yoluyla olsun gerek müstahzarlarla, böyle bir durumda gençlik artık o kişiye ait bir şey değil. Dışarıdan eklenen, sürekli biçimlendirilen ve taşınan bir şey" (1999, s. 11) haline gelmektedir.

Örneğimizde masallardaki kadınlar güzellik açısından masum ve zeki güzel olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Pamuk Prenses ve Sindirella masalının ortak özelliği masum güzelin yaptığı iyiliklerinin karşılığını masalın sonunda aldığı ve mutlu sona ulaşmış olmasıdır.

Resim 6. Kraliçe (Pamuk Prenses'in Üvey Annesi) Ayna Karşısında

Kötü kadın (Bkz. Resim 6) (çekici, baştan çıkarıcı, kötü ruhlu, tuzağa düşürücü kadın) olarak resmedilen kadın karakteri ise yaptıklarının cezasını hayatının geri kalanına mutsuz olarak devam ederek veya ölümlerle çekecektir. Örnek olarak Pamuk Prenses'in üvey annesinin uçurumdan aşağı düşmesi ve ölümlerle sonuçlanması (81:02). Çünkü ataerkil düzende zekâ ve güzellik kavramlarının aynı kadında bulunması kadının özne olarak konumlandırılmasının ve iradesini kullanabilmesinin bir göstergesi olarak algılandığından bu masallarda masum güzeller her zaman mutlu sonla ödüllendirilirler. Çalışmamızdaki bu iki masalda da kötü kadınlar cadı kadın olarak yansıtılmaktadır.

Resim 7. Cüceler Pamuk Prenses'i Tabutun İçinde İzlerken

Kadınlardaki güzellik imgesi bir başka sahnede şu şekilde anlatılmaktadır: "Ölen Pamuk Prenses için ağıtlar yakan cüceler onu mezara gömmeye kıyamazlar, camdan ve altından mezar hazırlayıp güzelliğini seyretmeye başlarlar..." (40:02) (Bkz. Resim 6) (gençlik, güzellik, bakımlı, güzel giyim, çekicilik). Bu sahnede dikkat çeken unsurlardan bir tanesi tabutun camdan yapılmış olması bunun tek amacının Pa-

muk Prenses'in güzelliğini seyretmek olduğudur. Buradaki güzellik vurgusu o kadar çarpıcı ve mübalağalı bir şekilde anlatılmaktadır ki, ölü bir insanın bile güzelliği seyredilmeye değer kılınmaktadır.

“İlk öpücük” metaforunun kullanıldığı, Pamuk Prenses'in prens tarafından öpülme sahnesinde de prenses prens tarafından ilk defa öpülmesiyle hayata döner ve bu öpücüğün sebebi “erkeğin sevgisi değil kızın güzelliği”dir. Bu sahnede cam tabut cinselliğin muhafazası metaforunda kullanılsa da cam muhafaza “görselliğin vazgeçilmezliği; görmenin ama dokunamamanın, ulaşamamanın başka bir boyuttaki ifadesidir”. Bu sahne Sindirella'da kullanılan ve masalın kilit metaforlarından biri olan cam ayakkabı ile aynı anlamdadır ve güzelliğin teşhirinde bir araç unsur olarak kullanılmıştır. İkincil bir değerlendirme olarak, cam tabutun “bekârete” yani “saf ve temiz olmaya” yaptığı bir atıf bulunmaktadır. Bunlara ek olarak cam tabut, Pamuk Prenses'in daha önce yaşadıklarının son bulması ve yepyeni bir hayata başlaması anlamını da taşımaktadır (Sezer, 2004, s. 12) .

Pamuk Prenses masalındaki bu sahnede dikkat çeken unsurlardan bir tanesi ölünün öpülmesidir. Normal şartlarda ölünün öpülmesi dehşet verici bir eylem olarak toplum tarafından algılanması gerekirken bu durum güzelliğinin ön plana çıkarıldığı prensese yönelik yapıldığından masum bir eylem olarak gösterilmiştir. Başka bir bakış açısıyla, prensesi ancak onun statüsüne denk bir prens öpebilir ve her ikisi de sınıfsal konumlarını korurlar. Prenses ise prens tarafından öpülür, yeni hayatına döner ve gözlerini açtığı anda ise kendisinin rızası olmadan bedenine yapılmış olan bu müdahaleye prens aşık olarak karşılık vermektedir. Sonuç olarak burada iki ihlal bulunmaktadır: Bir, prensesin rızası olmadan öpülmesi ve iki öpüşmenin cinsel birleşme simgesi olarak kurgulandığı göz önünde bulundurulduğunda ise bekâretin kaybolması (Sezer, 2004, s. 15).⁵

Masalda Sindirella'nın baloda giydiği cam ayakkabılar o kadar küçüktür ki tüm ülkenin kızları tarafından denenmiş olmasına rağmen kimsenin ayağına uymamaktadır (62:00). Bu eşsiz ve ufak ayaklar aynı zamanda Sindirella'nın sahip olduğu güzelliğin bir göstergesidir.

Güzellik takıntısı kadınların erkeklere bakışında yine fiziksel bir imajdan yola çıkılarak yakışıklılık üzerinden kurgulanmıştır. Pamuk Prenses'in cücelere anlattığı masalın (aslında Pamuk Prenses'in kendi hayalidir) sonunda “...Pamuk Prenses uzun boylu, güçlü yakışıklı bir prens aşık olmuş...” (51:18) sözünü prensin de fiziksel güzelliğine vurgu yapılmış, Sindirella'da ise katıldığı balonun sonunda “...Prens kendisi bile daha yakışıklı değildir...” (56:00) sözü ile balonun başından sonuna kadar birlikte olduğu kişinin kim olduğunu ve adını bilmeden birlikte zaman geçirebildiği, dans edip, öpüştüğü halde bütün bunların olmasında fiziksel olarak beğenmesinin yeterli

5 “Onu bu ölüme sürükleyen –ailenin mirası olan- üvey annedir ve prensin öpücüğüyle aitlik ilişkisinin değişmesinin ardından simgesel olarak bu üvey anne ölür, yani etkisiz hale gelir. Kız için çekirdek aile kesin biçimde değişmiştir” (Sezer, 2004, s. 12).

olabildiği analizini yapabilmekteyiz (koşulsuz fiziksel güzellik, çekicilik).

Temel Kategori 2: Eve Bağımlı Kadın İmgesi:

Bu kategori altında çalışmamızda incelediğimiz iki masaldaki karakterlerin eve bağımlılığı ile ilişkileri analiz edilecektir: “Saat 12’de büyü bozulacak ve her şey eski haline dönüşecek...” (47:48) (hava kararınca evde olmak, vaktinde eve dönmek). Eğer Sindirella saat gece yarısı 12’den önce evde olmazsa baloya geldiği at arabası balkabağına, arabanın sürücüsü güvercine ve atları fareye dönüşmektedir. Bu sahnede kız çocuklarına vaktinde evinde olmayanların başlarına kötü bir iş gelebileceği ifade edilmektedir. Burada sadece gelecek neslin kadınlarına değil aynı zamanda gelecek neslin erkeklerine de sembolik bir anlatımla bir mesaj verilmektedir: Geceleri eşlerinizi, kız kardeşlerinizi ve kız çocuklarınızı yalnız bir şekilde dışarı çıkarmamaları gerektiğidir.

Resim 8. Pamuk Prenses Sarayda Temizlik Yaparken

Eve bağımlı kadın kategorisinde incelenen temalardan biri kadının ev işleriyle meşgul olmasıdır. Örneklemimizdeki karakterlerden Pamuk Prenses (Bkz. Resim 8) ve Külkedisi (Bkz. Resim 4) sarayda yaşayan prensesler olmalarına rağmen çok eski kıyafetleriyle sarayın temizliğini tek başına yapmanın yanında, üvey anneleri ve üvey kardeşlerine hizmet de etmektedirler. Bu masalların sarayda yaşayan kişilere değil halka hitaben yazıldığından dolayı buradaki kadın figürünün ev işlerine yönlendirilmesi ve bu işlerin özendirilmesi ataerkil bir söylem için gerekli bir unsurdur. Dış ses: “...Sindirella kendi evinde üvey annesi tarafından hizmetçilik yapmaya zorlanmış ama yine de her şeye rağmen iyi kalpli nazik davranır her yeni günle tekrar umutlanıyormuş” (27:05) (Bkz. Resim 4).

Resim 9. Pamuk Prenses Cücelerin Evinde Temizlik Yaparken

“... Üvey anne Pamuk Prenses’i paçavraların içinde hizmetçi olarak çalışmaya zorlamış” (01:42) (Bkz. Resim 8) (temizlik yapmak, hizmetçilik, ev işleriyle ilgilenmek, yemek yapmak) , “Şikayet etmeden temizliğini yapar...” (03:42) (temizlik yapmak, hizmetçilik). Masal anlatıcısı bu ifadeleri kullanırken Sindirella ve Pamuk Prenses yaptığı işlerden memnun, mutlu bir yüz ifadesiyle temizliğine ve ev işlerine devam

etmektedir (Bkz. Resim 4, 8 ve 9). Verilen görev temizlik yapmak gibi bir görev olmasına rağmen mutlak itaatle ve memnuniyetle vazifesini ifa etmektedir.

Pamuk Prenses yaşadığı sarayda temizlik yapmayı o kadar içselleştirmiştir ki ormanda kaybolduğu esnada ilk kez gördüğü bir evin içerisine korkusuzca girmesinin ardından tanımadığı kişilerin yaşadığı evi hemen temizlemeye başlar, o da yetmez, yemek yapar (16:40) (Bkz. Resim 9) (temizlik yapmak, yemek yapmak, beceriklilik). Yapılan bu işler neticesinde masal anlatıcısı Pamuk Prenses'i "...becerikli Pamuk Prenses..." (21:38) sıfatı ile ödüllendirmekte, onun yaptığı işlerle yüceltmekte ve rol model olarak izleyicilere sunmaktadır. Cüceler eve geldiğinde yemeği ve temizliği çok beğenirler (37:21) ve Pamuk Prenses'in "Kalmama izin verirsiniz ev işlerini ben yaparım, çamaşır, bulaşık yemek yeter ki kalmama izin verin." (38:10) (temizlik yapmak, yemek yapmak, hizmetçilik, ev işleriyle ilgilenmek) sözüyle cücelerin onayıyla birlikte cücelerin evinde kalmaya başlar.

"Süper kadın" metaforu, hayatın her alanında başarılı olması beklenen fiziksel güzelliği ile bakımlı, ev işlerini ve yemekleri en güzel şekilde yapan, çocuklarının bakımında kusur göstermeyen ve aynı zamanda çalışan bir kadın olarak adlandırılmaktadır. Süper kadın imgesinin, incelenen masalarda birebir olarak karşılığı bulunmasa da Pamuk Prenses ve Sindirella'nın sarayın temizlik işlerini yapması, yemekleri yapması, çamaşırları yıkaması, hizmetçilik yapması, elbiselerin söküklüklerini dikmesi, evdeki hayvanların bakımını yapması, bahçenin bakımı ile ilgilenmesi gibi birçok faaliyeti bir arada yapması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak prenseslerimiz bu durumdan en ufak bir şikâyet dahi etmemektedir. Topluma bu durumda nasıl davranılması gerektiğine dair bir rol model olmaktadır (!). Bu davranışlarıyla ancak çevrelerinden kabul gördüklerinden dolayı bu davranış kalıbını devam ettirmektedirler.

Resim 10. Prens Duvarın Üstünden Atlayıp Sarayın Bahçesine Girenken

Pamuk Prenses masalındaki erkeklik imajı dışarıda özgürce dolaşarak tanıdığı tanımadığı herkesle konuşabilmektedir. Prens, Pamuk Prenses'in evine kimseden izin almaya ihtiyaç duymadan duvardan atlayarak girebilmektedir (05:23) (Bkz. Resim 10). Buna rağmen kadının geceleri dışarı çıkmaması, yalnız çıkmaması, vaktinde geri dönmesi, tanımadığı kişilerle konuşmaması ise defalarca tekrar edilmektedir.

Bunun bir örneği Pamuk Prenses su kuyusundan su almaya gittiğinde prensi görünce hiç konuşmadan ve onu beğendiğini tavırları ile ona hissettirerek hemen evine kaçar, eve girdikten sonra da pencereden prense gülümser çünkü prensten hoşlanmıştır (05:26) ve artık evde olduğu için güvencedir (mekân olarak ev, yabancılarla konuşmamak). Buradaki verilen mesaj evde

oturmamanın başına kötü işler açabileceği, bu kötü durumlara da özellikle erkekler tarafından maruz bırakılabileceği şeklinde olduğu değerlendirilmektedir.

Temel Kategori 3: İtaatkâr Kadın ve Erkeğin Sorgulanamaz Otoritesi

Kadınlar ataerkil kuralların işlediği toplumsal bir düzende yaşamakta zorlanıyor olsalar da bu toplumsal baskıya karşı çıkmak o kadar kolay olmamaktadır. Bu hegemonik sistemde kadın olmak erkeğin otoritesini kabul etmekle eşdeğer kabul edilmektedir. İncelenen bu masalarda Pamuk Prenses ve Külkedisi yaşadıkları kötü günler neticesinde her türlü acıya alışmış, kendisine yapılan fizikî ve psikolojik baskılara rağmen hiçbir zaman karşı gelmeyen ve otoriteye mutlak itaat eden bir karakterdedirler. Bu masalarda çektiği acılar yüzünden harap olmuş Pamuk Prenses ve Külkedisi yüceltilmekte onların üvey anneleri ve üvey kardeşleri ise eleştirilmektedir. Diğer taraftan yaşadığı acılardan dolayı evden ayrılan kadınlar ataerkil söylem tarafından kabul görmemektedir. Pamuk Prenses üvey annesinin talimatıyla avcı tarafından öldürülmek için götürülüp daha sonra avcının insafa gelmesi neticesinde kaçması için serbest bırakılmıştır yani dolaylı olarak evden kovulmuştur (08:32) (otoriter erkek, itaatkâr kadın, eve bağlılık). Yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen evini terk etmeyen ve otoriteye karşı gelmeyen “itaatkâr kadınlar” ise mutlu sonla ödüllendirilmektedir. Sindirella saat gece yarısı 12’yi vurmadan önce balodan çıkar ve bu itaatinin karşılığını masalın sonunda mutlu sonla ödüllendirilerek almaktadır (55:03) (itaatkâr kadın, vaktinde eve dönmek, eve bağlılık).

İncelenen bu masalarda itaatkâr kadın imgesine karşılık bunun karşıt unsuru ve bu imgenin yeniden üretimini sağlayan otoriter erkek figürü vurgulanmıştır. Bu unsur masalarda kadın imgesindeki gibi doğrudan değil daha dolaylı bir anlatımla anlatılmaktadır.

Resim 11. Baloda Prensin Kadınları Kabulü

Sindirella masasında kralın evlenilecek yaşta kızları fermanla saraya toplaması, baloya gelen kızları prensin iki basamak yukarıda kabul etmesi, kızların önünde diz çökerek selamlamasını beklemesi (49:15) (Bkz. Resim 11), cücelerin hizmetçiliğini yapması karşısında cücelerin izin vermesi ile birlikte Pamuk Prenses’in onlarla yaşayabileceği (38:10), prensin Pamuk Prenses’i uyurken öpmesi (85:02) sahnelerinde kadının edilgen erkeğin ise etkin rollerde olduğu açık bir şekilde ortaya konulmakta ve erkeğin otoritesi bu şekilde sembolize edilerek kadının iradesi elinden alınmaktadır. Aynı zamanda kadını erkek karşısında meta konumunda göstermektedir (otoriter erkek, itaatkâr kadın).

Temel Kategori 4: Kadının Bağımsızlık Korkusu

Sindirella'nın baloda giyeceği kıyafetler evdeki sevimli hayvanlar tarafından hazırlanmaktadır. Hazırlanan bu kıyafeti gören kardeşleri kıskançlıklarından kıyafeti parçalarlar. Bu kez de bir peri tarafından Sindirella'ya baloya gitmek için gerekli olan her şey verilmektedir. Aynı şekilde Pamuk Prenses ormanda kaybolduğunda hayatını idame ettirebilmek için hiç tanımadığı yedi bekâr adamın evinde hizmetçilik yapma pahasına kalmayı, onların koruması altına girmeyi istemektedir. Bu sahnelerden çıkarılan ise kadının tek başına yeterli olamayacağı, hayatının her safhasında birilerine muhtaç yaşamak zorunda olduğu algısını oluşturmaktır. Böylece kadınların erkeklere bağımlı olmadan yaşayabilmesinin mümkün olmayacağı algısı küçük izleyici kitlesi olan çocukların bilinçaltına işlenmektedir.

Sindirella ve Pamuk Prenses, üvey anneleri ve üvey kardeşlerinden masalın farklı bölümlerinde eziyet, hakaret, duygusal şiddet görmelerine rağmen kendi bağımsızlıklarını gösterememektedir. Buna rağmen, bu şekilde baskılar altında olsalar da kendi evlerinde başkalarına bağımlı bir şekilde yaşamayı dışarıda bağımsız bir şekilde yaşamaya tercih etmektedirler.

Masalın sonunda Sindirella da Pamuk Prenses de henüz tanımadıkları prens ile evlenirler. Sindirella ve Pamuk Prenses annesinin yokluğu babasının ilgisizliği ile karşı karşıya kalan kızlar için prensin ilgisi sonsuz bir baş dönmesi yaratmıştır ve bu kavram *“çocuklukta doyumsuz kalan sevgi ihtiyacı, kendini bir başkasına bırakmaya yönelik pasif, ama potansiyel açıdan yıkıcı bir arzuya yol açan bir durum”* (Dowling, 1999, s. 82) şeklinde Sindirella kompleksi⁶ olarak literatürdeki yerini almıştır.

Temel Kategori 5: Kadına Atfedilen Duygusal İmgesi

İncelenen masalarda bu kategori şu sahnelerle işlenmektedir: Sindirella sabah uyanır uyanmaz yine rüya gördüğünü söyler, bunun üzerine dilek tutar ve şarkı söylemeye başlar (04:00) (pembe düş, rüya). Erkekler kral ve yönetici rollerinde görünmektedir. Kadınlar kraliçe de olsa prenses de olsa ev işleriyle ve çocuk bakmakla meşguldürler ve anaç rolleriyle ön plandadır. Yönetime herhangi bir müdahaleleri mümkün değildir. Pamuk Prenses masasında, kraliçe şatonun penceresinde nakış yaparken dışarıyı seyretmektedir ve aynı anda hayallere dalar (01:02). Pembe düşlere dalan kraliçe dik-katsizliği neticesinde aniden eline iğne batar ve yapmakta olduğu elindeki işlemeye kan bulaşır. Fakat eline iğne battığında kraliçenin canının yanmasına dair en ufak bir belirti göstermezken, elinden damlayan kana bakar ve iç çekerek *“Ah keşke benim de böyle kan gibi kırmızı dudaklı, kar gibi beyaz tenli siyah saçlı bir kızım olsa...”* şeklinde bir dilekte bulunur (anaç, duygusal). Burada, anne olmanın önemi vurgulanmaktadır. Anne olabilmek kadının kendi canından daha önemli olduğu sembolik bir anlatım dili ile sahnelenmektedir.

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. Dowling, C. (1999). Sindirella Kompleksi: Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu. (Selçuk Budak Çev.). Ankara: Öteki Yayınları.

Kadının duygusal, her an ağlayabilen, şefkatli, anaç ve sevecen özellikleri ön planda tutulmuştur. Kadına atfedilen bütün bu özellikler masalda ise yeniden üretilmektedir. Pamuk Prenses'in avcı tarafından ormana öldürülmek için götürülüp daha sonra dış sesin anlatımıyla "...masumluğuna, sevecenliğine dayanamaz ve Pamuk Prenses'e kıyamaz." (08:34) ve öldürmekten vazgeçer burada masumluk, sevecenlik hayat kurtarıcı olacak kadar önemli bir özellik olarak vurgulanmaktadır.

Resim 12. Pamuk Prenses Ormanda Kaybolduğunda Ağlarken

Pamuk Prenses ormanda kaybolduğunda; gündüz vakti ve ormanda kimse olmasına rağmen ağaçlardan, kuşlardan, dallardan korkar, kendini bir köşeden bir köşeye savurur ve en sonunda dayanamaz, oturduğu yerde ağlayarak kalakalır (09:34) (Bkz. Resim 12). Cücelerin evine yerleşen ve akşamları onlara yemek hazırlayan Pamuk Prenses, cüceler ondan yaşça çok fazla büyük olmasına rağmen merhametle ve sevecenlikle onları "Çocuklar haydi yeme-

ğe." diye çağırılmaktadır. Onlardan büyükmüş gibi tavır ve davranışlar sergileyerek onlardan daha olgun bir profil çizmektedir (anaç, sevecen, merhametli, narin, ağlamak).

Resim 13. Sindirella Elbiseleri Yırtıldığı İçin Ağlarken

Sindirella baloya gideceği elbiseyi hazırlayıp üvey kardeşleri ile beraber çıkacakken üvey kardeşleri Sindirella'yı hırsızlıkla suçlamaktadır ve büyük emekle hazırlanan elbiseyi paramparça etmişlerdir (42:01). Onu hırsızlıkla suçlamalarına rağmen Sindirella'nın ağzından en ufak bir kötü söz çıkmamıştır. Bu duruma en büyük tepkisi tek başına bir köşeye çekilerek içten içe ağlamak olmuştur (Bkz. Resim 13) (ağlamak, narin, duygusal, bağımlı, itaatkâr). Bu sahnede masalın kadınlara dayattığı ideoloji şudur: "Sen sesini çıkarma, evini ve kalbini temiz tut. Biri kurtarır." Bu anlayış ile kadın pasifize edilmekte, başına gelen kötü durumlardan kurtulması her zaman erkeğin onu kurtarması ile mümkün olacağı hususu vurgulanmaktadır. (Sezer, 2004, s. 54).

Temel Kategori 6: Kadın Korkusu

Masallardaki kötü kadın imajı yani "kötü kadını", Pamuk Prenses ve Sindirella'nın

üvey annesi rolünde görmekteyiz. Bu karakterlerde üvey anne ile öz anne arasında tam bir karşıtlık yaratılmaya çalışılmıştır. Üvey anne ne kadar olumsuz özelliklere sahipse öz anne bunun tam zıttı iyi özelliklere sahiptir. Bu özelliklerde gri alanlara yer bırakılmamıştır. Bu da izleyici kitlesinin iradesini hiçe saymak ve onlara seçim hakkı sunmamak anlamını taşımaktadır. Bu masallarda üvey anne her zaman kötülük tasarlayan, kıskanç, düzen bozucu, kurnaz olandır. Burada ikinci evliliğin tasvip edilmemesine yönelik bir gönderme de bulunmaktadır. Ataerkil söylemde üvey anne olan, ikinci evliliğini yapan kadın yadırganmaktadır. Kadın evliliğindeki tüm sıkıntılara katlanmalı ve asla evliliğini sonlandırmamalıdır. “Yuvayı dışı kuş yapar” söylemleriyle bu durum pekiştirilmekte bu sözün aksini düşündüğümüzde boşanmış kadın yuvasını bir arada tutamamış kadın olarak etiketlenmektedir. Fakat erkekler için ikinci evlilik erkekler için dışlanmanın aksine desteklenmektedir. Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalında krala halkın -ki halk burada toplumsal söylemi yansıtmaktadır- telkinleri bu durumu onaylar niteliktedir: “...*Sayın kralım, halkımıza yeni bir kraliçe, Pamuk Prenses’e de anne lazım.*” (01:30). İkinci evliliğini yapan erkek her zaman iyi baba rolünde iken kadın için bu durum üvey anne ve kötü kadın rolü olmaktadır.

Üveylik ve özlük durumlarındaki karşıtlık yalnızca anne üzerinden değil çocuklar üzerinden de kurgulanmıştır. Sindirella masalındaki üvey anne öz kızlarına iyi davranıldığı ölçüde üvey kızı olan Sindirella’ya kötü davranmaktadır. Sarayda oturmalarına rağmen Sindirella’yı hizmetçi olarak kullanmakta ve psikolojik şiddet uygulamaktadır. Herkesin davetli olduğu prensin balosuna üvey kızlarının hazırlanması için tüm çabasını harcayan üvey anne üvey kızının baloya gitmesine dahi izin vermemektedir. Pamuk Prenses masalında üvey anne kendisini kızı ile güzellik yarışına sokmaktadır ve onu kıskanmakta ve bu kıskançlığının ulaştığı son nokta olarak onu öldürtmeyi tasarlamıştır. Masalda kraliçenin Pamuk Prenses’e olan kıskançlığı şu şekilde ifade edilmiştir: “...*Gün geçtikçe güzelleşen Pamuk Prenses kötü kalpli kraliçenin canını sıkı-maya başlamış...*” (06:24). Üvey annenin yaşadığı bu kıskançlık sonucu Pamuk Prenses’i avcının aracılığıyla öldürtmek için ormana yollamış (08:26) fakat bu durumda başarılı olmayınca Pamuk Prenses’in evden uzaklaşması kıskançlığını dindirmemiş ve onu kırmızı bir elmayla zehirlemeye çalışmıştır (kıskançlık, kadın nefreti, kadın düşmanlığı). Bu durum, kadınlar arası rekabetin birbirinden nefret edecek şekle dönüşebileceği ve öldürmeye kadar varabileceğinin göstergesidir. Her iki masalda üvey anneler üvey kızlarını sevmediği gibi üvey kızların da üvey annelerinden bir sevgi beklentileri yoktur. Yaşadıkları bu sevgisizliği kabullenmişlerdir. Bu durum bir meşrulaştırma olarak değerlendirilmekte, topluma üvey anneden bir sevgi beklenilmemesi, zaten üvey kızlarını sevmeyeceği mesajı verilmeye çalışıldığının göstergesidir.

Masalın farklı kısımlarında üvey anneye yönelik sürekli olarak negatif tanımlamalar devam etmektedir: Masal anlatıcısı dış ses “...*Kibirli ve kötü kalpli üvey anne güzel Pamuk Prenses’in...*” (01:42), Cüceler: “Kraliçe acımasızdır, cadıdır, kötüdür, bütün büyüleri bilir, kendini görünmez yapabilir...” (36:01), dış ses “*Büyü yapan üvey anne çirkin kadına dönmek pahasına Pamuk Prenses’i öldürmeyi göze alıyordu*” (47:38) (bü-yücü, cadı, kötü, kadın nefreti, üvey anne, ikinci evlilik).

Masalın bir kısmında cücelerin arasındaki konuşmalarda Pamuk Prenses'in evde olmasıyla ilgili hoşnutsuzluğunu dile getirmek için kadınların tanımlanmasına ilişkin kullanılan söz şu şekildedir: “Sizi uyarıyorum kadınlara uyarsanız sizi çiğner geçerler.” (41:46) (kadın nefreti, kötü, kadın düşmanlığı).

Sonuç ve Tartışma

Çocukların gelişim süreçlerinde çok önemli bir argüman olan masallar renkli ve fantastik bir eğitim unsuru olarak çocuklara yüzyıllardır sunularak kullanılmıştır. Ataerkil düzen masalların çocuklar üzerindeki etkisinin farkında olacak ki toplumsal cinsiyetin üretilmesinde ilk yapıtaşlarından olma özelliğine sahip masalların içine ideolojilerini yerleştirmiş ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesinde masalları kullanmıştır. Bu çalışmada Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler ile Külkedisi: Sindirella masallarını konu alan çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet algısı ve rollerinin ataerkil söylem içerisinde nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymak amacıyla incelenmiştir. Bu iki çizgi film de kadının güzel olması, kadın korkusu, itaatkâr kadın modeli ve kadının bağımsızlık korkusu stereotipleri ataerkil bir söylemle toplumun egemen dili üzerinden kurgulanarak sunulmuştur.

İncelenen bu çizgi filmler toplumsal bilincin yansıması olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra masallar fantastik ve sevimli olarak oluşturulan karakterler sayesinde toplum tarafından masum olarak değerlendirilmektedir. Ebeveynler tarafından şartsız kabullerle çocukların zihinsel ve sosyal gelişimlerinde yardımcı olması açısından önemli bir argüman olarak kullanılmaktadır.

Bu türden çizgi filmlerde kurgulanmış toplumsal cinsiyet algısı çocuklar üzerinden dizayn edilmeye çalışılmaktadır. Ataerkil söylemlerle kadına ait özellikler yeniden belirlenmektedir. Kadınların belirlenen bu özelliklerin dışına çıkmasına izin verilmemekte ve kadınları toplumun kalıp yargılarına hapsetmektedir. Bu bağlamdan değerlendirildiğinde, Foucault'nun panaptikon benzetmesi toplum tarafından dayatılan gizli baskıyı simgelemektedir (Foucault, 2000, s. 2). Bu gizli baskı yalnızca sınırları belirlemekte kalmayıp, belirlenen özellikler ile, kadını biçimlendirip o kılıfa girmeye zorlamaktadır. Özgünlüğe ve farklılığa yer verilmeyen tek tipleştirme modeli ile de kadını ve dolaylı olarak toplumu dizayn etme çabası görülmektedir.

Bu çalışmada açıkça görüldüğü şekliyle ataerkil söylemlerin yerleştirmeye çalıştığı ideolojilerden bir tanesi kadının ev işleriyle meşgul olması gerektiği ve kadının mekânının ev olmasıdır. Bu söylemin altında yatan gizil gerçek ise kadının özgürleşmesine engel olmak ve kadını erkeğe bağımlı bir nesne konumunda tutmaktır.

Toplumsal cinsiyet algısının neden kadınlar üzerinden kurgulandığı ve erkeğin çıkarlarına hizmet ettiği konusuna açıklık getirmek için odaklanılacak unsurların başında

tabakalaşma ve iktidar ilişkileri gelmektedir. Erkeğin dünyaya gelmeden almış olduğu toplumsal statü sayesinde güç ilişkileri açısından toplum tarafından daha önde konumlandırılmıştır. Bu verili meşru otorite sayesinde erkek, kadınlar üzerinden iktidar kurmakta ve aralarındaki eşitsizlik mesafesini bu şekilde daha da arttırmaktadır. Toplumun dayattığı baskıcı davranış modelleri arasında sıkışan kadın ise bu davranış kalıplarını içselleştirmekte ve kendini erkeğe bağımlı hissetmektedir. Çalışmamızda belirtildiği gibi kendisine dayatılan bu sınırların dışına çıkmak isteyen kadın tipi kötü kadın olarak nitelendirilmekte ve yaptığı bütün kötülükler cezasız kalmamaktadır. Sembolik olarak kadının özgür iradesini elinden almayı ve onu bağımlı hale getirmeyi amaçlayan ataerkil toplum, ortaya koyduğu bu karakterlerle çocukları belli davranış kalıbına sokarak gelecek nesilleri bu şekilde yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada yapılan analizlerden; masalların, sosyal öğrenmeye en açık grup olan çocuklar üzerinde toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesinde son derece etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Abisel, N. (1994). Nasıl Yaşıyor, Nasıl Düşlüyoruz? Yerli Filmlerin Kurmaca Dünyasında Demokrasi. O. Onaran, N. Abisel, ve L. Köker (Düzenleyen) içinde, *Türk Sinemasında Demokrasi Kavramının Gelişmesi* (s. 74-132). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ahıska, M. (1999). Genç Olmayan Gençler Üzerine Bir Deneme. *Defter Dergisi* (37), 11-19.
- Akın, A., ve DEMİREL, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi (Concept of Gender and Its Effects on Health). *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi Halk Sağlığı Özel Eki*, 25 (4), 73-82.
- Alkan, A. ve Çakır, S. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar. F. Alpkaya, ve B. Duru (Düzenleyen) içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 197-239). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Beauvoir, S. (1997). *Kadın İkinci Cins 1: Genç Kızlık Çağı* (B. Onaran, Çeviren). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bee, H., ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi* (O. Gündüz, Çeviren). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bilican Gökkaya, V. (2015). Ahtapot Kadınlar: Aile Ve İş Yaşamı Kısırcısındaki Kadınlar Ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10 (10), 233-248.
- Cesur, S. ve Paker, O. (2007). Televizyon ve Çocuk. Çocukların Tv Programlarına İlişkin Tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (19), 106-125.
- Cihangir, S. ve Demir, Y. (2003). 3-6 Yaş Çocuklarının Anne-Babalarının Televizyon İzleme Özellikleri. İzmir, Kuşadası: OMEP Dünya Konsey Toplantısı.
- Connel, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (C. Soydemir, Çeviren). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Cressell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry ve Research Desing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çalışır G. ve Okur Çakıcı F. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sosyal Medyada Kurulan Benlik İnşasının Temsili. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 10 (10), 267-290.
- Deaux, K. (1987). Putting Gender Intı Context: An Interactive Model of Gender-Related Behavior. *Psychological Review*, 94 (3), 369-389.
- Delphy, C. (1999). *Baş Düşman Patriyarkının Ekonomi Politiği* (H. Öz, ve L. Aykent, Çeviren). İstanbul: Saf Yayıncılık.
- Dennison, B., Russo, T., Burdick, P., ve Jenkins, P. (2004). An Intervantion to Reduce Television Viewing by Preschool Children. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 158 (2), 170-178.
- Dewey, J. (1996). The Collected Works of John Dewey: *The Electronic Edition* (A. Hickman, Düzenleyen). L.A.: Intelext Corporation.
- Dowling, C. (1999). *Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu* (S. Budak, Çeviren). Ankara: Öteki Yayınları.
- Ekici, A. (2007). *1980-1990 Arası Türk Sinemasında Kentsel Ailede Kadının Konumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Foucault, M. (2007). *Özne ve İktidar* (O. Akınhay, ve I. Ergüden, Çeviren). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Franzoi, L. (1996). *Social Psychology*. Dubuque: IA Brown ve Benchmark.
- Göçęün, Ö. (2004). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi 2. Cilt*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Güzel, B. (2015). Lysistrata: Kadının Antik Yunan Toplumundaki Yeri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (10), 505-522.
- Hall, S. (1998). Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler içinde, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi* (G. Seçkin, ve Ü. H. Yolsal, Çeviren). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hans, G. (2006). *Kadın Psikolojisi* (K. Şipal, Çeviren). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Illich, I. (1996). *Gender* (A. Fethi, Çeviren). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Junk, K. G. (1996). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri/Konferanslar* (K. Şipal, Çeviren). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Lips, H. M. (2001). *Sex and Gender: An Introduction*. California: Mayfield Publishing Company.
- Lorber, J. (1994). The Construction of Gender, In *Reconstructing Gender: A Multicultural Antology*. New York: Sage.
- Merriam, H. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (S. Turan, Çeviren). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2011). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1-2* (S. Özge, Çeviren). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Propp, V. (2001). *Masalın Biçimbilimi* (M. Rifat, ve S. Rifat, Çeviren). İstanbul: Om Yayınları.
- Saydam, M. B. (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Scott, W. J. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz* (A. T. Kılıç, Çeviren). İ-

tanbul: Agora Yayınları.

- Sezer, M. Ö. (2004). *Masallarda Toplumsal Cinsiyetin İşlenişi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Şirin, M.R. (2006). *Televizyon Çocuk ve Aile: Yeni Çocukluğun Televizyon Sarmalı*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türmen, T. (2003). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı. *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın* (s. 3-17) içinde, Ankara: HÜKSAM Yayınları.
- Wharton, A. S. (2009). *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*. Chichester: Blacwell Publishing.
- Yağan Güder, S. (2014). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Yıldırım, E. (2008). *Çocuk ve Televizyonda Şiddet: 5 Yaşındaki Çocukların Anne-Babalarının Televizyondaki Şiddetin Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Zoonen, L. (1997). *Feminist Media Perspectives*. University Of Wasl.

Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği

Syrian Female Refugees and Poverty: The Case of Malatya

Canan Coşkun¹

Öz

Suriye’de 2011 yılının Mart ayından itibaren başlayan şiddet, insan hakları ihlalleri, iç savaş, küresel güçlerin müdahalesi ya da diğer risklerden dolayı 10 milyondan fazla Suriyeliyi zorunlu kitlesel bir göç hareketine zorlamış ve bu durum insanî bir trajediye dönüşmüştür. Suriye’deki iç savaş hem Suriyeliler’in kendi evlerini, yurtlarını terk etmelerine sebep olmuş hem de küresel çapta bir sığınmacı (mülteci) sorununun doğmasına sebep olmuştur. Türkiye 29 Nisan 2011’de Suriyeli sığınmacıları (mültecileri) kabul etmeye başladı ve Türkiye sığınmacılar için “açık kapı politikası”nın geçerli olacağını duyurdu.

Türkiye sayıları önemli ölçüde artmış olmasına rağmen Suriyeli sığınmacıları kabul etmeye devam etmektedir. Ekim 2015’e kadar Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHRC) Türkiye’de 2 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli olduğunu bildirmiştir. Sığınmacıların yaklaşık yüzde 80’ini kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye’de kırk bin Suriyeli bebek doğmuştur. Bu göç dalgası Türkiye başta olmak üzere Suriye’ye komşu olan birçok ülkeyi demografik, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Göç fizikî mekân değişimi gibi dar bir değişim algısının ötesinde sosyo-ekonomik, sosyal adaptasyon, sosyal bütünleşme, dil ve yaşam tarzı, kültürel, ideolojik, politik sistemin değişikliğini içermektedir. Bu makale Türkiye Malatya’da yaşayan Suriyeli kadın sığınmacıların gündelik hayat deneyimlerini Pierre Bourdieu’nun sosyolojik kavramları (Alan -Habitus- Sermaye, Kültürel Sermaye, Strateji) ile incelemektedir. Örneklem olarak hem Malatya’da yaşayan Suriyeliler hem de Malatya Beydağı Konaklama/Misafirhane Tesisi (MABEK)’nde yaşayan Suriyeli sığınmacıların katılımlı bir gözlem metodu ve doküman incelemeleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Yerleşik bir kültürün olduğu bir topluma kısa bir sürede aniden kalabalık bir göçmen kitlesinin gelmesi gündelik hayatı nasıl etkilemektedir?

¹ İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi ve Milli Eğitim Bakanlığı’nda Öğretmen

Sığınmacılar yabancı oldukları şehirde yaşama tutunmak için neler yapmaktadırlar? Son olarak bu yazı ilişkisel sosyoloji diye adlandırılan ilişkisel bakış açısı aracılığıyla Suriyeli kadın sığınmacılar ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi analiz eder.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, Zorunlu göç, Mülteci, Sığınmacı, Misafir, Ev sahibi, Suriyeli kadın Sığınmacılar, Alan- Habitus- Sermaye, Kültürel sermaye, Strateji, İlişkisel Sosyoloji, Yoksulluk

Abstract

More than 10 million people have fled from Syria because of severe human rights abuses, civil war or other risks, in their own country since the start of the conflict in 2011. The civil war in Syria has displaced vast numbers of Syrians from their homes and communities. Turkey started to accept Syrian refugees on April 29, 2011. Turkey then announced that it would apply an “open door policy” for these refugees. Turkey has continued to accept Syrian refugees even though their population has dramatically increased. By October 2015, The United Nations High Commission on Refugees (UNHCR) reported that there were more than 2 million Syrians registered in Turkey. About 80 percent of the refugees are women and children. Forty thousand Syrian babies were born in Turkey and increasing.

What is more, this article explores the experience of Syrian female refugees who are living in Malatya, Turkey through (field, habitus, capital, cultural capital) the sociological conceptual tools of Pierre Bourdieu. Finally, this paper presents and analyzes the relation between poverty and Syrian female refugees through ‘relational perspective’ so-called ‘relational sociology’.

Key Words: Migration, International Migration, Forced Migration, Refugee, Guest, Host, Syrian Female Refugees, Field- Habitus- Capital, Cultural Capital, Relational Sociology(RS), Poverty

*Söyleyin dağlara rüzgârlar yurdundan sürgün çocuklara
Düşmesin kimse yılgınlığa, geçit vardır yarınlar
Göç yolları göründü bize, görünür elbet göç yolları
Bir gün gelir döner tersine dönülür elbet
En büyük silah umut etmek, yadigâr kalsın size
Yol verin kanatlı atlara, sürgünden dönen çocuklara
Ateşler yakın doruklarda, geçit vardır yarınlar
Dağılsak da göç yollarında, yarın bizim bütün dünya.*

Murathan Mungan/Göç Yolları

Giriş

Rab, Kâbil'e Hâbil'in nerede olduğunu sorduğunda, Kâbil öfkeli bir biçimde bir başka soruyla yanıt verir: "Ben kardeşimin bekçisi miyim?" Kâbil'in yanıtı içten ve samimidir ancak bu yanıtta etik eksiktir. Sadece ontoloji vardır: "Ben benim ve o da o. Biz ontolojik olarak ayrı varlıklarız" (Levinas, 2003, s. 248). "Kardeşimin bekçisi miyim?" sorusundaki sorumluluğun reddine benzer şekilde bugün birçok kişi için ötekinden-başkasından, komşusundan, mülteciden, sığınmacıdan, yabancıdan, göçmenden, kadından, yoksuldan, işsizden sorumlu olmak tahammül edilemez görülmektedir. Bu tahammülsüzlüğün önemli kaynaklarından biri Batı düşüncesinin bir çeşit "ötekileştirme" aracılığıyla kendini var etmesidir. "Biz" ve "onlar" ayrımı neticesinde oluşan "öteki" üzerinden kendini inşa eden Batı, insanının tavır alış ve tutumlarını da bu yönde etkilemektedir. Kendi ihtiyaçları doğrultusunda göç uzun yıllar boyunca Batı için tatmin ve mutluluk kaynağı iken artık şimdilerde istikrarsızlık ve güvensizlik kaynağı olarak görülüp algılanmaktadır. Bu bakış açısındaki değişim Batı'nın pragmatizmini ve yabancıdan Batı tarafından aslında nasıl algılandığını yansıtmaktadır. Bu olumsuz tavra rağmen bugün göç olgusu ve sığınmacılar Batı'nın bir gerçekliği haline gelmiştir.

Türkiye ise Suriye'den gelen göçlere karşılık Batı'nın aksine bir politika izlemektedir ve Suriyeli sığınmacıları kabul etmeye devam etmektedir. Dolayısıyla artık Türkiye'de göç ve mülteciler gündelik yaşam pratiklerini etkileme gücüne sahip toplumsal bir olgudur. Bu çalışma Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların toplumsal hayattaki yeri ve gündelik hayatları mercek altına alınacaktır. Böylece gündelik hayatın rutin, alışıla geldik, tanıdık, tekrar edilen nitelikte olan ve fark edilemeyen yönlerine ayna tutmak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla "Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği" adlı çalışmamız ile sığınmacıların mevcut sorunların kaynağı olarak algılanmasını ortadan kaldırmak ve Malatya iline göç eden kadın sığınmacıların göç sonrasında

karşılaştıkları yoksunluklarla nasıl başa çıktıklarını açığa çıkarmak hedeflenmektedir. Bu çalışmada hem Malatya ilinde hem de bir konteyner kent olan Malatya Beydağı Konaklama Tesislerinde (MABEK) yaşayan sığınmacıların katılımlı gözlem tekniği ve doküman incelemelerinden elde edilen veriler kullanılarak göç olgusu Suriyeli sığınmacı kadınlar ve yoksulluk açısından ele alınmıştır.

Günümüz Modern Dünyasında Sığınmacılar: Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Geliş Süreci

Günümüz dünyası modern bir dünya olarak tanımlanmaktadır. Peki, modern olmak nedir? Günümüz toplumunu bizden daha önceki insan toplumlarından daha modern kılan özellik ya da özellikler nelerdir? Bauman moderniteyi; bahçıvanlık metaforuyla açıklamaktadır. Nasıl ki bahçıvan bahçeyi zararlı otlardan arındırarak, çiçekleri budayarak düzlerse modern uygarlık aynı bahçıvanın yaptığı gibi toplumda benzer şekilde farklı olanın ayrık olana tahammül edememesi, dışlaması, reddetmesi, yok etmesi yani yabancıyı bir düşman olarak görmesi ve holokost (soykırım) yaptığını dile getirmiştir (Bauman, 2003, s. 65-75). Bu tahammülsüzlüğün bir yansıması olarak modernliğin temsilcisi Batı toplumunda ötekine tahammül etmenin tam zıddı olan soykırımlar, etnik temizlikler ortaya çıkmaktadır. Ancak aynı zamanda tahakkümünü ve düzleştirici etkisini daha kabul edilebilir kılmak için dili bir araç olarak kullanmaktan da kaçınmamaktadır. Örneğin etnik temizlik kavramına baktığımızda olumlu, güzel, kabul edilebilir bir kavram olan “temizlik” kavramının kullanımı ile “ötekine” yapılan soykırımın meşru ve makul gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. Burada insani ilişkiler, bir sorumluluk ve ahlâkîlik temelinde değil değişim ve dönüşüm çerçevesinde (sorumluluğun ve ahlâkî davranışın bir fiyatının olup olmadığı hesap edilerek) tekrarlanıyorsa hem moderniteyi hem de modern refah toplumunu bir sanık sandalyesine alıp sorgulamamız gerektiğini gösterir. “Ben fakirleri, göçmenleri, sığınmacıları doyurmak ya da barındırmak zorunda mıyım?” sorusu modern refah toplumlarında sıkça karşılaşılan bir yakındır. Bauman bu soruyu şöyle cevaplar: “Elbette ben kabul etsem de etmesem de kardeşimin bekçisiyim ve kardeşimden sorumluyum. Kardeşimin iyiliği benim ne yaptığuma ya da neyi yapmaktan geri durduğuma bağlıdır. Ben ahlâklı biri olduğumdan dolayı bana bağımlı olduğunun farkında olarak sorumluluğumun bilincinde olmalıyım. Niçin bunu yapmam gerektiğine dair sayısız nedenlerim vardır; ancak sorumluluğumu reddedersem ne kadar ahlâklı olabileirim ki?” (Bauman, 2003, s. 100-101).

Bu bağlamda Suriye'den Türkiye'ye yoğun nüfus akışıyla ortaya çıkan Suriyeli sığınmacılar sorununa baktığımızda bu sorunun sadece Suriyelileri ilgilendirmediği görülmektedir. Toplumsal, ekonomik ve politik yönleriyle etkili sonuçlar doğuran Suriye'den gelen “zorunlu, kitlesel, düzensiz dış göç”² Türkiye'nin tüm olanaklarıyla üstesinden gelmeye çalıştığı önemli küresel bir sorundur. Günümüzde Türkiye'de

2 Ülkesinde can ve mal güvenlikleri bulunmayan, her an ölümlerle karşı karşıya yaşamak durumunda olan ve bu duruma katlanamayarak başka bir ülkeye toplu olarak göç eden Suriyeliler'in durumunu göç tanımlamaları ışığında zorunlu, kitlesel dış göç olarak adlandırabiliriz.

bulunan sığınmacı sayısının 2 milyona ulaştığı bilinirken, bu sayının nerede son bulacağı ise henüz kestirilememektedir.³ Suriye’de 2011’de Mart ayında başlayan ve hâlâ devam eden iç savaş, şiddet, zulüm, toplumsal tahammülsüzlük, toplumsal kargaşa ve karışıklıklar neticesiyle milyonlarca Suriyelinin Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelere zorunlu, kitlesel, düzensiz dış göç etmesine sebep olmuştur. Suriye’de yaşanan insanî krizin büyümesi sonucunda ilk Suriyeli sığınmacı⁴ geçişi 300-400 kadar Suriyeli vatandaşın 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenmesiyle başlamıştır.⁵ “Açık kapı politikası” çerçevesinde Türkiye’ye giriş yapan ilk göç kafilesiyle birlikte Suriyeli sığınmacılar ile tanışan Türkiye, savaş mağduru bu sığınmacıları “misafir”⁶ olarak tanımlamıştır. Türkiye’de 10 şehirde kurulan 25 geçici “Barınma Merkezi”⁷ nde 258 bin 572 Suriyeli sığınmacıya

3 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK-UNHCR) son raporuna göre 2015 yılının sonuna kadar yüzde ellisinden fazlası kadın ve çocuk olan 2 milyondan fazla kayıtlı, kayıt aşamasında olan Suriyeli mülteci Türkiye’ye girmiştir. Ayrıca Türkiye’de doğan Suriyeli bebeklerin sayısı da 40 bin civarı kadar olduğu tahmin edilmektedir. Haziran 2015 verilerine göre 4 milyon 13 bin Suriyeli mülteci konumundadır. Bunlardan 1 milyon 805 bin 255’i Türkiye’de; 1.191.451’i Lübnan’da; 627.295’i Ürdün’de; 246.836’sı Irak’ta; 133.619’u Mısır’da ve az sayıda da diğer ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ülkelerin göç politikalarını düzenleyen ve yöneten bir kurumdur. Adından da anlaşıldığı gibi güvenlikle ilgilidir. Komiserlik teriminin kökenine bakıldığında güvenlikle ilişkili bir terminolojiyi temsil etmektedir. Dolayısıyla mültecilerin sorunlarına ilişkin köklü çözümler sunma imkânı çok azdır. Çözüm için ekonomik, siyasal, toplumsal, hukuksal ve sosyal değişim ve dönüşümler çerçevesinde iyileşmelerin yapılması gerekir.

4 Mülteci – sığınmacı ve geçici korunma statüsü altındaki Suriyeliler’i ifade etmektedir. Her mülteci göçmendir fakat her göçmen mülteci değildir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK-UNHCR) Birleşmiş Milletler 1951 yılında Cenevre’de yapılan bir toplantı sonrasında “mülteci” kavramını şöyle tanımlanır: 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşlığı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönmeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir. Sığınmacı ise; ırkı, dini, milliyeti, tercihleri, toplumsal bir gruba üyeliği veya siyasi nedenlerle baskıya uğrama ihtimali olan, kendi ülkesi dışında bulunan ve vatandaşlığı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen, istifade etmek istemeyen, ülkesi dışında bulunuyorsa ülkesine dönmeyen veya dönmek istemeyen yabancıdır. Yani mülteci hukuken statüsü kabul edilmiş bir yabancıyı ifade ederken, sığınmacı mültecilik statüsü incelenen ve bu sebeple kendisine geçici koruma sağlayan kişiyi ifade etmektedir.

5 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:4. Aralık 2013. Ankara

6 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’nde imzası bulunan Türkiye, coğrafi sınırlama ilkesi dolayısıyla Avrupa dışından gelen sığınmacılara mültecilik statüsü verememektedir. Mültecilerin haklarının Birleşmiş Milletler’in 1967 protokolüyle düzenlenmiştir. Türkiye ise 1967 protokolünü çekinceli olarak kabul etmiş, sözleşmesinin birinci maddesine çekince koyarak coğrafi sınırlamada bulunmuştur. Mevzuata göre mülteci Avrupa menşilli bireyleri kapsamaktadır. Uluslararası hukukta “misafiri” tanımlamasının karşılığı bulunmamasından dolayı Nisan 2012’de yayımlanan genelge ile Suriyeliler’e “geçici koruma” statüsü verilmiştir. 2014 tarih ve 6458 sayılı “Yabancılar ve uluslararası Koruma Kanunu”nun “Geçici Koruma” başlıklı 91. maddesi; “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen ve sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Diyerek geçici korumaya yasal dayanak oluşturmuş ve geçici korumanın ayrıntılarının Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceğini belirtmiştir. 6458 sayılı kanunun yukarıda belirtilen maddesine dayanarak çıkarılan “Geçici Koruma Yönetmeliği” 22 Ekim 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile Türkiye, Suriye uyruklu yabancılara; açık sınır politikası ile ülke topraklarına koşulsuz kabul; geri gönderme ilkesinin istisnasız uygulanması, ülkeye kaçak giriş nedeniyle cezalandırılmama ve gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması hususlarını garanti ederek “geçici koruma” sağlanmıştır. Suriyeliler’e sağlanmış olan bu geçici korunmanın sonlandırılmasına ise Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

7 Barınma Merkezinde (diğer isimleriyle Kamp, misafirhane, çadırkent ya da konteynerkent) kalan Suriyeliler’in eğitimden sağlığa, gıdadan barınmaya kadar her türlü ihtiyaçları barınma merkezinde karşılanmaktadır.

ev sahipliği yapmaktadır. Göç eden Suriyeliler 'in %85'i ise kamp dışında yaşadığı bilinmektedir. 2011- 2016 tarihleri arasında yani beş yılda Türkiye'ye göç eden Suriyeli sığınmacıların sayısının giderek artması⁸ ve misafirlik sürelerinin uzaması, Türkiye'yi adeta bir mülteci ülkesi konumuna taşımıştır. Suriyeli sığınmacıların giderek artan sayıları ile birlikte, misafirlik sürelerinin belirsizliği Türkiye açısından çözüm gerektiren yeni sorunlara kaynaklık etmektedir. Söz konusu sorunlar, Türkiye'nin uluslararası boyutta yeterli ekonomik destekten yoksun olması nedeniyle⁹, başta imkânları zorlayan ekonomik sorunlar olmak üzere, toplumsal, kültürel ve insanî boyuttaki sorunlar şeklinde kategorize edilebilir. Bugün, göçün başladığı ilk dönemlere kıyasla, göçün ekonomik, toplumsal ve kültürel sonuçları daha kapsamlı boyutlara ulaşmış durumdadır. Göçün başladığı ilk aylarda sığınmacı sayısının daha az olması ve Suriye'deki çatışmalara karşı duyarlılığın daha canlı olması gibi sebeplerle mevcut kaynaklarla ihtiyaçların üstesinden gelinebilmiştir. Ancak geçen zaman içerisinde sığınmacıların beraberlerinde getirebildikleri maddî birikimlerinin tükenmesi ve sayılarıyla birlikte ihtiyaçların da artması, bugün hem maddî hem de manevî açıdan devletin ve yerel halkın imkânlarını zorlamaktadır. Ayrıca göç etmeye hazır olmayanların, zorunlu göçe maruz kalanların, göçün getirdiği zorluklara hazır olmaması da göç edenlerin durumlarının daha kötüye gitmesine sebebiyet vermiştir.

Göç olgusuna sebep olan bu durumu daha iyi anlamamız için öncelikle yapılması gereken şey Türkiye içerisinde varlığını sürdüren Suriyeli göçmen bireyleri (sığınmacıları) kategorize etmeye çalışmaktır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Göçün ilk yıllarında rejim yanlısı ve muhalif göçmenlerden oluşan siyasî temelli göç edenler; planlı şekilde göç edip maddî sermayelerini yanında taşıyan ve ekonomi-sosyal sermayelerini Türkiye'de dönüştürebilen sosyal ve ekonomik temelli göçmenler; akabinde hayatlarını kurtarmak için kaçarak Türkiye'ye geçen ve sosyo-ekonomik sermayeleri düşük olan göçmenler, sonrasında Hristiyan, Müslüman, Alevi, Sünnî, Ezidi vb. dinî ve mezhepsel ayırım neticesinde göç edenler devamında Arap, Türkmen, Kürt, Ezidi vb. etnik temelli göç edenler, DEAŞ teröründen kaçan göçmenler, ayrıca Irak Savaşı'ndan Suriye'ye yerleşen Iraklılar da Suriye'den Türkiye'ye göç etmişlerdir. Son olarak da 40 binden fazla Suriyeli bebeğin Türkiye'de doğduğu tahmin edilmekle birlikte göç neticesiyle gelen ve sayıları giderek artan çok fazla Suriyeli olduğu bilinen bir gerçekliktir. Bu çerçevede, konuyla ilgili çalışmalara baktığımızda daha çok ekonomik sorunlarla birlikte, toplumsal uyuma, kültürel farklılaşmalara ve yerel düzeydeki algılara dönük

8 Türkiye'de sığınan Suriyeliler'in, eğitim, sağlık gibi sosyal haklardan yararlanmaları, suçla karışanların takibi için 2013 yılında biyometrik kimlik çalışması başlatıldı. AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) koordinasyonunda yürütülen çalışmada parmak izi, kimlik ve ikamet bilgileri alınan 2 milyon 138 bin 977 Suriyeli'ye biyometrik kimlik verilerek kayıt altına alındı. Resmi kayıt altına alınan Suriyeliler'e "geçici koruma statüsü" de verilmiş olundu.

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-2011den-bu-yana-2-1-milyon-suriyeli-multeciye-8-milyar-dolar-harcadi-40007235> (Erişim tarihi: 06.02.2016)

9 Türkiye Nisan 2011- Aralık 2015 verilerine göre, göçmenler için 8 milyar dolar harcama yapmıştır ve yapmaya da devam etmektedir. Buna karşın resmi verilere göre Birleşmiş Milletler ve Avrupa ülkelerinden gelen yardım miktarı sadece 418 milyon dolar civarındadır. (T.C. GSMH'sinin % 0, 21, Milli Gelirine göre en çok insanî yardım yapan ülke)

sorunların öne çıkarılması rastlantısal değildir. Suriye’den göç ile birlikte, özellikle kamplarda konumlandırılan sığınmacıların insanî şartlarda yaşamasını temin etmek amacıyla Türkiye önemli bir ekonomik külfet altına girmiştir. Ayrıca kamp dışında yaşayan sığınmacıların ekonomiye dolaylı yollardan etkileri de tartışılmaktadır. Bu anlamda Suriyeliler ‘in ekonomik alandaki etkilerine genel olarak bakıldığında risk ve fırsatların iç içe geçtiği bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu etkilerden en önemlileri; alternatif işgücü nedeniyle ücretlerde yaşanan düşüşler, Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu illerdeki kira artışları, işsizlik oranlarındaki yükselişler, enflasyona olumsuz etkileri, kaçak işçi oranlarındaki artış, haksız rekabet algısı ve yerel halkın iş fırsatlarının azalması bağlamında sığınmacıları sorumlu tutması gibi sorunlar ifade edilmektedir.

Barınma Merkezlerindeki Suriyeliler Afad 13.04 2015

SIRA	İL	SURİYELİ SAYISI
1	ŞANLIURFA (5 Barınma Merkezi)	102.106
2	GAZİANTEP (5 Barınma Merkezi)	49.346
3	KİLİS (2 Barınma Merkezi)	36.549
4	KAHRAMANMARAŞ (1 Barınma Merkezi)	17.295
5	HATAY (5 Barınma Merkezi)	15.071
6	MARDİN (3 Barınma Merkezi)	13.792
7	ADANA (1 Barınma Merkezi)	11.030
8	ADIYAMAN (1 Barınma Merkezi)	9.8881
9	OSMANİYE (1 Barınma Merkezi)	9.187
10	MALATYA (1 Barınma Merkezi)	7.579
	TOPLAM (25 Barınma Merkezi)	257.625

Bu korunma (barınma) merkezlerinden 19’u çadırkent, 6’sı ise konteynerkentten oluşmaktadır.

İlişkisel Sosyoloji Açısından Göç ve Suriyeli Kadın Sığınmacılar

Sosyolojinin içerisinde yeni bir alan olan “ilişkisel sosyoloji” (Powell ve Depelteau,

2015, s. 15-16) toplumsal hayatın toplumsal ilişkileri inceleyerek araştırılması ile ilgilidir. Toplumsal olguları tarihin belli bir alanında var olan ve bireylerden ayrı bir gerçekliğe sahip olarak değil; bütüncül bir bakış açısıyla ve bireyci eğilimlerine karşı toplumsal ilişkilere odaklanmaktadır. İlişkisel sosyoloji ne sadece yapıyla ne de sadece faille ilgilenir. İndirgemeci anlayıştan kaçınır. Toplumsal olguları yapıların veya aktörlerin bir sonucu olarak açıklanması gerektiği değil ikisi arasındaki ilişkinin araştırılmasına ve açıklanmasına odaklanır (Emirbayer, 1997, s. 281-317). İlişkisel, sermayeleri, bireyleri, örgütlenmeleri ve hatta ulusları eylemlerini kişisel bilinç veya doğrudan temas ya da denetimin ötesinde biçimlendiren geniş ilişki ağları açısından bağımsız bilimler olarak kavramsallaştırmak demektir (Bourdieu, 2015c, s. 48). Tarihsel, toplumsal ve siyasî gelişmeler çerçevesinde süreç ekseninde yapıların-kurumların ve bireylerin-aktörlerin etkileşimiyle gerçekleştirdiği ilişki yumakları ilişkisel sosyolojinin merkezî kavramını oluşturur. Dolayısıyla göçün kadın üzerindeki etkisinin ilişkisel incelemesinde sığınmacı durumundaki kadın sadece fail-birey olarak ele alınıp irdelenmediği gibi sadece yapının bir durumu olarak yapıyla-kurumla da irdelenemez. Çünkü bu bize gerçeği ifşa ettiremez. Sığınmacı durumundaki kadının fail olarak yapıyla tarihsel, kültürel bağlamı arasındaki etkileşim sonucundaki ilişkilere bakılarak ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir.

İlişkisel sosyoloji bakış açısıyla sığınmacı olgusuna baktığımızda öncelikle bu probleme etki eden ve bu problemi doğuran göç kavramını sorgulamak gerekir. Çünkü göç, ilk başlarda bir yer değiştirme (coğrafi mekân değiştirme) hareketi olarak değerlendirilse de, göçün nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte, bireyler ve topluluklar üzerinde geniş çaplı değişim ve dönüşümler yarattığı bir gerçektir. Bu nedenle sosyo-kültürel bir hareketlilik olarak göç, bir sosyo-ekonomik sistemden diğerine, bir kültürel örüntüden diğerine geçmeyi de içermektedir. Yani göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin yanı sıra sosyal, ekonomik, kültürel ve politik boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Bayhan, 1997, s. 78-193). Göçle, içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye giren insanlar, yeni çevrelerinde değişimlere neden oldukları gibi, kendileri de değişmektedir (Durugönül, 1997, s. 95-100). Göç olgusunun küresel bir niteliğe büründüğü, hızlandığı ve çeşitlendiği bu nedenle de birçok ülkenin sadece tek tip göçle değil, işgücü göçü, mülteci - sığınmacı veya kalıcı yerleşim gibi sorunlarla da uğraştığı bilinmektedir (Castles, Hass ve Miller, 2013, s. 10-14). Bu sorunlar daha önceleri ele alınırken göçün ana aktörü olarak erkek kabul edilmekte ve kadının erkeği takip ederek göç ettiği ve göç eden erkeğin gittiği ülkede iş bulduktan sonra eşini ve çocuklarını da yanına alarak göç döngüsüne dâhil olduğu kabul edilmekteydi. Bu nedenle kadınlar aile, erkekler de iş yaşamı içerisinde ele alınarak göç olgusu analiz edilmekteydi. Ama bu bakış açısıyla günümüzdeki göç olgusunu Suriye'den zorunlu kitlesel dış göç problemini ele alıp inceleyemeyiz. Çünkü bu göç olgusunda yarısından fazlasını kadın ve çocuklar oluşturmakta ve ayrıca kadınların çoğu erkeklerini takip etmeden sadece kendileri ve çocuklarıyla birlikte yasal ya da yasa dışı yollardan göç ederek mülteci-sığınmacı durumuna düşmüşlerdir. Bu nedenle zorunlu kitlesel göçten en çok kadın ve çocuklar olumsuz etkilenmektedir. Örneğin, Avrupa Polis Örgütü Europol, son iki yıl içerisinde 10 binin üzerinde göçmen çocuğun

Avrupa Birliği (AB) ülkelerine geldikten sonra kaybolduğunu açıklamıştır. Göçmen kadın ve çocukların insan ticaretinin önemli mağdurları olduğu bu sorundan kaçmak için de göçmen aileler kız çocuklarını küçük yaşta evliliğe zorladıkları da göz ardı edilemez bir gerçekliktir. Bu nedenle göç olgusunda kadının yeri ve konumu önem arz etmektedir. Dolayısıyla göç; kadın göçünden, kadın göçü de toplumsal cinsiyetten ayrı ve bağımsız olarak düşünülemez.

Bourdieu'nün Kavramları Bağlamında Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk

Göçün insanlar üzerindeki etkileri, göç nedenleri (gönüllü-zorunlu), göç modelleri (iç ve dışa göç), ne kadar süreyle göç edildiği (geçici, döngüsel ya da kalıcı) önemli kriterlerdir. Göç ettikleri yerin koşulları, orda yaşayanların sosyo-kültürel durumları, göçmenlerin eğitimi, yaşı, cinsiyeti, normlar vs. kültürel değişkenler gibi pek çok etkene bağlı olarak değişmektedir. Göç eden insanlar, gittikleri yerlere sahip oldukları kültürel birikimlerini, sermayelerini de beraberinde götürürler. Dolayısıyla kültürel geçmiş göç sonrası yaşamı biçimlendirmede önemli bir faktör olarak etki eder. Örneğin birey (fail) yeni göç ettiği yere geldiği zaman aslında kendisinin özgür bireysel verdiği bir kararımış gibi görünse de onu bu eyleme iten yapısal-kurumsal nedenler vardır. Ayrıca da birey bu göç etme esnasında aslında kendisiyle beraber getirdiği bilinçli ve bilinçsizce farkında olduğu ya da olmadığı birtakım eğilimleri, yatkınlıkları, algıları, duyguları, eylemleri bulunmaktadır. Bir kişinin algıları, duyguları ve eylemlerini bilgilendiren ve sosyal olarak içselleştirilmiş bir dizi eğilimlere Bourdieu "Habitus" (Bourdieu ve Chartier, 2014, s. 61-62) adını vermektedir. Habitus, bireylerin sosyalleştikleri süre içerisinde (çoğunlukla ilköğretim, yetişkinlikte ortaöğretim) az çok bilinçsiz bir şekilde içselleştirmiş ve benimsemiş olduğu idrak (dünyasının nasıl algılayacağına dair) ve eylem (nasıl davranacağına dair) şablonlardan meydana gelir (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 42). Aynı zamanda bireylerin bedenlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçimde konulmuş bir tarihsel bağıntılar bütünü biçimini alır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 25). Yani habitus vücuda, biyolojik bireye yazılmış toplumdur. Yapıdan kaynaklanan doğaçlamadır. Habitus bireyin bilinçdışının sosyal yapılarla etkileşimi aracılığıyla zaman içinde yeniden üretilir ve evrimleşir (Bourdieu ve Passeron, 2015, s. 38-43) ve bireyleri kendi sosyal sınıf gruplarının diğer üyelerine benzer şekillerde yaşamaya yönelten sosyal olarak edinilmiş bir dizi vücut bulmuş eğilim olarak tanımlanır (Bourdieu, 2015a, s. 254). Çoğunlukla belirli bir grup habitusunda doğup yetiştikleri için bireyler habitusun onların düşünme, algılama ve hareket etme ve çevrelerindeki dünyayla iletişim kurmalarını nasıl hem mümkün kıldığını hem de sınırlandırdığını genellikle fark etmez. Bireyin ait olduğu geniş grubun eğilimlerinin vücut bulması olarak habitus, insanlara ne tür bir kişi oldukları ve kendileri gibi insanları ne düşünmesi ve hissetmesi ve ne tarzda hareket etmesi gerektiği hakkında net bir anlayış sunar (Thorpe vd. 2015, s. 76-78). Dolayısıyla göç olgusunda Suriyeli kadın sığınmacılar içinde doğup büyüdüğü toplumda kendi habituslarıyla beraber göç etmektedirler. Suriyeli sığınmacılar göç ettikleri ülkeye yerleşme sürecinde otogarlar, parklar, konteyner kentler, çadır kentler, misafirhaneler, şehir merkezlerinde kendi imkânlarıyla kiraladıkları evler vs. gibi kendi sos-

yo-kültürel sermayesi ölçüsünde ve kendi habitusları ekseninde alanlara giriş yaparlar. Alan kavramı ile Bourdieu, toplumsal uzamın aşırı yapısalcı yorumunu yani içerisinde çeşitli pozisyonlar işgal eden bireylerin, onları sarmalayan ve kuşatan yapısal ilişkilerin sadece taşıyıcıları olmadığını ifade eder. Bourdieu, aksine alan kavramıyla bireylerin bir mücadele, oyun alanı, strateji geliştiren ve uygulayan mekânlar olarak bahseder. Bu noktada alan kavramı Bourdieu'nün ifade ettiği gibi bir alana katılan bütün bireyler, alanın varlığına bağlı olan şeyler gibi kendi ortak çıkarına uygun şekilde hareket eder. Ayrıca alanlara yeni giren Suriyeli sığınmacıların beraberinde getirdikleri sermaye sadece ekonomik (servet, gelir, taşınabilir mülk) değildir. Bireyler için farklı toplumsal kaynak oluşturan farklı türdeki sermayeler de vardır. Örneğin “kültürel sermaye”¹⁰ de bunlardan biridir. Bourdieu kültürel sermaye kavramını, sözel beceri, dil, tüketim alışkanlıkları, satın alma gücü, genel kültürel farkındalık, dinî aidiyet, eğitimsel birikim, yeme alışkanlıkları, estetik tercihler, sanat eserleri yargısı ve beğenisi, müzik vs. olarak kültürel sermayeyi somutlaştırmıştır. Bourdieu, bireyin habitusunun bir kişinin sahip olduğu “mevcut olarak kullanılabilir kaynaklar ve güçler kümesi” olarak yeniden tanımladığı sermayenin farklı türleri (ekonomik, kültürel, simgesel ve sosyal) ve miktarlarından oluştuğunu ileri sürer. Habitus ve kültürel sermaye toplumsal deneyimlerimizin bir sonucu olmasının yanında zihnimizde taşıdığımız sınıf, dil, toplumsal cinsiyet, eğilim ve yatkınlıklarımız; dünyayı algılayış ve yorumlayış tarzımızı teşkil eder. Dolayısıyla Suriyeli kadın sığınmacılar kendi habituslarını ve kültürel sermayelerini de göçle beraberinde getirirler ve geçmiş tecrübelerle gelecek eylemler arasında zihinsel bir algılayış tarzı olarak bugünlerini ve yaşadıkları sığınmacı ve göçmen sorununu yoksulluk ekseninde yaşayarak hem uyum sağlamaya hem de çözümlenmeye çalışarak mücadele etmektedirler. Bu nedenle sığınmacılık ve göçle ilgili problemlere uygulanan ve uygulanmak istenen çözüm yolları esnasında Suriyeli kadın sığınmacıların habitusları ve kültürel sermayeleri de dikkate alınarak hareket edilmesi gerekir. Örneğin Suriyeli kadın sığınmacıların en büyük yoksulluğu, eğitimden yoksun olmalarıdır. Toplumsal hayatta kadının ikinci planda olduğu ve yeterli eğitime sahip olmadığı sadece ev işlerinde çocuğuna bakmakla yükümlü olduğu; cinsiyete dayalı bir iş bölümünün olduğu “eril tahakküm” (Bourdieu, 2015b, s. 17) ün hâkim olduğu bir habitustan ve kültürel sermayeden gelen Suriyeli kadın sığınmacılar, göçle beraber getirdikleri ve sahip oldukları habitusa ve kültürel sermayeye göre çözüm yolları geliştirerek alanlarda hareket ederler. Suriyeli kadın mültecilerin büyük çoğunluğu Türkiye koşullarında çalışma hayatına giremediklerinden yaşadıkları sığınmacı ve yoksulluk sorunlarıyla başa çıkmakta zorlanmaktadır ve

10 Bourdieu Marks'ın üst yapı-alt yapı ikiliği ayrımını eleştirerek genişletir. Sermayenin sadece ekonomik temelli olmadığını, kültürel, simgesel, sosyal ve ekonomik olduğunu ifade eder. Yani Marks toplumsal hayatı çözümlerken yalnızca ekonomik ilişkileri kriter olarak almaktayken, Weber ekonomik, sosyal ve siyasal düzendeki ilişkileri kriter olarak alır. Bourdieu ise ekonomik ilişkilerin yanında kültürel, sosyal ve simgesel ilişkileri de ana kriter olarak almaktadır. Marks toplumları birbirine ayırmış ve çatışma halindeyken ifade eder; Weber ise toplum tabakalar halinde bütünleşmiş olduğu için çatışma çıksa bile belirleyici olmadığını iddia eder. Bourdieu da ise sınıfların varlığı farklılıklar uzayı olarak kabul eder ve çatışma bu sınıfların sınırlarını belirlemede oluştuğunu ifade eder. Marks'a göre sınıflar arası geçiş ancak bir devrimle gerçekleşebilir, Weber de ise tabakalar arası sosyal hareketlilik vardır. Bourdieu ise bu hareketliliğin geçirgenliğin kolay olmadığını belirtir ve bireyler bir üst sınıfa girdiklerinde hangi kökenden geldiklerini belli ederler. Bir kaç kuşak sonra mümkün olabilir.

tamamıyla Türkiye’de ya devlet nezdinde ya da gönüllü yardım kuruluşları nezdinde onlara barınma imkânı sağlayan kamplarda, misafirhanelerde geçimlerini kendi kültürel sermaye ve habituslarıyla ilişkilendirerek yaşamaktadırlar. Örneğin Türkiye’deki sığınmacı kamplarında, misafirhanelerinde, konaklama tesislerinde bulunan Suriyeli kadın sığınmacılar kendi çocuklarına bakarak ve yaşamlarının çoğunu kendilerine tahsis edilen barınma evlerinde geçirerek hayatlarına devam ettirmektedirler. Ya da onlara terzilik, kuaförlük, saç bakımı gibi aslında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek meslekî alanlar oluşturulmaktadır. Bu alanlara onlar özgür olarak kendi fail olarak seçtiği ve tercih ettiği bir durummuş gibi algılasalar da aslında ilişkiyel sosyolojik bağlamda söz konusu durum yapının da bir edimiyle kendi ülkelerinden göçle beraber getirdikleri habitus (içselleştirilmiş ve bedenselleştirilmiş toplumsal yapılar) ve kültürel sermayelerinin bir sonucudur. Aslında hem sığınmacı kadınların kendilerine hem de yapının onlara atfettiği bir tercihtir. Tercih edilen bu meslekler Bourdieu’nün eril tahakküm olarak adlandırdığı ve tahakkümün ürünü olan düşünme biçimlerinin dışı vurulmuş halidir. Cinsiyete dayalı bir işbölümünün ve erkek merkezli bakış açısı temel alınarak oluşan eril tahakküm, gücünü ve etkisini egemenlik altına aldığı kadınların bu egemenliği meşru ve doğal kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle kadınlar, boyun eğme durumunu kendi rızalarıyla, bilinçli olarak değil, ama aksine zorlama da olmaksızın kendiliğinden razı olurlar. Eril tahakküm tüm toplumsal düzenin işleyişinde belirgindir, kadınlar da bu düzenin bir ürünü ve devam ettiricisi olarak eril tahakkümü doğal ve normal olarak kabul etme eğilimindedirler. Bourdieu bu durumu “sembolik şiddet” (Bourdieu, 2015b, s. 73-77) kavramını kullanarak açıklar. Yani eril tahakkümün ortaya koyduğu hâkimiyet, ürettiği simgesel şiddet aracılığıyla kadınları hükmedilmeye razı ederek devam eder. Simgesel şiddetin kurbanı olan kadınlar, dünyayı eril tasvir sistemiyle algılamaya mecbur bırakılmaktadır. Böylece Suriyeli kadın sığınmacılara tahakküm ilişkileri mantığı tarafından dayatıldığı veya telkin edildiği bir gerçeklik söz konusudur. Hükmedilenler, tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakarlar, bu da kategorilerin doğalmış gibi görünmelerine yol açar. Bu onları sistematik bir şekilde kendi kendini değersizleştirmeye, hatta aşağılamaya kadar götürebilir (Bourdieu, 2015b, s. 50). Tahakkümün nedeni ne olursa olsun ister cinsiyet ister kültür, ister dil; bu habitustan (vücuda, biyolojik bireye yazılmış toplumdan) kaynaklanmaktadır. Ayrıca her habitus kendini devam ettirmenin yanında bir grubun üyelerinin paylaştığı ortak deneyimleri sağlar ve grubu tanımlayıp ona kimliğini kazandıran toplumsal bir topoğrafya üzerinde temellenir. Bu paylaşılan durum Bourdieu’nun “alan” adını verdiği şeydir. Alan Bourdieu’nün sosyolojisindeki kilit mekânsal metaforlarından birisidir. İnsanların habituslarını ifade ettiği ve sürekli olarak yeniden ürettiği çeşitli sosyal arenalara veya alanlara (örneğin kurumlar veya gruplara) girmeden önce ilişkiler dahilinde (aile ve okul gibi) gelişir. İnsanların girdikleri alanlarda başarılı olup olmadığı, sahip oldukları habitus türüne ve bunun taşıdığı sermayeye bağlıdır. Alan, habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirler. Alanlar, malların, hizmetlerin, bilginin ya da statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği arenaları ve aktörlerin bu farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde işgal ettikleri rekabete dayalı konumları ifade eder (Swartz, 2013, s. 167). Bourdieu sürekli olarak ekonomik

alan, sanatsal alan, siyasî alan, bürokratik alan, akademik alan, yasal alan, edebî alan vb. bahseder (Bourdieu, 2015c, s. 238). Bourdieu'nün alan kuramı konumlar arasındaki konfigürasyonun bir kuramıdır. Bu konumlar, gerek var oluşları gerekse kendilerini işgal edenlere, toplumsal faillere veya toplumsal kurumlara dayattıkları belirlemeler bakımından, farklı sermaye biçimlerinin dağılım düzenindeki mevcut durumlarına göre ayrıca diğer konumlara nesnel bağıntılarına (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) göre nesnel olarak tanımlanır (Tatlıcan & Çeğin, 2010, s. 318). Yani kısaca Bourdieu nüfuslar, gruplar, örgütler ya da kurumlar yerine alanlardan söz etmektedir. Suriyeli kadın sığınmacılar, habitusları ve kültürel sermayeleriyle toplumsal alanlarda mücadele ederek hareket etmektedir. Alan mücadelesi ekonomik, kültürel, bilimsel veya dini sermaye gibi belirli sermaye biçimleri etrafında döner. Meşruiyet mücadelesi arenaları olan alanlar, Bourdieu kavramsallaştırmasıyla “simgesel şiddet” kullanma hakkını tekeline alma mücadelesidir (Swartz, 2013, s. 174). Bu durumda Suriyeli kadın sığınmacılar kendileriyle beraber göç esnasında getirdikleri habitusu ve kültürel sermayeleri aslında yeniden üretilmekte ve devam etmektedir. Bourdieu, bu noktada habitusun kendisini üreten ve yeniden üreten yapılardan ayrı düşünülemediğini belirterek, asimetrik bir ayırım olan cinsiyet ayırımının ve bundan türeyen eril tahakkümün hem toplumsal yapılarda hem de algı şemaları ve habitusta oluştuğunu ve yeniden üretildiğini vurgulamaktadır (Bourdieu, 2015b, s. 48-51). Toplumsal eşitsizliğin bir göstergesi olan ve görünmez şiddet olarak da adlandırılabilir olan sembolik şiddet terimiyle Bourdieu, insanların silah gücünden değil aksine yanlış anlamının gücünden zarar görmeleri veya engellenmelerini kasteder (Tatlıcan ve Çeğin, 2010, s. 119). Yanlış bir kanaati ve meşru görülen sabit bir fikri ya da toplumda yerleşmiş hâkim kanaatler bütünü, yanlış tanılamaları Bourdieu “doxa”¹¹ olarak adlandırır. Toplumun her alanında (ekonomik, sanat, siyaset, din vs.) o alanların işlerliğini sağlayan ve o alana katılanların alanın kurallarına uygun eyleme yöneten “doxa”dır. Doxa alanın yapısallığını toplumsal faillerin gözünde normal ve doğal kılarak meşrulaştırır. Böylelikle doxa etkisi altındaki katılımcılar, alandaki örtük tahakküm ilişkilerini ve eşitsizlikleri yeniden üretir. Örneğin “Suriyeli sığınmacılar tembel ve açgözlü yoksullar olduğu”, “Çalışmak istemeyip dilencilik yaptığı”, “Suriyeli sığınmacılar geldi Türkler işsiz kaldı”, “Yabancılar ve göçmenler bizim işlerimizi çalışıyorlar”, “Türkiye’de işçi ücretleri düştü” gibi birbirine zıt söylemler yanlış tanılama biçimidir, yani doxadır. Çünkü söz konusu işler ve ücretler zaten Suriyeli mülteciler gelmeden önce vardı ama Türkler bu fiyattan çalışmak istemiyorlardı. Yani sığınmacılar daha çok yerli halkın yapmadığı işleri yapmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla söz konusu doxaların varlığı problemi açmazlara sürüklemekte ve olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Doxalar yanlış tanılama biçimidir. Bu bağlamda sosyoloji tam da bu noktada işlevsellik kazanmaktadır ve sosyoloğa düşen görev ilişkisel bakış açısıyla sorunsal tüm gerçeğiyle ifşa etmek olmalıdır.

11 Bourdieu doxayı bir araştırmacının her yanına dağılmış, söylenmeden, sessizce kabul edilen görüşler olarak tanımlamıştır.

Sonuç

Suriyeli Kadın Sığınmacılar ve Yoksulluk: Malatya Örneği

Türkiye'nin komşusu olan Suriye'den ve Irak'tan düzensiz kitlesel dış göç almış olması ve almaya devam ediyor olması, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHRC -BMMYK) 2015 yılının son verilerine göre ifade ettiği gibi Türkiye'yi dünyada en büyük sığınmacı ülkesi haline getirmiştir. Üçüncü ülkelere geçmeyi arzu eden ancak bunu başaramayan ve Türkiye'de ikamet etmek zorunda kalan göçmenlerin- sığınmacıların sayısı önemli derecede artmaktadır. Bu durum Türkiye'yi "göç veren" ve "transit" bir ülke olmasının yanında ayrıca "hedef" ülke haline de getirmiştir. 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu çıkaran Türkiye, İçişleri Bakanlığı bünyesinde göç yönetiminden sorumlu müstakil bir idari birim olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nü kurmuştur. Dolayısıyla beklenmedik bir göç akını etkisinde kalan Türkiye, hem idari yapıda hem de toplumsal yapıda ciddi değişiklikler yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Ayrıca Suriye'den göç edenlerin yüzde 80'inden fazlasını kadın ve çocuklar oluşturduğundan Türkiye sınıra yakın on¹² ilde yirmi beş barınma merkezleri yapmıştır. Gelen kişilere barınma, sağlık, güvenlik gibi acil temel ihtiyaçlarına öncelik verilerek sonrasında psikolojik ve sosyal boyutun öne çıktığı düzenlemeler çerçevesinde ihtiyaçların giderilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu barınma merkezlerinden biri olan ve örnek kamp olan Malatya Beydağı Konaklama Tesisleri (MABEK)¹³ 12 Haziran 2013'te Suriyeli sığınmacıları kabul etmeye başlamıştır. 2125 Konteyner sayısı ve her konteynerin kullanım alanı 21metrekaredir. 6 Mahalle (Ankara, Şam, İstanbul, Halep, Konya ve Hama), 7 Cadde ve 118 Sokak bulunan Malatya Beydağı Konaklama Tesisleri'nde Suriye'den gelen sığınmacı misafirlerimiz için "geçici barınma" hizmetleri sunulmaktadır. Bu hizmetlerin bazıları: yardım, barınma, yiyecek, sağlık, güvenlik, sosyal aktivite, eğitim, ibadet, tercümanlık, haberleşme, temizlik vb'dir. Ayrıca Malatya Beydağı Konaklama Tesisleri'nde Suriyeli kadınlar kuför, terzilik, öğretmenlik gibi kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşıladığı meslekleri de yapmakta ve çocuklarını okula verebileceği, anaokulu, MABEK lisesi gibi okulların olduğu, çocuk parklarının olduğu, basketbol, voleybol sahalarının olduğu kısaca maddî manevî imkânlarının sağlandığı bir yerdir. Malatya Beydağı Konaklama Tesisleri ayrıca kültürel şoka ilişkin tampon bir mekanizma görevi de görmektedir. Haftanın iki günü yani salı ve perşembe günleri kendilerine izin verilerek kent merkezini gezmektedirler. Eğitim ve sağlık başta olmak üzere tüm ihtiyaçları kampta karşılanan sığınmacılar ülkelerindeki savaşın bitmesi halinde ülkelerine dönebileceklerini ifade etmektedirler. Türkmen ağırlıklı sığınmacıların yaşadığı kampta öğrenciler hem

12 Adana, Adıyaman, Hatay, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye, Şanlıurfa.

13 Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) başkanlığının 14.11.2012 tarih ve 497 sayılı mesaj emirleri doğrultusunda Malatya İlinin Merkez Fatih Mahallesi sınırları içerisinde 10 bin kişi kapasiteli 2 bin adet konteynerden oluşan konaklama tesisi kurularak, 12 Haziran 2013 tarihi itibarıyla Suriyeli Sığınmacıların kabulüne başlanmıştır. Toplam alanı: 433.000 metrekare; Toplam Konteyner Kent alanı: 276.000 metrekare. Ağaçlandırma Alanı: 160 dekar. (25.04. 2015 Tarihli Brifing)

Türkçe hem de Arapça öğrenmektedir. Satranç, tenis, masa tenisi, hentbol, çim hokeyi gibi sportif faaliyetlerin ve mobilyacılık, dikiş-nakış, triko, halıcılık, folklor, resim, ebru, hadis, fıkıh, Kur'an gibi dinî kursların da olduğu Malatya Beydağı Konaklama Tesisleri'nde (MABEK) konteyner kent içerisinde sağlık ocağı da bulunmaktadır. Ayrıca MABEK, sığınmacılara özellikle de sığınmacı çocuklara, belirsizliği, güvensizliği, muğlaklığı, yoksulluğu ve dışlanmayı manipüle eden korunaklı güvenli yerlerdir.

Malatya Beydağı Konaklama Tesislerinin (MABEK) dışında kent merkezinde yaşayan Suriyeli sığınmacılar da bulunmaktadır. Malatyada yaşayan sığınmacıların büyük çoğunluğu Türkmen ağırlıklı Suriyeli sığınmacılardır. Sığınmacı ailelerde hemen hemen Türkçe bilen bir birey olsa da Suriyeli sığınmacıların gündelik yaşamlarında en çok yoksullukla maruz kaldığı etken maddî yetersizlikten ziyade dil engeli ve yetersizliğidir. Bu ayrıca gündelik yaşam içerisinde Türk komşularıyla yani Malatya yerel halkıyla da özellikle de komşularıyla aralarındaki iletişim problemlerini oluşturmaktadır. Birçoğu komşularıyla aralarındaki tek engelin dil problemi olduğunu ifade etmiştir. Kampların dışında yaşayan belli bir beceri ve yetenekleri olan özellikle Suriye'de ayak-kabıcılık, temizlik, tarım ve inşaat sektöründe çalışan ustaların Malatya toplumu içerisinde daha kolay uyum sağladığı gözlenmiştir. Ayrıca kendi bilgi ve birikimleriyle belli iş kollarının aradığı ara eleman olarak daha kolay bir şekilde istihdam edildiği görülmüştür. Aslında bunun en önemli sebebi emek piyasasında göçmen işçiye duyulan talep olmuştur. Örneğin kayısı bahçelerinde işçi olarak çalışan sığınmacılar gözlenmiştir. Malatya Beydağı Konaklama Tesislerinde yaşayan Suriyeli kadın sığınmacıların kendi yerel kıyafetlerini daha çok tercih ettiği görülmüştür. Örneğin MABEK'te bonesiz ve tek renk olarak taktıkları Suriye tarzı başörtülerini takmakta olduğu ve özellikle orta yaş üzeri Suriyeli erkeklerin yerel Arap kıyafeti olan "jellabiye" giydiği gözlemlenmesine rağmen kamp dışında Malatya kentinde yaşayan sığınmacılar ise daha çok Malatya yerel halk gibi giyindikleri gözlemlenmiştir. Ama yine de kendi yerel kıyafetleriyle giyinen sığınmacılar Malatya kentin de gözlemlense de bu durum MABEK' te daha fazladır. Bourdieu kavramıyla yeni girilen alanda kendi stratejisini kendi habitus ve sermayesi ölçüsünde sığınmacılar alanda mücadele ettiği söyleyebiliriz. Yani Bourdieu söylemle, sığınmacılar alanda göç ettiği Malatya ilinde yerel halkın mekânların da kendi oyunlarıyla, stratejileriyle hareket etmektedir.

Malatya ilinde yerel halktan bazıları (özellikle kitle iletişim, televizyon ve internetin etkisiyle gördükleri ve algıladıkları) iç savaştan kaçan Suriyeliler'i "kendi ülkelerindeki savaştan kaçtıkları için yanlış yaptıklarını" ifade edip sığınmacıları suçlayıcı söylemlerle itham edip ülkelerine dönüp savaşmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Tersine bazıları da misafir, ümmet, muhacir gibi kavramların etkisiyle "kaçmayı ne yap-salardı?" gibi söylemlerle sığınmacıların misafir olduklarını ve bizim onlara yardım etmemiz gerektiğini ifade etmişlerdir. Suriyeli sığınmacıların çoğu da Türkiye'ye karşı borçlu hissetmelerine rağmen sığınmacı olarak kalmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Sığınmacılar ülkelerindeki iç savaşın bittiğini gözleriyle gördükten sonra kendi ülkelerine geri dönmek istediğini belirtmişlerdir. Suriye'den kısıtlı bir birikimle gelen Suriyeli sığınmacılar, birikimlerini tükettikleri zaman kendi habitus ve sermayeleri

ekseninde özellikle Türkler'in yapmak istemediği işleri yapmaktadırlar. Dil engeli, maddi yetersizlik, geçim mücadelesi, farklı bir ülkede hayatta kalma çabası gibi etki-lerle sığınmacılar yoksunluk eksenli yoksulluk yaşamaktadırlar.

Türkiye toplumuna entegre olamayan ve yerleşme konusunda başarı gösteremeyen ve kamplarda da yaşamak istemeyen sığınmacılar, özelliklede Avrupada eğer bir tanıdığı ve akrabası var ise o ülkeye gitmeye çalışmakta ya da Türkiye içerisinde Suriye sınırına yakın illerde bir tanıdığı ve akrabası yok ise İstanbul gibi büyükşehirlere gitmek istemektedirler. İstanbul gibi büyük şehirlerin tercih edilmesinde sığınmacıların bilinçli bir stratejiyle hareket ettiği söylenebilir. Yoksulluğu bir moment olarak değil de bir akış olarak ele alıp “nöbetleşe yoksulluk” kavramı ekseninde kentleşme ve göç dinamiğiyle iç içe geçen temel bir strateji olduğunu ifade eden Işık'a göre yoksulluk nöbetleşerek devam etmektedir (Işık& Pınarcıoğlu, 2015, s. 38-50). Suriyeli sığınmacılar zorunlu kitlesel dış göç ile geldikleri şehirlerdeki yoksul kesimlerin yaşadığı varoş, gecekondu bölgelerinde, kendilerinden çok daha önce gelen göçmenlerin (özellikle de büyük şehirlere doğru iç göçle başlayan gecekondu) evlerini değerinden yüksek fiyatlarla kiraladıkları görülmektedir. Dolayısıyla önceki göçmenlerin yoksulluk nöbetlerinin yeniden üretilerek daha sonra gelenlere devredildiği gözlenmektedir.

Avrupa ülkelerine gitmek isteyen sığınmacılar ise, deniz yoluyla Yunan adalarına veya İtalya kıyılarına ulaşmak istediği, kara yolunu tercih edenlerin ise ilk hedefi Meriç Nehri üzerinden Yunanistan'a ulaşmaya çalıştıkları da sığınmacıların ayrı bir trajedisini göstermektedir. Örneğin Türkiye'de, 2015 yazında Ege Denizi'ni geçerek kendilerine yeni bir yaşam hayali kuran üç yaşındaki Aylan Kurdi'nin kıyıya vurmuş cesedinin fotoğrafı bu trajedinin en geniş bir ölçekte dünya gündeminde yankılanmasına sebep oldu. Aylan'ın ailesinin Kanadada yaşayan Halası Tina Kurdi'nin yanına gitmek istediği ancak trajediyle sonuçlanan bu durumun nedeni olarak Avrupa'nın kapalı sınır politikası ve göçmenleri istememesi eleştirilerin odağında yer almasına sebep oldu. Ayrıca diğer bir örnek 2015 yazı boyunca Macaristan, mültecilerin/sığınmacıların Yunanistan'dan çıktıktan sonra vardıkları ilk AB ülkesi olması nedeniyle hem medyanın hem de AB üye devletlerinin odağında yer aldı. Budapeşte'nin iki ana tren garından birisi ve Batı Avrupa'ya giden trenlerin hareket noktası olan Keleti Garı'nın önüne yığılan ve polis tarafından trenlere binmeleri engellenen binlerce mültecinin trajedisi yaşandı. Yine Budapeşte'nin merkezine kurulan demir bariyerlere hapsedilen mültecilerin/sığınmacıların kendilerine yapılan bu düşmanca tutumu kabul etmeyerek Budapeşte'den Avusturya'ya doğru yürüyüşe başlamasına sebep oldu. Bununla sınırlı kalmayan Macaristan hükümeti, Sırbistan sınırında inşasına daha önceden başladığı tel örgülerinin yapımını hızlandırdı ve tel örgülere dokunmayı bile suç ilan eden yeni bir yasa çıkardı. Aslında bu olaylar hem AB göçmen politikasının hem de Batı'nın göçmenleri ötekileştirip kendinden olmayanı düşman olarak adlandırmasının somut bir kanıtıdır. Macaristan'ın duvarın diğer taraftakilerini dışardakiler, ötekiler, kendilerinden olmayan olarak adlandırması aslında bu durumun Avrupa'nın idrak dünyasının somut bir göstergesidir. Yani Avrupa(lı) kimliğinin ve yaşam biçiminin diğer kimliklerden ayırt edilebilir ve üstün olduğu ve bu kimliğin şartlar ne olursa olsun ko-

runması gerektiğinin idrak edilmesini yansıtır. Ayrıca göç neticesinde göçmenler gittikleri yerlere kültür ve kimliğini (kültürel sermayelerini) götürdüklerinden göçülen yerdeki topluma ve yaşama hem uyum sağlamakta zorlanmakta hem de ötekileştirmenin kısılcasına düşmektedir. Örneğin kaçak göçmenlerin çoğu Avrupa'da kriminal suçlu, düzeni bozan, fakir, işsiz, sosyal ve ekonomik olarak geride olan, terörist, güvenliği ve kimliği tehdit eden, yükselen işsizlik oranlarının sorumlusu, sosyo-ekonomik tehdit vs. olarak algılanmıştır ve etiketlenmiştir. Ayrıca bu durum göçmenlerin ve yabancıların algısını da etkileyerek suçluluk algısının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Suçluluk algısının oluşmasında temel etken rutin kimlik kontrolleri, baskınlar ve polis memurlarının uygulamaları olmuştur. Göçmen kavramının suçlu kavramıyla ilişkilendirildiği Avrupa'da göçmenlerin önüne konulan hukukî ve siyasî engellerden dolayı göçmenler hem sosyo-kültürel olarak hem de iş ve sosyo-politik yaşama dahil olamamaktadırlar. Avrupa'da göçmenlere ilişkin böylesi bir algı oluşmasında siyasetçilerin ve medyanın etkisi de yadsınmaz. Özellikle medyada göç olgusu ve göçmenler ile ilgili haberler daha çok suçluluk sorunları, ekonomik kriz, siyasî çatışma, işsizlik ve şiddetle ilişkilendirilerek anılmaktadır. Bu durum Batı toplumlarında göç kavramının tanımı ve algısını da değiştirip dönüştürmüştür. Göç uzun yıllar boyunca Batı için tatmin ve mutluluk kaynağı iken şimdilerde istikrarsızlık ve güvensizlik kaynağı olarak görülüp algılanmaktadır.

Göçmenlik kavramıyla ilişkili olarak en çok kullanılan kavram aslında yoksulluk ve güvensizliktir. Yoksulluk bağlamında göçmenlere baktığımızda çoğunun mutlak anlamda yoksul olduğu söylenebilir. Örneğin Suriyeli sığınmacıların yarısından fazlası yoksul, yüzde 30'u açlık sınırının altında yaşadığı ve kamplarda kalanların da görece olarak kendilerini yoksul olarak görebildiğini ifade edebiliriz. Ancak yoksulluk sadece ekonomik anlamda görülmemelidir. Eğitim imkânlarında yoksun olmak, kendi vatan topraklarından yoksun olmak, göç ettikleri herhangi bir ülkede vatandaşlık bağı ile bağlı yaşayamamak ve insanî olarak temel haklardan yoksun olmak en büyük yoksulluk kaynağıdır. Özellikle yarısından fazlası kadın ve çocuklardan oluşan Suriyeli sığınmacılar, ülkelerinde savaş ve şiddet; göç yolunda soygunculuk, insan tacirliği ve göç ettikleri yabancı topraklarda ise belirsiz bir geleceğin kısılcasında yaşadıklarından Avrupa'ya ve daha ötesine geçen on binlerce Suriyeli sığınmacıları birçok risk beklemektedir. Azarlanmak, kandırılmak, ekonomik açıdan sömürülmek, fiziksel şiddete ve cinsel istismara uğramak, organ mafyasının ve kadın tacirlerinin eline düşmek gibi insan ticaretinin en önemli mağdurlarını aslında kadınlar oluşturmaktadır ve kadınları birçok risk ve tehlikeler beklemektedir. Bu risk ve tehlikeler karşısında kadın göçmenlerden bazıları erkek gibi giyinmeye başlayıp göç edenler bile var. Ayrıca göçmenler hangi ülkede yaşarsa yaşasınlar, yaşadıkları ülkenin vatandaşları tarafından kabul görmek ve kendini rahat ifade edebilmek için o ülkenin dilini bilmesi gerekmekte fakat Suriyeli kadın göçmenlerin yarısına yakını okuma yazma bilmemesi bu durumu zorlaştırmaktadır. Bu durumda ayrıca kadınlar, nitelikli iş bulma konusunda da zorluk çekmektedirler ve yoksunluk/yoksulluk kısılcasına düşmektedirler. Ayrıca devletler kitlesel dış göç ilişkisine "göçmen", "sığınmacı", "mülteci" ayrımı çerçevesinde hareket etmektedir. Çünkü her ülke göçmen ve sığınmacılara karşı kendi ka-

nunlarını ve politikalarını geliştirirken, mültecilere ise ulusal ve uluslararası kanunlar tarafından belirlenmiş mültecileri koruma ve sığınma kurallarına uygun olarak davranılmaktadır. Dolayısıyla hem kendi habitusları, kültürel sermayeleri açısından hem de göç süresinde vardıkları hangi ülke olursa olsun Suriyeli kadın sığınmacıların en önemli sorunu barınma ve temel vatandaşlık haklardan mahrum kalma yoksunluğu olarak yoksulluktur.

Sonuç olarak Türkiye'deki ve dünyadaki Suriyeli sığınmacılara yönelik çalışmaların büyük bir kısmı mevcut verileri güncelleyerek yineleyen, daha çok nicelik tespitinde bulunan, nitelik – nicelik tespitleri, hukukî ve sosyal konumları, uluslararası ilişkiler içerisinde siyasal ve ekonomik zeminlerde tartışılmaktadır. Ayrıca problemin süreç içerisinde değişerek dönüşmesi ve hem ulusal hem de uluslararası küresel bir boyutta olması sığınmacılar üzerindeki çalışmaları zorlaştırarak sınırlamaktadır. Süreç içerisinde yeni sorunlarla problemin açmazları artmaktadır. Sayıları 3 milyona yaklaşan ve yarısından fazlasını kadınların ve çocukların oluşturduğu Suriyeli sığınmacıların durumu sadece Türkiye'nin bir sorunu değil uluslararası boyutta küresel bir sorundur. Göç, kadın, mülteci, sığınmacı üzerine sorulan sorular gelecekte artarak devam edecektir. Bu göç olayı her göç olayında olduğu gibi mutlaka geriye göçü de barındırır içerisinde kalıcı göçü de barındıracağı için uzun dönemde toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik çözümler ele alınıp gerekli düzenlemelerin ulusal ve uluslararası düzeyde yapılması şarttır.

Kaynakça

- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte kitapevi.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (K. Atakay, çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2015). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Y. Alagon, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, V. (1997). Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme[Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, 20- 21- 22 Kasım 1996 Mersin, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015a). *Ayırım, Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat ve G. Berkkurt, çev.) Ankara: Heretik Yayınları, 2015a.
- Bourdieu, P. (2015b). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2. Baskı.
- Bourdieu, P. & Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi*. (Z. Karaca, çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.(2014). *Varisler Öğrenciler ve Kültür*. (L. Ünsaldı ve A. Sümer, çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.(2015). *Yeniden Üretim Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlke-*

- leri. (L. Ünsaldı, Ö. Akkaya ve A. Sümer,çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (N. Ökten, çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015c). *Bourdieu ve Tarihsel Analiz*. (P. S. Gorski, der. Ö. Akkaya, çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Castles, S. , Hass, H. , Miller, M.J. (2013). *The Age of Migration, Fifth Edition, International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan, December. UK.
- Durugönül, E. (1997). Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler[Bildirisi]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, 20- 21- 22 Kasım 1996 Mersin, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Emirbayer, M.(1997). Manifesto for a Relational Sociology. *The American Journal of Sociology*, Vol. 103, No.2.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (C. Gürsel, haz.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Işık, O.& Pınarcıoğlu, M.(2015). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, 10.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jourdain, A. & NAULIN, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. (Ö. Elitez, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (I. Gürbüz, çev.) Metis Yayınları, 2010, s. 11.
- Levinas, E. (2003). *Sonsuza Tanıklık*. (Emmanuel Levinas'tan Seçme Yazılar). (Z. Direk ve E. Gökyaran, haz.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Levinas, E. (2011). *Tanrı, Ölüm ve Zaman*. (I. Ergüden, çev.) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Powell, C. ve Depelteau, F. (2015). *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. (Ö. Akkaya, çev. A.Esgin ve G. Çeğin, haz.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. (E.Şen, çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:4. Aralık 2013. Ankara.
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2010). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Thorpe, C., Yuill, C., Hobbs, M., Todd, M., Tomley, S. ve Weeks, M. (2015). *Sosyoloji Kitabı*. (T. Göbekçiyen, çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ünal, A. (2010). Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji. *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*.
- (G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan, der.), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi İçinde KADIN¹

WOMAN within The Conceptual Framework of Poverty

Doç. Dr. Gökçen SAYAR ÖZKAN²

Öz

Yoksulluk, hem ekonomik hem de sosyolojik faktörleri barındıran bir kavram olması nedeniyle yoksulluk olgusu içinde çoğu zaman sosyal dışlanma, işsizlik, eşitsizlik, cinsiyet vb. etkiler de gözlemlenmektedir. Cinsiyet ayrımcılığının yoksulluğu çoğu zaman beslemesi, 1995 yılında IV. Dünya Kadın Konferansı Eylem planında “yoksulluğun kadınlaşması” ifadesinin yer almasına neden olmuştur. Günümüzde dünyada yoksulluk oranı içerisinde yer alan insanların %70’inin kadın olması; yoksulluk ve kadın kavramının birlikte ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum gerek yoksulluğun azaltılmasında gerekse toplumsal cinsiyet adaletinin gerçekleşmesinde katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada yoksulluk kavramı ve türleri kavramsal olarak irdelenerek, kadınların yoksulluk içinde payı ve önemi tespit edilerek hem yoksulluğun azaltılması hem de toplumsal cinsiyet adaletinin gerçekleşmesi için çeşitli çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Kadın Girişimciliği, Mikro Kredi

Abstract

Because poverty is a concept including both economic and sociological factors, effects like unemployment, gender inequality, social exclusion usually go hand in hand. Since gender inequality usually leads to poverty, the phrase “feminization of poverty” is included in 1995 at the 4th World Conference on Women action plan. Today, the rate of women who are at or under the poverty line is 70%; that reveals the necessity of dealing with women and poverty with together. That will contribute to poverty reduction and the realization of gender justice. This study examines poverty

1 Bu makale, aynı isimle 03.03.2016 tarihinde KADEM tarafından düzenlenen II. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi’nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

2 Gaziantep Üniversitesi İİBF Fakültesi İktisat Bölümü, ozkang@gantep.edu.trtt

concepts and types and try to offer various solutions for the realization of both gender justice and poverty reduction.

Key Words: Poverty, Woman, Feminization of Poverty

Giriş

Yoksulluk gerek tanımlanması gerekse ölçülmesi bakımından sürekli tartışmalara, yeni kavramlara ve ölçütlere ihtiyaç duyulan bir kavramdır. Yoksulluk kelimesinin tanımlanmasındaki en önemli sorun yoksulluğun içinde yer alan kavramların toplumdaki topluma, kişilere ve toplumsal kültüre bağlı olarak da değişmesinden kaynaklanır. 19. yy. sonlarında sanayi devriminin gerçekleşmesi ile birlikte artık yoksulluk bireysel bir kavram olmaktan öteye toplumsal bir kavram olma niteliği kazanmaya başlamıştır. Daha sonra hem dünyada hem de Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra önemli bir kavram olmaya başlamıştır. Bu dönemde yoksulluk gerek hükümetlerin, gerekse de uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin de öncelikli programlarında yer alan ve sosyal politikalarının belirlenmesinde öncelik kazanan bir unsur olmuştur (Yusufoğlu, 2010, s. 8-10).

Bu çalışmada öncelikli olarak yoksulluk kavramı, türleri ve Türkiye’de yoksulluğun durumu ve özellikle de yoksulluktan en fazla etkilenen kesimlerden kadınların yaşadığı yoksulluk açıklanmaya çalışılarak Türkiye’de kadınların yaşadığı yoksulluğa bağlı çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde genel olarak yoksulluğun kavramsal çerçevesi çizilerek, yoksulluk türlerine değinilecektir. İkinci bölümde, Türkiye’de yoksulluğun ve kadının yoksulluk içerisindeki görünümü istatistikî verilerle incelenecektir. Son bölümde toplumsal cinsiyet adaletinin gerçekleşebilmesi için “yoksulluğun kadınlaşması” kavramına vurgu yapılmaya çalışılacaktır.

1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk genel olarak bir halkın veya bir kısmının temel gereksinimlerini karşılamaması ve kişilerin yaşamak için asgari düzeydeki yaşam standartlarına sahip olmamasıdır (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2661). Yoksulluk kavramının tek bir tanımının olmaması; hem içinde sosyolojik hem de ekonomik kavramlarını barındırması ve ölçütünün tek olmamasından kaynaklanır. Ayrıca “görelilik” içermesi de tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Kime göre, neye göre, hangi kültürlere göre gibi soruların cevabı toplumdaki topluma değişebildiği gibi bireyden bireye de değişiklik göstermektedir (Şener, 2009, s. 1). Yoksulluk beraberinde birçok ekonomik ve sosyolojik sorunu da beraberinde getirmektedir. Genel olarak işsizlik, sağlık sorunları, barınma, açlık, eğitim imkânlarına erişememe, toplumsal dışlanma bunların başında gelmektedir.

Yoksulluk bugün sadece az gelişmiş ülkelerin değil, gelişmekte olan hatta gelişmiş ülkelerin de mücadele ettiği bir sorundur. Çünkü çoğu zaman ekonomik büyümeyi gerçekleştiren ülkeler de yoksulluğu önleyememektedir. Öyle ki bu durum bazen ekonomik büyümeyle birlikte artan bir yoksulluk şeklinde de olabilmektedir (Eren ve Bahar, 2004, s. 37).

1.1. Yoksulluk Türleri

1.1.1. Mutlak Yoksulluk- Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk ya da diğer adıyla birinci derecede yoksulluk, insan yaşamı için gerekli beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçları karşılayacak gelire sahip olamamayı ifade eder (Altan, 2004, s. 146). Bu durumda yoksulluk sınırı iki biçimde belirlenmektedir. Bunlardan ilki yoksulluğu gıda harcamalarına göre belirlerken ikincisi temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanmamasına göre belirlemektedir. Gıda harcamaları için bir sepet maliyeti veya bir kişinin alması gereken günlük kalori miktarının gerektirdiği harcama miktarı hesaplanmaktadır. Bu durumda bu harcamaları karşılamayan ve/veya günlük gerekli kalori miktarını alamayan kişi yoksul olarak kabul edilmektedir. Temel ihtiyaçların karşılanması yaklaşımında ise, gerekli olan gıda harcamalarına diğer temel ihtiyaçlar olan giyinme, barınma ve ısınma harcamaları eklenerek bu harcamaları karşılayacak gelir hesaplanmaktadır. Bu gelirin altında kalan kısım yoksul olarak kabul edilmektedir. Sadece gıda harcamalarına yönelik belirlenen harcama miktarı ‐açlık sınırı‐ olarak kabul edilirken diğer temel ihtiyaçları içine alarak belirlenen ise ‐yoksulluk sınırı‐ olarak kabul edilmektedir (Tokol ve Alper, 2015, s. 184). Bu durumda her ülke için, her bölge için hatta her il için farklı açlık sınırı ve yoksulluk sınırı oluşmaktadır. Dünya Bankası mutlak yoksulluk sınırını 1 ABD doları olarak belirlerken, Türkiye gibi Doğu Avrupa bölgelerini içeren ülkeler için 4 ABD doları, gelişmiş ülkeler için ise 14.40 ABD doları olarak belirlemiştir (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2665). Ancak bu yoksulluk sınırı çoğu zaman yoksulluğu doğru anlamak konusunda yeterli olamamaktadır. Bu noktadan hareketle yoksulluk açığı kavramı yoksulluk sınırı altında kalan nüfusu belirlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Yoksulluk açığı; yoksulluk sınırı altında kalan kişilerin bu sınıra ulaşması için gerekli gelir miktarını hesaplamaktadır. Bu orandan hareketle de Yoksulluk Açığı İndeksi hesaplanmaktadır (Uzun, 2003, s. 157).

Görelî Yoksulluk veya diğer adıyla Nispî Yoksulluk ise, ‐Temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynaklarının yetersizliği sebebiyle toplumun genel refah seviyesinin altında kalan ve topluma sosyal olarak katılımları engellenmiş olan kişilerin yaşadığı yoksulluktur‐ (İncedal, 2013, s. 21). İnsanın sosyal bir varlık olmasından hareketle bireyin ve toplumun refah düzeyi belirleyici faktörler olmaktadır. Bu tanımdan yola çıkıldığında hemen hemen her toplumda yoksul insan olacaktır. Ancak gelişmiş ülkeler göreli yoksulluk yaşarken, gelişmekte olan ülkeler hem mutlak hem de göreli yoksulluk yaşamaktadır. Görelî yoksulluk hesaplanırken; öncelikle ortanca (medyan) gelirin belirli bir yüzdesinin (%40-%60) özellikle de %50'sinin altında

gelir elde edenler yoksul olarak adlandırılmaktadır (Tokol ve Alper, 2015, s. 185).

1.1.2. Objektif Yoksulluk- Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk ya da refah yaklaşımı yoksulluğun nedenlerini ve kişilerin yoksulluktan kurtulması için nelerin yapılması gerektiğini önceden belirlenip, değerlendirilmesidir. Subjektif ya da öznel yaklaşım ise daha çok kişilerin görüşlerine dayanarak, kişilerin kendilerini toplumda yoksul hissedip hissetmemesine dayanmaktadır. Diğer yaklaşımlardan farklı olarak kişinin kendisinin yoksul olup olmadığına inanmasıyla ilgilidir. Ancak uygulamada geniş kitleler ile görüşülmesi gerekliliği yaklaşımı zorlaştırmaktadır. Görüşmeler sonucunda ortalama bir gelir seviyesi tespit edilip, bu seviyenin altında kalan kesim yoksul kabul edilmektedir (Sam, 2008, s. 62).

1.1.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk

Önceden hesaplanmış asgari yaşam standartlarının sağlandığı yeterli gelir düzeyinin altında kalan hane halkları elde ettikleri gelire bağlı olarak yoksulluk sınırının altında ise; gelir yoksulu kabul edilmektedir (Doğan, 2014, s. 13).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilki 1990 yılında hazırlanan insanî gelişme raporu kalkınmaya; sağlık, eğitim, bireysel özgürlük ve kadının konumu gibi yaşam kalitesini belirleyen faktörlerin etkisine dikkat çekmiştir. Çoğu zaman yaşam kalitesini ilgilendiren bu standartlar birlikte hareket etmektedir.³

1997 yılında yayımlanan İnsanî Gelişme Raporunda ise insanî yoksulluk kavramı yer almaktadır. Buna göre insanî yoksulluk; insanî gelişme, insanca yaşam için parasal imkânların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanması iktisadî ve sosyo-kültürel bazı imkânlara da sahip olmanın gerekliliğini de içermektedir. Buradan hareketle insanî yoksulluğu ölçmek için İnsanî Yoksulluk Endeksi geliştirilmiştir. Bu endeks;

- 40 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayan nüfus oranı
- Okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı
- Sağlık hizmetlerine erişim olanağı olmayan nüfus
- Sağlıklı içme suyuna erişim olanağı olmayan nüfus
- Beş yaş altı düşük ağırlıklı çocuk sayısı

Verilerine dayanılarak oluşturulmaktadır (Gündoğan, 2008, s. 44).

3 <http://issuu.com/undpturkiye/docs/name1d7344?e=4172436/2847987>

1.1.4. Kırsal Yoksulluk- Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluk kavramının yoğunluğuna bağlı olarak mekân-sal ifade edilen yoksulluktur. Kırsal yoksulluk genel olarak kalifiye olmayan kişilerin tarımsal üretimi gerçekleştirecek toprağa sahip olamamasıyla ortaya çıkan yoksulluktur. Kırdan yaşanan bu yoksulluk iş bulma, daha iyi imkânlarla kavuşma arzusuyla kente göç edilmesiyle kentsel yoksulluğa dönüşmektedir. Kırsal yoksulluğun kente göçü ile birlikte belirli kentlerde ve belirli semtlerde gelir eşitsizliği ve sosyal eşitsizlik de artmaktadır. Ayrıca bu kentlerde yaşanan yoğunluk kentin fonksiyonelliğini de bozarak, yetkinlik ve sosyal etkinliğini de bozmaktadır (Topgöl, 2013, s. 282).

Kırsal yoksulluğun, kentsel yoksulluğun sonucu olduğuna dair tezler olduğu gibi, bu görüşü desteklemeyen tezler de bulunmaktadır. Destekleyen görüş, kırsal yoksulluğun kente itici güç olduğunu savunur. Ayrıca kent-kır kazanç farklılıklarının da göçe neden olan çekici güç olarak değerlendirmektedir (Buz, 2003, s. 156).

Yoksulluğun kente göçü engel olarak kabul ettiği ikinci görüş ise; kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluğa neden olmadığının aksine yoksulluğun göçü kısıtlayan bir faktör olması durumu söz konusudur. Buna göre zaten düşük gelir seviyesine sahip olan kırsal yoksullar için göç bir maliyettir. Bu maliyeti karşılamak endişesi kırdan kente göçün önündeki engel olarak görülmektedir (Şenses, 2002, s. 161).

1.1.5. Yapabilirlikten Yoksunluk

1998 yılı Nobel Ödüllü Amartya Sen yoksulluğa yaklaşımıyla tüm dünyanın ve özellikle uluslararası kuruluşların yoksulluğa bakış açısını ve yoksulluğun nedenlerini tespit etmek yönündeki değerlendirmelerini değiştirmiştir. İnsanî gelişme ve insanî yoksulluk kavramları da Amartya Sen'e dayanmaktadır.

Sen'e göre kalkınma sadece GSMH artması, bireysel gelirdeki artış, sanayileşme, teknolojik ilerleme ile gerçekleştirilemez. Gerçekleştirilebilecek olsaydı bugün yaşanan iktisadî büyüme ve gelişmeye rağmen yoksulluk da artmazdı.

Sen'e göre günümüz kalkınma teorileri kişisel çıkarlara odaklanmıştır. Bireysel faydaların toplumsal faydayı sağlayacağı görüşüyle tek yanlı faydacı bir karakter taşımaktadır. Sen iktisadî, toplumsal ve siyasal etkinliklerin birbirlerini etkileyen birçoğ neden ve sonuç ilişkisine vurgu yaparak:

- İktisadî fırsatlar
- Siyasal özgürlükler
- Toplumsal imkânlar
- Şeffaflık güvenceleri

- Koruyucu güvenliği gibi 5 temel unsura dikkat çekmektedir. Sen'e göre kalkınma; insanların yararlandığı özgürlükleri genişletme süreci olarak değerlendirilmez (Sen, 2004, s. 58).

Sen'e göre özgürlük kalkınma sürecinin merkezinde yer almaktadır. GSMH artışı, gelir artışı kalkınmada dolaylı katkı sağlar ancak bütünüleyici katkı siyasal katılım özgürlüğü, temel eğitim alma, sağlık hizmetlerinden yararlanma fırsatının sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Sen, siyasal özgürlüklerin (ifade ve seçme özgürlüğü) iktisadî güvenliği geliştirdiğine, toplumsal fırsatların (eğitim, sağlık) iktisadî katılımı sağlayarak, farklı türden özgürlüklerin birbirlerini destekleyerek kalkınma sürecinin gerçekleştirileceğini savunur (Sen, 2004, s. 76).

Sen'in yaklaşımı eşit hakların eşit yapılabirlikler anlamına gelmediğini belirtmesi yoksulluğun önlenmesi bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir. Sen'e göre yasa önünde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması eşit başarı şansına sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Yoksulluk çok boyutlu olduğundan (eğitim, azınlık gruba mensup olma, kadın olma, kapasite yoksunluğu vb.) yoksullukla mücadelede eşit hakların ötesinde özel düzenlemeler gerekmektedir (Buğra, 2005, s. 7).

2. Türkiye'de Yoksulluğun Görünümü ve Kadınların Yoksulluk İçindeki Profili

TÜİK yoksulluğu "insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama" durumu olarak tanımlamaktadır. Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlamak mümkündür. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamalarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmaktır. TÜİK yoksulluk hesaplamalarını hem gelire hem de harcama miktarını dikkate alarak hazırlamaktadır.

Tablo 1. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı, 2006-2014

	Yıllar								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
%40 - 40%									
Yoksulluk Sınırı	1881	2433	2531	2818	2972	3255	3611	4008	4443
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	8665	6799	7021	7485	7355	7288	7344	6788	6572
Yoksulluk Oranı (%)	12,8	9,9	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7
Yoksulluk Açığı(1)	29,1	24,5	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3
%50 - 50%									
Yoksulluk Sınırı	2351	3041	3164	3522	3714	4069	4515	5007	5554
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	12548	11163	11580	12097	12025	11670	11998	11137	11332
Yoksulluk Oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0
Yoksulluk Açığı(1)	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4
%60 - 60%									
Yoksulluk Sınırı	2821	3649	3797	4227	4457	4883	5418	6012	6665
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	17165	16053	16714	17123	16963	16569	16741	16706	16501
Yoksulluk Oranı (%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8
Yoksulluk Açığı(1)	33,6	28,4	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2
%70 - 70%									
Yoksulluk Sınırı	3291	4257	4430	4931	5200	5697	6320	7016	7775
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	21611	20595	21358	21938	21816	21730	22252	21979	22223
Yoksulluk Oranı (%)	32,0	30,1	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4
Yoksulluk Açığı(1)	34,8	31,2	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3
<p>TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2014 Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır. (1) Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.</p> <p>Yoksulluk açığı = ((Yoksulluk sınırı-Yoksulların EFB medyan geliri)/Yoksulluk sınırı)*100 formülüne göre hesaplanmıştır.</p>									

Tablo 1'den görülebileceği gibi 2006 yılından 2014 yılına kadar tüm yüzdelik dilimlerinde Türkiye'de yoksulluk oranı düşmüştür. Fert gelirleri yöntemine göre hesaplanan yoksulluk oranı %40'lık oran için 2006 yılında % 12.8' den 2014 yılına gelindiğinde %8,7'ye düşmektedir. Yoksulluk riskini gösteren yoksulluk açığı ise yine aynı dilimde 2006 yılı için %29,1 iken 2014 yılında bu oran % 22.3'e düşmektedir.

Tablo 2. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranı, Türkiye, 2006-2014 (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2014)

Yıllar	Yoksulluk riski	Yoksulluk Oranı (%)				
		Okur-yazar olmayanlar	Bir okul bitirmeyenler	Lise altı eğitilmişler	Lise ve dengi okul mezunları	Yüksek öğretim mezunları
2006						
	%50	32,8	27,8	5,4	14,3	0,7
	%60	41,4	36,7	9,7	21,2	1,3
2007						
	%50	30,7	24,9	12,5	5,2	0,8
	%60	40,5	34,2	19,5	8,7	1,6
2008						
	%50	29,5	24,2	13,3	5,2	0,7
	%60	40,2	33,6	20,8	8,5	1,3
2009						
	%50	32,7	27,2	13,9	5,1	1,2
	%60	41,8	36,7	21,5	8,5	1,8
2010						
	%50	28,8	27,5	14,3	4,5	1,0
	%60	39,3	37,3	20,9	7,8	1,8
2011						
	%50	28,9	27,0	13,1	5,8	1,1
	%60	38,4	35,8	20,0	8,9	2,0
2012						
	%50	30,1	26,1	13,5	5,9	1,1
	%60	39,1	33,8	20,0	9,3	1,9
2013						
	%50	26,6	23,7	12,4	5,6	1,8
	%60	37,5	33,5	20,0	9,1	2,7
2014						
	%50	27,7	25,1	12,5	5,7	1,3
	%60	38,1	34,2	19,6	9,3	2,2

Tablo 2' de 2006 yılından 2014 yılına kadar gelirlerine ve eğitim seviyelerine göre yoksulluk oranları verilmektedir. 2006 yılından 2014 yılına kadar en büyük yoksulluk oranı okuma yazma bilmeyen kişilerde gerçekleşmektedir. Yine en düşük yoksulluk oranı Türkiye'de yükseköğrenim mezunlarında görülmektedir. 2006 yılı dışında tüm yıllarda eğitim seviyesi arttıkça, yoksulluk oranı azalmaktadır.

Tablo 3. Eğitim ve cinsiyete göre yoksulluk oranı (%) (www.tuik.gov.tr 08.02.2015)

Eğitim durumu	2006			2007			2008			2009		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TÜRKİYE	17,81	17,32	18,27	17,79	17,33	18,26	17,11	16,70	17,52	18,08	17,10	19,03
6 Yaşından Küçük Fertler	24,78	25,12	24,43	24,52	24,91	24,10	22,53	22,86	22,18	24,04	22,87	25,27
Okur-Yazar Değil veya Bir Okul Bitirmeyen	28,10	27,73	28,34	28,98	29,13	28,88	30,50	30,77	30,31	29,84	30,34	29,52
İlkokul	14,19	16,52	12,05	14,24	15,87	12,68	13,44	15,91	11,22	15,34	16,86	13,83
İlköğretim	18,06	16,47	19,66	19,19	19,79	18,55	17,20	18,67	15,66	17,77	17,19	18,39
Ortaokul ve Orta Dengi Meslek-	8,07	9,69	4,89	9,16	11,06	5,57	8,34	9,85	5,78	9,76	10,89	7,82
Lise ve Lise Dengi Meslek	5,20	6,06	4,05	5,88	7,05	4,09	5,64	6,00	5,11	5,34	5,71	4,76
Yüksekokul, Fakülte ve Üstü	1,01	1,28	0,56	0,81	0,97	0,53	0,71	0,88	0,43	0,71	0,92	0,40

Tablo 3'te Türkiye'de 2006-2009 yılları arasında eğitim durumu ve cinsiyete göre yoksulluk oranı görülmektedir. Tüm yıllarda hem kadınlarda hem erkeklerde cinsiyet fark etmeksizin en büyük yoksulluk oranı okuma yazma bilmeyen veya bir okul bitirmeyen kişilerde görülmektedir. Ancak tüm eğitim seviyelerinde yoksulluk oranı 2006 yılından 2009 yılına gelindiğinde yoksulluk oranının azalması beklenirken, eğitim seviyelerine bağlı değerlendirmede yoksulluk oranı her seviyede azalmamaktadır. Şöyle ki 2006 yılı ile 2009 yılı toplamda mukayese edildiğinde sadece ilköğretim ve yüksekokul, fakülte ve üstü mezunların yoksulluk oranı azalmıştır.

Tablo 4. Cinsiyet ve Eğitim durumuna göre aylık ortalama brüt ücret ve yıllık ortalama brüt kazanç (Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması)

Eğitim durumu (ISCED, 1997)		Aylık ortalama brüt ücret (TL)		Yıllık ortalama brüt kazanç (TL)	
		2006	2010	2006	2010
Erkek		1107	1510	14316	19683
	İlkokul ve altı	784	1066	9952	13526
	İlköğretim ve ortaokul	788	1061	9999	13505
	Lise	943	1317	12042	16907
	Meslek lisesi	1298	1649	17312	22195
	Yüksekokul ve üstü	2231	2842	29258	37878
Kadın		1091	1519	14036	19728
	İlkokul ve altı	650	874	8159	11065
	İlköğretim ve ortaokul	640	870	8064	10949
	Lise	870	1177	11182	15049
	Meslek lisesi	944	1336	11990	17109
	Yüksekokul ve üstü	1837	2380	23899	31437

(1) Aylık ücret: İşveren tarafından ücretli çalışanlara referans ayında yapılan; temel ücret ödemeleri, fazla çalışma ödemeleri, vardiyalı çalışma/gece çalışması için yapılan ödemeler ve ücret niteliğindeki diğer düzenli ödemelerin toplamıdır.

(2) Yıllık kazanç: İşveren tarafından ücretli çalışana referans yılında yapılan temel ücret ödemeleri, düzenli ödemeler, düzensiz ödemeler ve aynı yardım ödemelerinin toplamıdır.

Tablo 4'de Cinsiyet ve eğitim durumuna göre 2006 ve 2010 yıllarını içeren aylık ve yıllık ortalama kazanç miktarı TL cinsinden gösterilmektedir. 2006 ve 2010 yılı için yıllık ortalama brüt kazanç tüm eğitim seviyelerinde kadınların kazançları erkeklerden azdır. Yüksekokul ve üstü mezunu erkekler 2010 yılı için ortalama 37.878 TL kazanırken, kadınlar 31.437 TL kazanmaktadır. Yine meslek lisesi mezunu kadınlar 2006 yılında yıllık ortalama 11.990 TL kazanırken, aynı yıl ve eğitim seviyesinde erkekler ortalama yıllık 17.312 TL kazanmaktadır.

Tablo 5. Cinsiyet ve Eğitim durumuna göre aylık ortalama brüt ücret ve yıllık ortalama brüt kazanç (Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması)

		Yıllık ortalama brüt ücret (TL)			Cinsiyete dayalı ücret farkı(1)(%)
		Toplam	Erkek	Kadın	
Eğitim durumu					
	İlkokul ve altı	12237	12597	10519	16,5
	İlköğretim ve ortaokul	12192	12571	10470	16,7
	Lise	15117	15531	13969	10,1
	Meslek lisesi	18759	19442	15647	19,5
	Yüksekokul ve üstü	31486	33574	28184	16,1
Meslek ana grubu					
	Yöneticiler	43825	43073	46201	-7,3
	Profesyonel meslek mensupları	31520	34549	27861	19,4
	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	22082	22536	20865	7,4
	Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	18875	19383	18203	6,1
	Hizmet ve satış elemanları	12922	13167	12188	7,4
	Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	14091	(*)	(0)	(*)
	Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	15278	15586	13004	16,6
	Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	13336	13851	10518	24,1
	Nitelik gerektirmeyen meslekler	12075	12449	10713	13,9
(1) 2010 yılı toplam ücreti esas alınarak [(erkek ücreti-kadın ücreti)/erkek ücreti *100] olarak hesaplanmıştır.					
(2) Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması					

Tablo 5'te eğitim durumu ve meslek ana grubuna göre cinsiyete dayalı ücret farkı görülmektedir. 2010 yılı verilerine dayanarak kadın ve erkek ortalama kazancı eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde tüm eğitim seviyelerinde kadınların yıllık ortalama kazancı erkeklerden düşüktür. Cinsiyete bağlı ücret farkı en fazla meslek lisesi mezunlarında görülürken, en az lise mezunlarında görülmektedir. Meslek ana gruplarına göre cinsiyete bağlı ücret farkı değerlendirildiğinde yöneticiler hariç hemen her meslek grubunda cinsiyete bağlı ücret farkı görülmektedir.

3. Yoksulluğun Kadınlaşması

Fiziksel olarak kadın olmanın dışında, toplumsal cinsiyet anlamında kadın olmanın tüm toplumlarda benzerlikler ve farklılıklar içeren çok boyutlu sorunları bulunmaktadır (Koray, 2012, s.368). Yoksulluk içerisinde kadınların ve çocukların en başta yer alan kesim olması kadın ve yoksulluk çalışmalarının 1970 yılından sonra özellikle artmasına neden olmuştur. Yoksulluğun kadınlaşması ise özellikle yoksulluk içinde kadının çok yer almasına istinaden 1978 yılında ilk olarak Pierce tarafından kullanılmıştır. Kadınlar yaşanan ekonomik krizler, işsizlik, düşük büyüme oranı gibi nedenlerle birlikte boşanma, eşin ölmesi ile tek başına kalması gibi nedenlerle de yoksullaşabilmektedir (Duyan, 2003, s. 360). Bugün gelinen noktada yoksulluğun kadınlaşması kavramı artık sadece yalnız yaşayan veya hane reisinin kadın olduğu aileler için değil, evli olan yoksul kadınların da yoksulluklarını ifade etmektedir (Chant, 2007, s. 30). Özellikle 1995 yılında Pekin 4. Dünya konferansında yoksulluğun kadınlaşması kavramı şu olguları ifade etmek için kullanılmıştır:

- Kadınların, yoksullukla karşılaşma olasılıkları erkeklerden daha fazladır.
- Kadınların yoksullukları erkeklerden daha büyük ve ciddi düzeydedir.
- Kadınların yoksulluk durumu gün geçtikçe erkeklere oranla artmaktadır (Ecevit, 2003, s. 85).

Yoksulluk çok çeşitli ve boyutlu görünmesine rağmen kadın yoksulluğunun bir takım ortak karakteristik özellikleri bulunmaktadır. Bunlar:

- Kadınlar erkeklere oranla yoksulluğu daha yüksek oranda yaşamaktadır.
- Kadınların yoksulluk içindeki yüksek oranı nedeniyle kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha şiddetli ve derinden yaşamaktadır.
- Kadınlar erkeklere oranla daha kalıcı yoksulluk yaşamaktadır.
- Kadınların yoksulluğu orantısız biçimde yüklerini de arttırmaktadır.
- Kadınlar yoksulluğu ortadan kaldırmak için erkeklere oranla daha fazla bariyerle karşılaşmaktadır.
- Yoksulluğun kadınlaşması ile hane halkının kadınlaşması arasında bir bağ vardır.
- Yoksulluk içindeki en yoksul hane halkı ise hane reisinin kadın olduğu ailelerdir.
- Hane reisinin kadın olduğu yoksulluk diğer kuşaklara da aktarılmaktadır (Chant, 2008, s. 167).

Genel olarak kadın yoksulluğunun 2 temel sorunu bulunmaktadır. Eğitim olanaklarına erişememe sorunu ve kadınların işgücü piyasasındaki konumudur. Yoksulluğun kadınlaşması ile ilgili yapılan çalışmalarda kadın eğitiminin ve istihdamının artırılmasının yoksulluğun kadınlaşmasını azaltacağı vurgulanmaktadır. Ancak görünen o ki sadece istihdamın artması kadınların istihdama katıldığı alandaki işler nedeni ile yoksulluğu azaltmamaktadır. Kadınların işgücü piyasasındaki konumu kadın yoksulluğunun çarpıcı yönüdür. Kadınlar genellikle verimlilik ve ücret düzeyi düşük, hizmet sektöründe fazla beceri gerektirmeyen, güvencesiz işlerde istihdam edilmektedir (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2677). İşgücü piyasalarının yapısı gereği kadınlar kayıt dışı sektörlerle yönelmek zorunda kalmakta, bu durum kadın yoksulluğunu arttırmakta yoksulluk arttıkça da kadınlar güvencesiz işlere razı olmak zorunda kalmaktadır (Şener, 2009, s. 2).

Kaynakça

- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1592.
- Buz, S. (2003). Yoksulluk ve Göç. *Yoksulluk Sempozyumu*. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Buğra, A. (Aralık 2005). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için Hazırlanan Danışman Raporu.
- Chant, S. (2007). *Gender, Generation and Poverty*. UK: Edward Elgar Publishing.
- Chant, S.(2008). The 'Feminisation of Poverty' and the 'Feminisation' of Anti-Poverty Programmes: Room for Revision?. *The Journal of Development Studies* (44/2).
- Doğan, E. (2004). *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı, Yayın No:2880.
- Duyan, Ç. G. (2003). *Türkiye'de Kadın Yoksulluğu: Halk Ekmek Büfelerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir?.*C.Ü Tıp Fakültesi Dergisi* (Özel Eki, 25/4).
- Eren, A., Bahar, O. (2004). Yoksulluğu Kavramsal Bir Bakış: Dünya ve Türkiye'deki Görünümü. *İktisat İşletme ve Finans* (19/220).
- Gündoğan, N. (2008). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. Ankara Sanayi Odası, 2008, 8 Şubat, 2016 tarihinde ulaşılmıştır, (<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/aocak-subat2008/Dosya.pdf>)
- İncedal, S. (2013). Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları. Uzmanlık Tezi, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Koray, M. (2012). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Sam, N. (2008). Yoksulluğa Bir Bakış Biçimi: Kapasite Yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi* (27/1).
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma* (çev. Yavuz Alagon) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şener, Ü. (2009). Kadın Yoksulluğu Değerlendirme Notu, TEPAV (1/11).
- Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tokol, A., Alper, Y. (2015). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi* (14/1).
- Öztürk, M., Çetin, I. B. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar. *Journal Of Yaşar University* (3/11).
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (4/2).
- Yusufoğlu, Ö. Ş. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- “İnsani Gelişme Raporu,” UNDP, 8 Şubat, 2016 tarihinde ulaşılmıştır, <http://issuu.com/undpturkiye/docs/name1d7344?e=4172436/2847987S>

İslam Hukukunda Toplumsal Cinsiyet Söylemi: Eşitlik mi?-Adalet mi?

Gender Discourse in İslamic Law: Equality or Justice?

Büşra Bilgin¹

İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet,
Judith E. Tucker,
çev. Zeynep Esra Koca, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, 336 s.

İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet isimli kitap, yazarın Osmanlı dönemi mahkeme kayıtlarına dayanarak -farklı hukuk ekollerinin görüşlerini de değerlendirmeye almak suretiyle- İslam Hukuku uygulamalarında kadının konumunu ve İslam toplumunda kadına yüklenen cinsiyet rollerini tartışmaktadır. Yazar çalışmasında modernleşme sürecinde İslam coğrafyasında yaşanan siyasi ve hukukî değişimler ekseninde fikhın savrulduğu konumu ve kadının toplumdaki konumunun tartışmaya açıldığı dönemlere de getirerek Müslüman kadının toplumsal cinsiyet rolü açısından yaşadığı ve halen süregelen değişimi ele almaktadır.

Kitabın Türkçe'ye kazandırıldığı bu basımın başında ayrıca Nazife Şişman'ın Türkiye özelinde günümüz Müslüman toplumlarında toplumsal cinsiyet temelli tartışmalara ve feminist hareketlere yönelik değerlendirmelerini bizzat kendi tecrübeleri üzerinden ifadelendirdiği bir takdim yazısı bulunmaktadır. Şişman'ın bu açıdan yeni ve ufuk açıcı okumalara yönlendiren bu yazısı eseri okurken kılavuz olabileceği gibi tek başına da dikkat çekici bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İslam ve kadın meselesinin İslam medeniyetini yargılama aracı olarak konumlandırılmasını eleştirerek sorguya çekilen tarafın itiraf yahut savunma diline mecbur bırakıldığını anlattığı bölümde, toplumsal cinsiyet çalışmalarında niçin iki ayrı uca savrulduğumuzu kısa fakat çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Yine bu minvalde Müslüman toplumlardaki toplumsal cinsiyet araştırmalarında soruyu soran ve sorunun muhatabı arasındaki hiyerarşik ilişkiye dikkat çekmiş; soru soranın seküler, sorunun muhatabının ise "her şeye rağmen ısrarla Müslüman olmaya devam eden -ezilmiş- kadın" şeklinde formüle etmiştir. Fakat Tucker'ın çalışmasının bu hiyerarşik yaklaşımdan azâde olarak meseleyi İslam hukuku ve tarihi perspektif ekseninde ele aldığını belirtmiştir.

Tucker, kitabına çalışmasını hazırladığı dönemde Müslüman toplumlardan haber aldığı kadın hakkı ihlallerini tavsif ederek başlamış ve çizdiği olumsuz tabloya rağmen oluşan paradoksu şöyle sunmuştur: "...bu durumda birçok Müslüman kadın ve on-

¹ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Bölümü Doktora Öğrencisi, busrakucukkayis@gmail.com

ların müttefiki olan erkekler neden İslamî ilkelerin bu dünyada ve ahirette iyilik ve adaletin kaynağı olduğuna; İslami uygulamaların -muhtemelen bir kısmının gözden geçirme ve revizyon gereksinimi olsa da- kadın hakları, ayrıcalıkları ve adaleti için en iyi garanti olduğuna sıkı sıkıya inanıyor?” Kitap boyunca esasında bu paradoksu anlamaya çalışırken gelişen bir metni takip etmekteyiz. Zira bu cümle her ne kadar yazarın taaccübünü aktardığı izlenimini verse de onun İslam hukukunun esnek ve toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenebilir bir özü olduğuna dair inancını da bünyesinde barındırmaktadır.

Yazar, kitabı dört temel meseleyi yine dört tema üzerinden inceleyerek kurgulamıştır. Kendi ifadesiyle temsiliyet, ayrımcılık, erkek bakış açısıyla norm oluşturma ve hukukun cinsiyetçileştirilmesi meselelerini evlilik, boşanma, hukuki şahsiyet olmalı (veli, şahit ve mülk sahibi olmak bakımından), mekân ve cinsellik temaları ekseninde ele almıştır. Bu temalar aynı zamanda kitabın bölümlerine de karşılık gelmektedir.

İslam hukuku, kadın ve toplumsal cinsiyet kavramlarını ilk bölümde giriş nev’inde tartışan yazar “Zevce Olarak Kadın ve Zevce Olarak Erkek: Evlilik Mutabakatının Oluşumu” başlıklı ikinci bölümde; evliliğin İslam hukuk geleneği içindeki usulü, uygulanışı ve kadın-erkek arasındaki rol paylaşımını değerlendirmiş, daha sonra reform süreci sonrası modern dönemde revize edilen uygulamalara yer vermiştir. Günümüzde İslam toplumlarında bu minvaldeki tartışmalara ve kadınların taleplerine de kısaca değinerek bölümü sonlandırmıştır. Özellikle evlilikteki hak ve yükümlülükler bahsinde yazarın salt eşitlikçi yaklaşımının onu kapsayıcılıktan uzak bir noktaya taşıdığını söylemek mümkündür. Kadına evlilikte nafaka, çocuğun bakımı için ücret ödenmesini kadınların aile içi sorumluluklarına atfedilen saygıyla bağdaştırdığı halde erkeğin ağır yükünün aslında bağımsız ataerkil imtiyaz imajını desteklediğini söyleyerek çelişkili bir ifade sunmaktadır.

Tucker, “Boşanmada Hakların Tayini” başlıklı ikinci bölümde yine aynı şemadan hareketle boşanmayı; İslam hukuk geleneğindeki tasviri, İslam’ın boşanmaya bakış açısı, reform süreci ve güncel gelişmeler bağlamında ele almıştır. Yazarın boşanmaya dair görüşleri çok daha keskin bir ayrılık üzerinden şekillenmektedir. O’na göre İslam, kadın ve erkeği talak konusunda tamamen ayrımcı bir düzleme oturtmuştur. Erkeğe mahkeme makamına gitmeksizin isteğine göre talak hakkını kullanma imkanı vermesine rağmen kadının boşanma için ancak fesih yetkisiyle mahkemeye başvurabilir vaziyette olması boşanmanın “sevilmeyen bir mübâh olması” hasebiyle engellenmek istenmesi fakat bu minvalde fihhi manada tek taraflı bir kısıtlamaya gidilmesinin ancak erkeğin imtiyazlarını korumak kaygısıyla gerçekleşmiş bir vakia olduğunu söylemektedir. Yine Tucker’a göre boşanma sonrasında kadına geçici nafaka bağlanması, akabinde babası yahut kardeşinin bakmak zorunda olması, kadını zayıf ve korunmaya muhtaç biçimde tasvir edip bağımlı bir şahsiyet olmaya zorlamaktadır. Yazarın bu bölümdeki ifadelerinde kadın ve erkek boşanma yükümlülüklerini değerlendirirken günümüz toplumsal rolleri üzerinden yol aldığını hissetmek mümkündür. Fakat günümüzde nafaka ve maldan pay almasının kadının da iş gücüne dahil olduğu aileler

açısından çözülmesi gereken bir mesele olduğunu dikkat çekici bulmuştur.

“Hukuki Özneler Olarak Kadın ve Erkek: Ev İdaresi ve Şahitlik” başlıklı dördüncü bölümde Tucker; kadın ve erkeğin mülk edinme, mülkü idare etme, evin geçimini sağlama, mirastan pay alma ve hukuki özne olabilme (şahitlik) hususları üzerinden rollerini inceleyip tartışmıştır. Yine hem tarihi süreci ve işleyişi ele almış hem de modern dönemdeki uygulamaları değerlendirerek güncel duruma da değinmiştir. Mülk edinme ve ticaret yapma ehliyeti bakımından bağımsız bir şahsiyet olarak tanımlanan kadının evlilik mevzusunda bağımlı hale getirilmesini eleştiren yazar bu durumun toplumsal taleplerin şekillendirdiği bir olgu olduğunu iddia etmektedir. “...aksi yöndeki tüm baskılara rağmen kadının mülkiyet konusunda temel eşitliğiyle ilgili mefhumların bu kadar sıkı sıkıya korunmuş olmasını bile dikkate değer buluyorum.” cümlesi ile kadınların mülk edinip işletebilme hakkını toplumsal baskıdan ve hukukun hüküm koyucularının elinden kurtulabilmiş yahut gözden kaçırılmış bir eşitlikçi unsur olarak tarif etmesi mantık sınırlarını zorlayan bir yorum izlenimi uyandırmaktadır.

“Toplumsal Cinsiyet Mekânında Kadın ve Erkek: Teslimiyet” başlıklı beşinci ve son bölümde yazar cinsellik karşısında kadın ve erkeğe konan sınırları bu bağlamda evlilik dışı ilişkinin cezasını ve tesettür meselesini irdelemiştir. Tucker’a göre kadın ve erkek cinselliğinin kontrol altına alınması Müslüman toplumun düzeni için önem arz etmekteydi. Ancak bu kontrolün kadın bedenine yönelik daha fazla yaptırım getirdiğini öne süren yazar tesettürün günümüz modern toplumlarındaki yargılanış biçimine ise hiç değinmemiştir. Müslüman kadının daha fazla fedakarlık yapmaya zorlanması şeklinde ifade ettiği tesettürün hukuk literatüründe keskin çizgiler ve ölçütlerle belirlenmediği, zamana ve bölgeye göre nispeten muhayyer bırakıldığını vurgulamıştır. Konunun güncel yönünü anlatırken Batılı hakim anlayışın Müslüman kadını kurtarılması gereken bir obje², tesettürü ise Müslüman kadının infaz edilmekte olan cezası şeklinde konumlandırması meselesine neredeyse hiç değinmeyen Tucker, Müslüman kadınların batılı paradigmaya yönelik eleştirilerini ancak İslamî inisiyatifleri de eleştirdikleri takdirde ışıtmeye değer bulmuştur demek mümkündür.

Yazarın Osmanlı hukuk tarihi kapsamında da ele alınabilecek araştırmalarını dönemin toplumsal cinsiyet ve kadın ilişkisi bağlamında değerlendirmesi elbette bu alanda hatırı sayılır miktarda verinin işlenmesini sağlamıştır. Bu sayede toplumsal tarihi anlamlandırmakla kalmayıp günümüz Türkiye’sinde ve hatta Osmanlı coğrafyasındaki Müslüman toplumlarda toplumsal cinsiyet paradigmasının kökenini kavrama imkanı bulmaktayız. Tucker’ın çalışmasının bu zaviyeden kıymetini göz ardı etmeksizin bazı ön kabulleri sebebiyle İslam hukukunda toplumsal cinsiyet meselesi dahilinde okuyucuya kapalı kalması muhtemel hususların yahut belli sonuçlara kasten yönlendiren ifadelerin varlığını da belirtmek gerekir. Zira Tucker çalışmasının temelinde Osmanlı mahkeme kayıtlarından ve İslam hukuku alimlerinin fetvaları üzerinden meseleyi ele alırken; İslam hukukunun dönemine göre ilerici olan unsurlarına vurgu yaparak bu

2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Lila Abu-Lughod, Do Muslim Women Need Saving?, Harvard University Press, 2013

durumu İslam hukukunun esnek ve revizyona imkan veren yapısından kaynaklandığını belirtmektedir. Dolayısıyla günümüzde bu alanda yaşanan nizâlarda yine bu esnek yapı mucibince cinsiyet eşitliğine dayalı reformlara gidilmesi gerektiğini salık vermektedir. Öte yandan yazarın cinsiyet eşitliği eksenindeki bakış açısına göre uygun bulmadığı uygulamaları; toplumun İslam hukukuna yaptığı tesir yahut ataerkil sistemde erkeğin imtiyazının korunması çabası olarak ele alıp eşitlik seviyesine dönüştürülmesi gereken “yanlış uygulamalar” şeklinde nitelemesi bütüncül bir değerlendirme imkanını ortadan kaldırmaktadır. İslam hukukunu; kaynaklarını ve uygulamalarını birbirini tamamlayan parçaların oluşturduğu bir sistem olarak ele almak yerine bugünün toplumsal cinsiyet ve eşitlik idealinden hareketle parçalardaki fazlalık ve eksiklikleri tartışmakta ancak bu parçaların tamamlayıcı bir bütünü oluşturma ihtimalini yok saymaktadır. İslam hukuku uygulamaları kaynaklarından biri olması itibarıyla örften ve toplumsal kabullerden etkilenmiş olabilir lakin tüm hukuk sistemini toplumsal işleyiş sonucu ortaya çıkan tarafsızlıktan yoksun ve kadını özellikle bağımlı ve yardıma muhtaç kılmayı amaçlayan bir doktrin şeklinde tarif etmek şüphesiz haksız bir yakıştırma olacaktır. İslam’ın ve ona bağlı olarak gelişen hukuk doktrini yapısının -mezhep farklılıkları ve alimlerin görüş ayrılıklarına rağmen- insanlar arasında adaleti tesis etmeyi gaye edindiğini hatırlamak gerekmektedir. Kadın-erkek cinsiyet rollerini değerlendirmede İslam hukuku ele alındığında aile ve toplum bağlamında görevlerin adalet üzere pay edilmesi için çaba gösterilmiştir. Tucker’ın bu çalışması; İslam hukukunun cinsiyetler arasında tesis etmeyi hedeflediği adalet prensibini ele almaksızın eşitlik üzerine yaptığı kesin vurgular çalışmanın objektifliğini tartışmaya açık hale getirir de toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımını anlamada ve İslam hukuku üzerinde adalet eksenli bir okumanın mümkün olup olmadığını test edebilmek adına kaynak teşkil edecektir.

Feminist Söylem Bağlamında Kadın Özgürlüğü

Women's Freedom in the Context of Feminist Discourse

Zehra Zeynep Sadıkoęlu¹

Kadın Özgürlüğünün Sorunları,

Evelyn Reed,

çev. Zeynep Saraçoğlu, Yazın Yayıncılık, Ekim 1985, 121 s.

Modern Batı düşüncesi kendini geleneğe karşı konumlayarak inşa etmiştir. Bu inşa sürecinde “öteki” konumuna düşen ve dolayısıyla gelenekle bağlantılı olan olgu merkeze yerleştirilen olguyla aynılaşması kaydıyla ve aynılıkları ölçüsünde değerli kabul edilmiştir. “Erkek” karşısında öteki konumuna düşen “kadın” için de aynı şey söz konusudur. Bu çerçevede kadın farklılıkları yok sayılıp erkekle aynılaştığı sürece makbul sayılmıştır. Bir başka ifade ile kadın erkekle “eşit” olduğu takdirde değerli kabul edilmiştir. Demokrasi, sekülerizm, rasyonalite, pozitivizm, feminizm vb. düşünsel-siyasal akımlar da geleneğin bu ötekileştirilmesi ihtiyacından yola çıkarak üretilmiş akımlardır. Bu akımlardan biri olan feminizmin savunucularından Evelyn Reed’in Kadın Özgürlüğünün Sorunları adlı kitabında ortaya koymuş olduğu iddialar da bu temel üzerinden yükselmektedir.

1905-1979 yılları arasında yaşamış olan Evelyn Reed, 1940 yılından başlayarak ikinci dalga feminizm olarak adlandırılan kadın özgürlüğü hareketinde aktif rol almıştır. Esasen resim eğitimi almış olan Reed, kariyeri bu yönde olmasa da insanbilimci olarak kabul görmüş, kadın bağımsızlığı hareketini bilimsel temellere oturtmak için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan birini teşkil eden Kadın Özgürlüğünün Sorunları farklı dergilerde yayımlanmış altı makaleden oluşmaktadır.

“Kadınlar ve Aile, Tarihsel Bir Bakış” başlıklı ilk bölümde Reed, kadın sorununun çözümüne yönelik olarak insanlık tarihinin ilk dönemlerine dönmek gerektiğini ileri sürmüş ve antropoloji biliminin insanlığın geçmişi hakkında hüküm süren yanlış anlayışları ve kadınlar hakkındaki önyargıları bertaraf etmedeki katkısını göstermeye çalışmıştır. Bu çerçevede Morgan’ın ilkel topluma yönelik çalışmalarını referans olarak göstermiştir. Ayrıca gerek Morgan’ın gerek Darwin’in çalışmalarının etkilemiş olduğu Friedrich Engels’in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (1884) adlı kitabında ortaya koyduğu toplumsal kökenin emek kuramına kadın sorununun çözü-

1 İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, zeynebsadikoglu@gmail.com

münde önemli bir anlam yüklemiştir.

Reed'e göre Engels, ilkel sınıfsız toplumla sınıflı toplumların karşılaştırmasını yaparak antropologlarca toplanan malzemeden sosyolojik sonuçlar çıkarmıştır. Buna göre Engels mülkiyet haklarının bulunmadığı, ilk avcı-yiyecek toplayıcı toplumların yeniden üretici güçlerinden dolayı kadınlar tarafından yönetilmiş olabileceğini iddia etmiştir. Anaerkil toplum ya da ilkel komünal toplum olarak adlandırdığı bu toplum biçiminin, henüz özel mülkiyetin ve devletin olmadığı, genel olarak toplumda sınıf egemenliğine dayalı ilişkilerin ve onun ürünü ya da uzantısı öteki toplumsal sömürü biçimlerinin ortaya çıkmadığı bir toplum biçimi olduğunu belirtmiştir. Yerleşik tarıma geçiş ve hayvanların evcilleştirilmesi, dolayısıyla toprağın ve malların özel mülkiyet haline gelmesiyle zenginliğin soy yoluyla aktarılması için evlâtların meşruiyetini sağlamanın erkeklerin gözünde önem kazandığını, böylelikle erkeklerin kadınların yeniden üretici gücünü kontrol etmeye başladıkları ataerkil sistemin yükseldiğini ileri sürmüştür.

Ancak “anaerkillik” kavramının literatürde iki yaygın şekilde kullanıldığını görmek mümkündür. Birincisi, annelerin aile reisi olduğu bir toplumsal örgütlenme tipine işaret ederken ikincisi, soyun annelere göre belirlendiği yaygın kullanımla özdeştir. Anaerkilliğin daha spekülâtif olan ve evrimci kuramlara dayanan ikinci kullanımını annelerin başlıca güç konumlarını ellerinde tuttukları bir topluma göndermede bulunur. Bu kullanımın dayandığı temel iddia doğanın kadını toplumu yönetecek özelliklerle donatmış olduğu, ataerkilliğin doğanın koyduğu kanuna başkaldırı niteliğinde olduğu, dolayısıyla tüm insanlığın iyiliği ve doğal durumun tesisi için kadına toplumsal önderliğin geri verilmesidir. Ancak tüm evrimci kuramlarda bulunan ve Engels tarafından da ileri sürülen tarih öncesi insanlığın, anaerkillikten ataerkilliğe geçişle karakterize edildiği iddiası, yirminci yüzyılın başında önemini yitirmiştir. Son araştırmalarda toplumsal gelişmenin tek bir çizgiyi izlediği inancı gücünü yitirmiştir. Ayrıca bu spekülasyonun feminist kuram açısından çekiciliğine rağmen, anaerkilliğin bu ikinci anlamda tarihte her hangi bir zamanda ya da bir toplumda var olduğunu gösteren arkeolojik veya antropolojik bir kanıt yoktur (Marshall, 2005, s. 22). Bu nedenle de feminist akım içerisinde kadının yönetici olarak etkin olduğu anaerkil dönem vurgusu kadının tanrıça olduğu anaerkil toplum vurgusuna doğru kaymıştır. Bu sırada da tarihsel kanıtlardan çok sıklıkla mitlere referans verilmiştir.

“Kadınların Aşağı Cins Oldukları Miti” başlıklı ikinci bölümde ise Reed, bu mite göre erkek üstünlüğünün tarihin belli bir aşamasında ortaya çıkan tarihsel bir fenomen değil doğal bir yasa olduğunu belirtmekte ve bu mite karşı çıkmaktadır. Ayrıca sınıflı toplumun annelik vurgusu ile kadının “hayvansal” işlevlerini vurguladığını belirten Reed, bunu kaba maddecilik olarak eleştirmektedir. Fakat aynı zamanda anneliğin kutsallaştırılmasını da eleştirmektedir. Böylece kadının hem aşağılama hem kutsama yoluyla tutsak edildiğini iddia etmektedir.

Kitabın bu bölümünde de Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni çalışmasına başvuru yoluyla kadınların doğal olarak aşağı cinsten olduğu şeklindeki

miti çürütmek için ilkel kadınların harcadıkları emeğin ayrıntılı bir dökümünü çıkar-tan Reed, tarımın ve hayvanların evcilleştirilmesinin kadınların çabaları sonucunda ortaya çıkmış zaferler olduğunu belirtmektedir. Erkekleri avcılığa bağımlılıktan kur-taran koşullar ile cinsler arasında bir iş bölümünün söz konusu olmaya başladığını ve bu gelişmenin anaerkinin yıkılması ve kadınların köleleşmesini getiren koşullar olduğunu iddia eden Reed, erkeklerin egemen konuma geçmesiyle kadınların üretken yaşamdan mahrum bırakıldığını ve annelik işlevlerine itildiğini ileri sürmektedir.

Reed'in bu bölümdeki temel argümanı cinslerin birbirinden farklılıklarının tabiatla-rından değil toplumların cinslere yüklediği rollerden ve algılardan kaynaklandığıdır. Bu sebeple kadınların aslında toplum tarafından kendilerine yasaklanan tüm rolleri üstlenebilecekleri iddia edilmektedir. Ancak Reed'in bu iddialarına karşılık bugün, toplumsal hayatın bütün alanlarında erkekle eşit durumda var olmanın kadını mut-lu etmediği anlaşılmıştır. Kadın hem "kadına ait" olarak tanımlanan alanda ailesiyle vakit geçirmek, çocuğunu yetiştirmek, duygularını ve kendisini ifade edebilmek hem de sosyo-ekonomik alanda var olabilmek istemektedir. Ayrıca iki cinsin her alanda eşit olduğu iddiasının bir getirisi olarak cinsel özgürlüğün ve serbest cinsel ilişkinin sonuçlarının en çok kadını incitiyor oluşu mutlak eşitlik savının tartışılmasına sebep olan diğer bir etken olmuştur (Erdoğan, 2011, s. 6). Dolayısıyla kadının toplum içe-risindeki konumunun adalet perspektifiyle ele alınması gerektiğini söylemek yanlış olmasa gerekir.

"Kadınlar Kaderlerini Denetleyebilmeyi Nasıl Kaybettiler, Bunu Yeniden Nasıl Ka-zanabilirler?" başlıklı üçüncü bölümde ise Reed ailenin her zaman var olmuş olduğu ve kökleri insanların cinsellik ve üreme gibi temel biyolojik ihtiyaçlarında yattığı için ilelebet var olacak doğal bir birim olduğu savının eleştirilmesi gerektiğini ve artan boşanma oranlarını delil göstererek aile kurumunun ortadan kalkmaya yüz tuttuğu-nu ileri sürmektedir. Bu çerçevede aile kurumunun varlıklı bir sınıf tarafından kendi mülkiyet çıkarlarına hizmet etmesi için yaratılmış olduğunu, ancak mülkiyete sahip olmayan sınıflara doğru yayılmasını ve kitlesel nitelik kazanmasını kapitalist sınıfsal sömürü tarzında aramak gerektiğini belirtmektedir.

Değerlendirmenin ilk kısmında Reed'in arkasını yasladığı antropolojik çalışmaların bugün geçerliliklerini yitirdiklerini belirtmiştik. Ayrıca belirtmek gerekir ki evlilik artık ömür boyu sürecek olan bir birliktelik olarak kabul edilmemektedir. Bugün boşanmaların olağanlaşması gibi, boşanma sonrası evlilikler de olağanlaşmıştır. Tek ebeveynli ailelerinde sayısında artış olmuştur. Ayrıca birçok çocuk bir ebeveynin üvey olduğu, ancak ayrılmış veya boşanmış doğal ebeveynle düzenli iletişimin sürdürül-düğü ailelerde büyümektedir. Ancak hane yaşamının bu diğer biçimlerine rağmen, insanların çoğu, hayatlarının büyük kısmını çoğunluk tarafından kabul gören aile-lerde yaşamaktadır (Giddens, 2005, s. 126). Dolayısıyla ailenin ortadan kalkmaya yüz tutmuş ve gelecekte bir zamanda yok olacak bir kurum olduğu iddiası geçersiz görün-mektedir.

“Kadınlar Kast mı, Sınıf mı, Ezilen Cins mi?” başlıklı dördüncü bölümde Reed’in iddiasına göre kadınların ezilmesinin nedenleri tarihsel ve toplumsal niteliktedir. Buna göre anaerkil toplumdan kapitalist topluma doğru evrildikçe, kadınların iktisadi bağımsızlıkları derece derece ellerinden alındıkça toplumsal itibarlarını yitirmişlerdir. Evrimsel bir aşamayı teşkil eden kapitalist düzende kadınlar, ne kast ne de ayrı bir sınıftır; onlar çocuk yetiştirme, ev işlerini yerine getirme ve aile için tüketim maddelerinin satın alınması işlevlerine hapsedilmiş, dolayısıyla her sınıf veya kastta bir şekilde ezilmiş cinsi temsil etmektedirler.

Bu bağlamda şunu belirtmek gerekir ki Reed’in de dâhil olduğu ikinci dalga feministler devlet eliyle yürütülen kapitalizmin ekonomizmine, devletçiliğine, aynı zamanda erkek merkezçiliğine ve mütteliklerinin cinsiyetçiliğine karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadele etmek, çocuk ve ev bakımının değersizleştirilmesi ve ücretli ya da ücretsiz cinsiyetçi işbölümüne son verme, devletin elinde tuttuğu gücü demokratikleştirmek, sivillerin katılımını arttırmak, denetime daha açık kılmak ve devletle toplum arasındaki iletişim akışını arttırmak gibi haklı taleplere sahiptirler. Ancak bu noktada kapitalizmin tarihte belirli kopuş anlarında, kendisine yöneltilen eleştiri noktalarını telafi etmek suretiyle, kendisini yeniden yarattığını akıldâ tutmak gerekmektedir. Böyle zamanlarda, kapitalizmin ortaya çıkan yeni formunu meşrulaştırmak için kapitalizm karşıtı eleştiri unsurlarının yeniden anlamlandırılması yoluyla özünde anlamsız bir bitip tükenmek bilmeyen sermaye birikimini sırtlanmaları için yeni nesilleri motive edecek gerekli ahlâki boyutun kazandırılması mümkün olmaktadır. Bu çerçevede günlük yaşam mücadelelerine ahlâki bir anlam yükleyen ikinci dalga feministler, toplumsal yelpazenin her iki tarafındaki kadınları da cezbetmiştir. Dolayısıyla kadınların özgürlük hayali kapitalist sermayeye itici bir güç niteliği kazanmıştır (Fraser, 2009, s. 97-117). Sonuç olarak Reed’in de dâhil olduğu ikinci dalga feminizmin yeni neoliberalizm ruhunun ana bir unsurunu hazırlamış olduğunu söylemek mümkündür.

“Kozmetikler, Moda ve Kadınların Sömürülmesi” başlıklı beşinci bölümde Reed, kozmetik ve modanın tarihsel gelişimini vererek kadının kozmetik ve modanın konusu haline gelmesinin kapitalist toplumla birlikte ortaya çıktığını belirtmektedir. Ancak burada kullanmış olduğu argümanlar bilimsel nitelikten yoksun, kendi savını desteklemeye yönelik varsayımlar niteliğindedir. Bunlara örnek vermek gerekirse; ilkel toplumda kozmetiğin sadece insanları işaretlemek amacıyla kullanıldığı, sınıflı toplumda kozmetik ve modanın aristokrasinin bir ayrıcalığı olarak ortaya çıktığı, bir sınıf ayrımı niteliği taşıdığı, burjuva adetleri feodal uygulamaların yerine geçince belli tarihsel nedenlerden ötürü erkeklerin moda alanını esas olarak kadınlara bıraktıkları ileri sürülmüştür ama belli tarihsel nedenlerin ne olduğu ve hangi referanslara dayandığı konusunda bilgi verilmemiştir.

Bununla birlikte Reed’in kapitalizmin genişlemesi ve kitle pazarı ihtiyacının ortaya çıkmasıyla güzellik sektörünün kadın nüfusu hedefleyen, kozmetik ve moda ürünlerini almaya teşvik eden reklam ve benzeri propaganda araçlarına başvurmasına yöne-

lik eleştirisi haklı bir eleştiredir. Bu doğrultuda kadınların moda ve kozmetik sektöru tarafından metaların pazarlanacağı kitle haline getirilmesi, gerçek ihtiyaçlar yerine suni ihtiyaçların oluşturulması ve bu süreçte kadın vücudunun araçsallaştırılması kabul edilemezdir.

Kapitalist sistem, hem moda ve kozmetik üzerinden güzelliği metalaştırmakta hem de kadınlara başarılı ve mutlu bir yaşama giden yolun bir şeyler almaktan geçtiğini iddia eden propaganda aygıtlarının geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu şekilde kadın sürekli olarak kapitalizmin piyasa güçleri tarafından yönlendirilmekte, kadın kimliği ve yaşam biçimine karmaşık bir şekilde etki etmektedir. Dolayısıyla kadın olmanın ne anlama geldiği kadına dair piyasada oluşturulan imajlar, anlatılar ve kaaatler aracılığıyla sürekli müzakere edilmekte ve yeniden tanımlanmaktadır (Gökarıksel& McLarney, 2010, s. 4). Bu nedenlerle kapitalizmin kadına dair oluşturduğu imgelerin eleştirilmesi önem taşımaktadır.

“Kadınlığın Gizemi” başlıklı altıncı ve son bölümde ise Betty Friedan’ın *The Feminine Mystique* /Kadınlığın Gizemi adlı çalışması incelenmektedir. Betty Friedan bu çalışmasında Amerikan toplumunun üst orta katmanlarındaki kadınların durumunu ele almıştır. Bu çerçevede II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan “kadının yeri evidir” şeklinde ifade edebileceğimiz anlayışın kadınlar tarafından nasıl sahiplenildiği ve dayatılan “Amerikan Rüyası”nın bu anlayışın oluşmasındaki payının ne olduğu üzerinde odaklanılırken çizilen mutlu ev kadını imajı ile kadınların gerçek durumu arasındaki fark ortaya konmaya çalışılmıştır.

şunu belirtmek gerekir ki Amerika’da II. Dünya Savaşı süresince oluşan güvensizlik ortamı nedeniyle evliliğe ve aileye verilen önem artmıştır. Yuva ve ev kavramları yüceltilmiştir. Devlet kadının iş hayatındaki varlığını savaş süresince desteklese de bunun geçici bir durum olup kadının asıl yerinin evi olduğunu, çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgilenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Savaş sonrası yıllarda da Amerikan ailesi geleneksel değerlere bağlı, aile içi rollerin cinsiyete bağlı olarak farklılaştığı bir ideal olarak resmedilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan ve Friedan’ın eleştirdiği aile idealinin özellikle kadınlar tarafından benimsenmesinde Soğuk Savaş’ın oluşturmuş olduğu kaygı ve güvensizlik ortamı etkili olmuştur.

Bunlara ek olarak bu dönemde Amerikalılar tasarruflarını bekletmek yerine harcamaları yönünde yönlendirilmiştir. Gelirlerindeki artışa bağlı olarak ve devletin desteğiyle Amerikalıların tüketimi artmıştır. Dolayısıyla genç insanlar erken yaşta evlenip, evliliklerinin ilk yıllarında çocuk sahibi olup, hoş bir çevrede yaşayıp, araba, çamaşır makinesi, buzdolabı, televizyon seti ve diğer ev aletlerine sahip olmak yönünde teşvik edilmiştir. Bu eşyalara sahip olmanın Amerikan tarzı ve iyi bir yaşamı temsil ettiği kabul edilmiştir. Bu çerçevede ortaya konan kamu politikaları, artan zenginlikle birlikte ortalama alım gücüne sahip tüm beyaz Amerikalılar için yenilik ve hareketlilik taleplerini mümkün kılmıştır.

1960'lara gelindiğinde ise çeşitli toplumsal hareketler aracılığıyla güvenlik kaygısından bağımsız olarak muhafazakâr âdet, değer ve geleneklerin sorgulanmaya başladığını görmek mümkündür. Aile ve kadının durumu da benzer şekilde bu doğrultuda sorgulanmıştır. 1960'lı yıllarda yaşam maliyetlerinin artmasına bağılı olarak ikinci bir gelir arayışı, doğum kontrolü aracılığıyla doğurganlık üzerinde kontrolün artmış olması, artan eğitim seviyesine bağılı olarak kadınların kendini tatmin için çalışma hayatına katılmak istemesi gibi faktörler Amerikan ailesinin ve kadının dönüşümünde etkili olmuştur. Friedan ve Reed'in dâhil olduğu feminist hareket, önceki dönemde kadının yerinin evi olduğu, ev işleri ve çocukların yetiştirilmesinin kadının asıl sorumluluğu olduğu varsayımını reddetmiştir. Bu karşı koyuş, Amerika'da kendilerini feminist olarak nitelendirmeyen kadınların da ev işi, çocuk bakımı, aile rolleri karşısındaki tutumlarının değışmesinde etkili olmuştur.

Ancak daha önce söylediğimiz gibi feminizm kalkış noktası olarak tepkisel ve muhalif olsa da kullandığı söylem ve talepleri bakımından Batı düşüncesinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Reed'in Kadın Özgürlüğünün Sorunları kitabında ileri sürdüğü iddiaları da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Reed, kapitalist sistemi ilerleme ve ekonomik gelişmeyi merkeze koyması, doğal olan bütün kaynakların bu uğurda tüketilmesine neden olduğu ve sosyo-ekonomik hayatta insanı, üretmek-tüketmek döngüsüne sıkıştırdığı için eleştirmemektedir. Tam aksine kitabındaki argümanlarıyla kadını bu döngüye sokma mücadelesi vermektedir. Bu mücadele içerisinde kadını aile ve annelikten "kurtarma" düşüncesi de yer almaktadır. Ancak Reed'in ve temsil ettiği feminizmin gözden kaçırdığı şey, ev ve ailenin kadını sarmalayan ve ona aidiyet duygusu kazandıran önemli sosyolojilerden biri olduğudur.

Kaynakça

- Erdoğan, A. (2011). *Erkek Aklına Eklemlenen Feminizm*, DÜBAM.
- Fraser, N. (2009). Feminism, Capitalism and the Cunning of History, *New Left Review* 56, March- April, 97-117.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, çev. Ülgen Yıldız Battal, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Gökarıksel, B & McLarney, E. (Fall 2010). Muslim Women, Consumer Capitalism, and the Islamic Culture Industry, *Journal of Middle East Women's Studies*, Volume 6, Number 3. 1-18.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay& Derya Kömürücü, Bilim ve Sanat Yayınları.

Cumhuriyet'in Dindar Kadınları

Religious Women of the Republic

Tuğba Arslan¹

Cumhuriyet'in Dindar Kadınları,
Fatma Barbarosoğlu,
 Profil Yayınları, 2015, ISBN 978-975-996-229-6, 231 s.

Cumhuriyet'in Dindar Kadınları isimli kitap, yazarın doktora tezine hazırlandığı dönemde karşılaştığı süreçlerden edindiği farkındalıkları biriktirdiği bir eserdir. Burada yazar, kendi ifadesi ile geçmişin kadınlarını tanıtmaya çalışmış ve Kemalist devrim imajının kadınlar üzerinden belirlenmeye çalışıldığı bir dönemde bu tanımlamanın dışında kalan; Osmanlı ve Batı kadın tipine uymayıp Müslüman kimlikleriyle varlıklarını sürdürmeye çalışan; en yaşlısının 1914, en gencinin ise 1945 doğumlu olduğu ve ülke kederinden bağımsız bireysel acılar yaşamamış olan on altı kadının hayat hikâyesini okuyucuya aktarmıştır. Bununla beraber yazar, konu edindiği kadınların hayat hikâyelerinden hareketle bir dönemin dindar kadın portresini çizip o dönemdeki İslâmî yaşantının nasıl olduğunu tanıklarıyla anlatmaya çalışmıştır. Her kadının hayat hikâyesini birebir kendisinden dinleyen yazar, süreçleri birlikte yaşadıkları diğer çağdaş kadınların anekdotlarına da eserinde yer vermiştir. Zira her kadın kendisinden bahsederken diğer bir kadını da hikâyesinde işaret etmiştir.

Yazar bu kitabı kaleme alırken, dindar kadınların sosyal hayatlarını, özel hayatlarını ve sivil toplum çalışmalarını ortaya koyma sürecindeki gayretlerini, dayanışmalarının dilini ve dönemin hadiseleri ile mücadele şartlarını hissettirmeyi hedeflemiştir. Çoğumuzun daha önce adını bile duymadığı şahsiyetleri günümüze taşıyan bu eserde, hayat hikâyelerine değinilen kadınlar, dönemlerini bir nebze de olsa aktarmaları talep edildiğinde hikâyelerini anlatırken utanıp kısa cevaplar vermekle yetinmiş; ancak hissiyatlarını derinden derine yaşamaya devam etmiş kadınlardır. Yazar bunu ifade ederken günümüz ile kıyaslama yapmış ve o kuşağın tevazuundan hareketle bugünkü kuşağın “ben” nesli oluşuna da işaret etmiştir.

Eserde dindar kadınların yaklaşımları okuyucuya aktarılmadan önce onlara etki eden baba ve eş faktörlerine değinilmiş; bunun için dindar erkeklerin devlete karşı mesafesini üç farklı yönden ele alan İsmail Kara'nın, “tek Cumhuriyet, pek çok Müslümanlık” analizine yer verilmiştir. Dönemin babalarının takındığı birinci tavır rejim ile muha-

¹ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, tgbaarsln@gmail.com

lifleri arasında arabuluculuk yapmaya çalışan Ahmet Hamdi Akseki'nin tavrıdır. İkinci tavrı, Said Nursi'de yakınlık bulan “devlete uzak, millete yakın” anlayışıdır. Üçüncü tavrı ise, “şekil olarak modern, öz olarak İslamiyete bağlı” aydın tipinde kendisini göstermiştir. Böylece yazar, babaların tavırları üzerinden kızlarının Cumhuriyet’le ilişkilerini hangi mesafede yürüttüklerine değinmiştir. Bunların yanı sıra eserde, babalarından eğitim ve çalışma alanlarında destek gören kadınların eşlerinden çalışma konusunda destek alamadıklarını gösteren örneklere de rastlamak mümkündür.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. “Osmanlı ile Cumhuriyet Arasında” ve “Ve Cumhuriyet”. “Osmanlı ile Cumhuriyet Arasında” isimli birinci bölümde yazar, Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki süreçten nasibini almış dört kadının hayat hikâyesine yer vermiştir. Bu kadınlar sırasıyla Nuriye Çakmak, Behiye Temelli, Safiye İzerdem, Nusret Safayhi'dir. Yazar bu bölümde ilk olarak “medreseler kapatılacak, kazanç kapılarınız artık köyleriniz olsun” tavsiyesi ile tasını tarağını toplayıp köye yerleşen ve yazarın tabiri ile ilmiyenin kapısından çiftçiliğin kapısına geçen Ahmet Hüsamettin Efendi'nin kızı Nuriye Çakmak'ı; ikinci olarak kendisinden 33 yaş büyük biriyle evlendirilen İsmet İnönü'nün ağabeyinin eşi Behiye Temelli'yi; üçüncü olarak, Tüccarbaşı Kuran Kursu'nun açılmasına öncülük eden Safiye İzerdem'i; son olarak da felsefe eğitimini yarıda bırakmış olan Nusret Safayhi'yi konu edinir. Kitapta hayat hikâyelerine yer verilen bu kadınların genel özelliklerine baktığımızda, aile ve eşlerin dindar olduğu ve kadının evin dışında eğitim almasına sıcak bakılmadığı; bununla beraber sosyal anlamda el işi türünden uğraşlarla kendilerini geliştirme çabası içinde oldukları görülür. Dönemin kızları iken anne olduklarında kendi çocuklarının hem tahsil hem de sosyal anlamda yetişmelerini sağlamaya çalışan bu kadınlar, millete fayda sağlayabilmek adına kendi zamanlarından tasarrufa gitmişlerdir ve bu durum, yazar tarafından önemle vurgulanmıştır.

Kitabın “Ve Cumhuriyet” başlıklı ikinci bölümünde yazar, Cumhuriyet Dönemi'nin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik konjonktüründen nasibini almış on iki kadının hikâyelerine değinmiştir. Bu kadınlar Atiye Akyıl, Hümeysra Ökten, Münire Yazar, Fakihe Güleç, Türkan Özkul, Fatma Çalıkavak, Gülşen Ataseven, İmral Müberra Önal, Mevhibe Kor, Meliha Yalçıntaş, Leyla Çonkar ve Nuran Alişoğlu'dur. Yazar bu bölümde ilkokulda namaz kılmaya başlayan, tahsil hayatında başörtüsünü okul girişinde çıkarıp okuldan çıkarken tekrar bağlayan ilk başörtülü doktor Hümeysra Ökten'i, ilkokulda sabah namazlarını kılmadan evinden çıkmayıp öğle namazlarını da yemek için eve geldiğinde yemeğe oturmadan kılan Münire Yazar'ı, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi'nde yaşadığı sıkıntıların ardından din dersi öğretmeni olarak atandığında ilk görevini başörtüsü olmaksızın yapıp tesettüre daha sonra giren Türkan Özkul'u, dönemin neredeyse herkesçe tanınan ve bilinen biçki-dikiş hocası Fatma Çalıkavak'ı, TBMM'den üstün hizmet ödülü almış başörtülü doktor Gülşen Ataseven'i ele alır. Bu bölüm, rejimin soğuk yüzünü görmüş olan kuşağın babalarının kızlarının hikâyelerini barındırmaktadır. Hikâyelerin daha iyi anlaşılması adına esasen kitabın, devrin manevî buhranını anlatan diğer kitaplar ile paralel bir biçimde okunması gerekmektedir. Bütünsel bir biçimde ortaya konulmasa dahi yine de Cumhuriyet döneminde

manevî yaşama ilişkin değişim çabalarının yansımalarını kitapta konu edilen kadınlar üzerinden anlamlandırmak mümkündür. Örneğin, Atiye Akyl üniversite tahsilini yerine getiremediği için 80 yaşında dahi acı hissetmektedir. Babası, ağabeyinin sanat mektebinde okumasına müsaade ederken Atiye Hanım'ın ilkokul sonrası eğitimine karşı çıkmıştır. Onun yaşadığı dönemde Cumhuriyet devri inkılaplarının iyiden iyiye kendini hissettirdiğini, tarikat ehli ailelerin mevcut iktidar ve rejim ile ciddi sıkıntılar yaşadığını, çocuklara dinî eğitimin ailede çeşitli kısıtlılıklar içerisinde de olsa verilmeye çalışıldığını; ayrıca kız çocuklarının yüksek tahsillerine devam etmek istemeleri durumunda başlarını açma problemi ile karşı karşıya kaldıklarını söylemek mümkündür. Bu dönemde babaların takındıkları tavır yukarıda da ifade ettiğimiz üzere toplumsal cinsiyet açısından dikkatle değerlendirilmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Babalar özellikle erkek çocuklarının okula devam etmelerini hatta istedikleri bölümler üzerine ilerlemelerini desteklemekte fakat aynı durum kız çocukları açısından geçerli olmamaktadır. Sosyolojik olarak değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da bu devir kadınlarının kendilerinden yaşça büyük ve kimi örneklerde karşılaştıığımız gibi statü ve dinî hassasiyet bakımından farklı erkekler ile evlenmiş olmalarıdır. Bu durum dindar kadının toplum içerisinde kendine yer edinebilme adına bir erkek tarafından himaye-koruma altına alınma, sahiplenilme hissiyatının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Dil bakımından yalın ve akıcı olan eser, bir roman edasıyla kaleme alınmıştır; bu haliyle okuyucunun zihninde anlaşılmadık bir kısım oluşmasına izin vermemektedir. Bununla beraber Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yeni toplumsal düzen içerisinde kendilerine yer bulmaya çalışan kadınların hikâyelerinin günümüze ulaştırılması açısından bu eserin büyük önem arz ettiğini ifade edebiliriz. Cumhuriyet döneminde yaşamış on altı kadının biyografisinden hareketle insanların zihinlerinde hem döneme ait hem de şahıslara ait tanıtıcı bir çerçeve çizildiğini söylemek mümkündür; fakat Cumhuriyet dönemi dindar kadın gerçeğinin çok daha ayrıntılı çalışmalar ile gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Devrin siyasal ve sosyal konjonktüründen hareketle kadınların zor durumlarda dahi nasıl iştiyakla topluma hizmet ettikleri konusu dikkate değerdir ve yazarın bu tür durumları kişilerin biyografilerine müdahale etmeden okuyucuya sunmuş olması okuyucuları kahramanların hayatlarına tanıklık etmeye bir adım daha yaklaştırmaktadır. Ancak, eserde hayat hikâyeleri okuyucuya sunulan kadınların belli bir çevreden seçilmiş olması ve tek bir bölgeyi kapsamaması, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayan kadınların hayat hikâyelerinin de konu edildiği çalışmalara duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

Yazarlara Notlar

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde değerlendirme süreçlerine alınacak çalışmalarda temel bazı kriterler aranmaktadır.

Dergiye gönderilecek çalışmaların;

- Kadın çalışmalarıyla ilgili nicel, nitel, tekdenekli veya karma araştırma deseni kullanılarak hazırlanmış olmasına,
- Kadın alışmaları konusunda son dönem alanyazını kapsamlı biçimde değerlendiren literatür analizi, metaanaliz veya metasentez çalışması olmasına,
- Kadın alışmaları konusunda pratik olarak uygulanabilecek model nerileri sunmasına dikkat edilir veya benzeri zgn nitelikte yazılar olması talep edilir.
- Kadın alışmaları konusunda bilimsel yazı ve makalelerin yanı sıra, kitap değerlendirme yazıları, mahkeme kararı ve mevzuat incelemeleri ile güncel olaylara ilişkin analizlere yer verilebilir. Bu tür yazılar, yayın kurulu tarafından kabul edilir veya geri çevrilir.

Bu erevede KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, ileri araştırma/istatistik yöntemlerini ve teknikleri kullanılan güncel çalışmalara yer verilecektir. Çalışmaların yöntembilim açısından yetkinlikleri kadar alana orijinal ve yeni katkı sunmaları da temel yayımlanma kriteridir.

Yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar öncelikle Dergi Yöneticisi ve Baş Editör tarafından amaç, konu, içerik, sunuş tarzı ve yazım kurallarına uygunluk yönlerinden incelenmektedir. Editöryal n değerlendirmedeki genel eğilimler şu şekildedir:

Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerine Dayalı alışmalar

- Yüksek lisans ve doktora tezlerine dayalı çalışmalarda tezin bütününün, tezde kullanılan bütün verilerin raporlanması, tezlerden dilimlenme yapılmaması beklenmektedir.
- Bütün araştırma türleri için verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir.
- Değerlendirme Süreçleri
- Gönderilen bir çalışmanın editöryal değerlendirmesi 40 gün içerisinde tamamlanmaktadır.
- Hakem değerlendirme sürecine alınan çalışmalar alanda uzman iki hakeme gönderilir.

- Eğer hakemlerin raporlarında çalışma ile ilgili görüş ayrılığı söz konusu olursa, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur.
- Hakem değerlendirme süreci, şu anki yoğunluk göz önüne alındığında yaklaşık 3-4 ay sürmektedir. Bu süre, ilgili alandaki hakemlerin iş yükü nedeniyle uzayabilmektedir.
- Hakem raporları gizlidir. Yazarlar çalışmalarını değerlendiren hakemlerin kim olduğunu bilmemektedirler. Hakemler de değerlendirdikleri çalışmanın yazarını/yazarlarını bilmemektedirler.
- Yazar/yazarlar; hakemlerin, Alan Editörünün ve Baş Editrn eleştirilerini, önerilerini ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadırlar. Yazar/yazarlar, eleştirilerden ve önerilerden katılmadığı hususları gerekçeleriyle izah etmelidir/etmelidirler.
- KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde hakem değerlendirme süreçlerinin detayları ve ilkeleri için Hakemlere Notlar bölümüne bakılabilir.
- Yayım kabul edilen çalışmaların süreçleri aşağıda belirtilmiştir.
- Yayım kabul edilen bir çalışmanın neticesi Yetkilendirilmiş Yazara bildirilir.
- Yetkilendirilmiş Yazarın ilgili raporlara göre düzenlediği alışma Baş Editörü veya Alan Editörü tarafından incelenir. Onaylanan alışma tashih ve redaksiyon sürecine alınır.
- Yetkilendirilmiş Yazara çalışmasıyla ilgili tashih notları gönderilir.
- Tashih süreci tamamlanan çalışmalar tasarıma yönlendirilir.
- Mizanpağı ve tasarımı tamamlanan alışmalar Yetkilendirilmiş Yazar tarafından son kez kontrol edilir.
- Bu süreçleri tamamlayan çalışmalar yayım sürecine alınır ve ilgili sayıda basılır.

Editöryal n değerlendirme sonucunda bir çalışma, genel kriterleri veya yukarıdaki kriterleri karşılamıyorsa, çalışmanın Yetkilendirilmiş Yazarına gerekçesi ile birlikte, çalışmasının hakem değerlendirme sürecine alınamayacağı yönündeki karar bildirilmektedir.

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalelerin;

- Sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Yayımlanan yazılar, düşünsel planda dergiye veya Kadın ve Demokrasi Derneğini (KADEM) bağlamaz.
- Yayımlanan yazıların yayım hakları Kadın ve Demokrasi Derneğine (KADEM) aittir.

KADEM
WOMEN AND DEMOCRACY ASSOCIATION

DECEMBER 2016 • VOLUME 2 • ISSUE 2

KADEM

Journal of Women's Studies

ISSN:2149-4878.

Interview

Prof. Dato'sri Dr. Zaleha Kamaruddin

Female Labor-Force Participation in Turkey From Gender Justice Perspective

Assoc. Prof. Dr. E. Sare Aydın Yılmaz

Young Girls' Rights in Turkish Social Security Law

Berna Gökçen Ayan

Cartoons As A Transmitting Tool Of Gender: Cinderella And Snow White Case

Prof. Dolunay Şenol, Sezgin Erdem, Zafer Uzun, Elif Erdem

Syrian Female Refugees and Poverty: The Case of Malatya

Canan Coşkun

WOMAN within The Conceptual Framework of Poverty

Assoc. Prof. Dr. Gökçen Sayar Özkan

Gender Discourse in Islamic Law: Equality or Justice?

Büşra Bilgin

Women's Freedom in the Context of Feminist Discourse

Zehra Zeynep Sadıkoğlu

Religious Women of the Republic

Tuğba Arslan

kadem.org.tr